

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SVENDBORG AMT

AARSSKRIFT

FOR

1920

NYBORG
C. SCHÖNEMANN'S BOGTRYKKERI
1920

Til Medlemmerne.

DESVÆRRE kommer nærværende Skrift tre Maaneder for sent. Medlemmerne bedes undskyldte denne Forsinkelse. Forskellige Forhold, som Bestyrelsen ikke har været Herre over, har forvoldt denne.

Vi haaber at blive i Stand til at udsende fremtidige Skrifter rettidigt, og „Svendborg Amt“ 1921 vil udkomme i Slutningen af indeværende Aar.

Sammen med „Svendborg Amt“ 1920 udsendes til alle Medlemmer et af *Chr. Heilskov* udarbejdet *historisk-topografisk Tidsskrifts-Index* for Svendborg Amt. De fleste historiske Amtsamfund har i de sidste Aar bragt saadanne af *Heilskov* udarbejdede Registerne som Bidrag i deres Aarsskrifter; vi har foretrukket at udsende Registeret som et Følgehefte.

Da Redaktionen har Indtrykket af, at Registeret ikke er helt fuldstændigt, beder vi Medlemmerne hjælpe os med at fuldstændiggøre det ved at sende Meddelelse om Afhandlinger og Skrifter, som savnes i det, til undertegnede. I et følgende Skrift vil der da komme et Tillæg til Registeret.

Til næste Aar bliver det 50 Aar, siden den store Stormflod forvoldte saa megen Ødelæggelse paa de danske Øer, ogsaa her i Svendborg Amt skete der stor Skade. Redaktionen ønsker i „Svendborg Amt“ for 1922 at bringe en samlet Fremstilling af Ødelæggelserne her i Amtet, og vi beder derfor Medlemmerne hjælpe os med at skaffe Stoffet til Veje; enhver Meddelelse vedrørende denne Begivenhed, enhver gammel eller ny skriftlig Optegnelse om den vil blive modtaget med Taknemlighed; — har vi først Stoffet, skal vi nok faa udarbejdet Fremstillingen.

SVENDBORG AMT

AARSSKRIFT

FOR

1920

NYBORG
C. SCHØNEMANN'S BOGTRYKKERI
1920

REDAKTIONSUDVALG:

J. Chr. Clausen, Præst, Korinth.

Thøger Dissing, Højskoleforstander, Vejstrup.

J. P. Kristensen Randers, fhv. Højskoleforstander, Ollerup.

Årets arbejder i mit barn- domshjem.

Af *POVL HANSEN*, Vallekilde.

I. Skovning.

Når jeg mindes arbejdet, saaledes som vi børn efter ævne fik lov til at deltage deri året igennem, da var dette meget forskelligt alt efter de forskellige årstider. Der var bestandig noget nyt at længes efter eller glæde sig til.

Når tærskearbejdet i loen nærmede sig sin slutning hen på vinteren, begyndte vi børn at spørge efter, om vi ikke snart skulde til at „skove“.

Sammen med tre andre bymænd ejede far en lille bøgeskov i Voldstrup, en milsvej fra mit hjem. Den var købt af de fire mænd i fællesskab. Af denne skov, fire tdr. ld. stor, skovedes hver vinter det nødvendige brændsel og gavntræ til hver af ejerne.

Skovarbejdet skulde helst foregaa en stille frostvejsdag i begyndelsen af marts. Var det barfrost, kørte vi dertil i vogn, og var der sne, brugtes skovslæden.

Ved første gry ad dag kørte vi af sted. Hestene blev staldet op hos skovfogden, der tillige drev væverhånd-

værket. Efter en kort synsforretning, hvor de passende træer blev udpegede, begyndte skovsavene snart deres højstemte sang. Hu, ha, hvor det kunde gyse i én, når endelig træet under susen og brusen, knitren og knagen sank til jorden. Nu fik vi småfyre håndøkserne fat og sled med at faa toppen afhugget, mens skovsavene delte stammen i stykker af passende længde til hjemkørsel på skovvogn eller -slæde.

Dette skovarbejde i det lystige lag strakte sig gærne over et par dages tid; så var det nødvendige antal træer fældet og både stammer og grene gjort i stand til hjemkørsel. Ved lodtrækning blev udbyttet delt mellem de fire mænd, og nu kunde så enhver køre sine læs hjem efter tid og lejlighed. Intet kunde lignedes ved en køretur hjem højest oppe og længst tilbage på de yderste topgrene på et stort læs risbrænde. Man sad deroppe som i den blødeste Luftgynge overskuende alt og alle, mens vognen i sagte skridtgang blev trukket hjem, af de adstadige heste.

Hjemkommen blev vognen væltet udenfor på toften, mens læs efter læs bredte sig ved siden af hverandre.

Her fik de nu lov til at ligge til sidst i marts eller først i april, når kulden var gået af luften.

Men så en skønne dag, når „vaaren var i luften“, tog vi i fællesskab fat på brændet igen. De tynde grene og kvistene blev ved små håndøkser huggede i stykker, så de kunde bruges ved fyringen under gruekedlen. Foreløbig blev „risbrændet“ bundet med halmbånd i knipper og henlagt til tørring sommeren igennem for så mod vinteren at føres ind i tørvejr. Det faste brænde blev — efter at gavntræet var udtaget — savet i stykker og derefter kløvet — først med buløkse og senere yderligere findelt med de små håndøkser.

Dette arbejde var svært morsomt at deltage i. Det

er for mig udadskillelig forenet med de første forårsvarsler: Stærens lystige fløjt fra husets tag eller fra de „stivede“ poplers top, vibens bistre skrig under dens forvirrede flugt hen over græsmarkerne og sidst men ikke mindst den rødmende aftenhimmel mod solnedgang.

Foruden fællesskoven i Voldstrup var der ved udskiftningen tillagt min fødegaard en lille kratskov, kaldet Røgnhøj, omtrent 13 skp. ld. stor; den lå godt en km fra gården ved Stishavegyden.

Herfra hentedes gærdsel til de mange risgærder, som især den gang fandtes om eller på gårdens marker. 6—8 læs så store, som hestene kunde trække dem, blev hvert år skovet hjem deroppe fra.

Dette arbejde foretoges ligeledes hen mod slutningen af vinteren, helst på barfrost.

På den bestemte dag, tidlig om morgenen, fulgte farbror Rasmus og gårdens husmand — i mange år den milde og fornøjelige farbror Niels — til skovs. Vi børn kom først lidt senere, og det samme gjorde gamle Per bødker, en fjern slægtning, der som byens bødker blandt de afhuggede hasselris udsøgte sig de kønneste og slankeste til bånd om hans tønder og kar. En skilling stk. var den faste pris, han hvert år havde at betale.

Per var en lille, lavstammet mand, med en sribet hvergarns vest og en rød, ulden toplue på hovedet. Vi børn var vist lidt bange for den lille, visne, gamle mand med den lave, sprukne stemme. Da han senere afløstes af den unge Jørgen bødker, var vi meget til freds.

Vi børn fik nu hver en af de mindste og derfor letteste økser, og sikken en fryd med den at gå løs på haslerne. Her lærte vi rigtig skovhugst.

Særlig spændende var det, når vi nærmede os en eller anden rævegrav ind i den grusede skovbakke. Vi stu-

derede Mikkels spor og lævningerne fra hans måltider i form af ben eller fjer, som lå rundt omkring hulen eller ved de stier, hans rappe fod havde trådt ind mellem buskene. En enkelt gang kunde det også lykkes os at få ham at se paa forbifarten.

Fuglerederne i haslernes top og muserederne mellem deres rødder drog også smådrengenes opmærksomhed stærkt, ja sommetider så stærkt, at far måtte minde os om at klemme på med øksen.

Naar vi var kommen i gang, gik farbror Rasmus hjem, hentede heste og vogn, og nu skiftede arbejdet imellem at hugge ned og at slæbe de afhuggede hasler hen til vognen og læsse dem på denne.

Også her kunde jeg få lov til efterhaanden at prøve på at lægge læsset, hvad der er en hel viden-skab, især var det vanskeligt at få „baglæsset“ til at rumme, hvad det skulde, og ligge, som det skulde. Når mine hjælpere løftede en hel favnfuld ris op til mig, kunde det jo hænde, at jeg fik risene ind over mig, så jeg tumlede ned af læsset; men når det blot ikke skete alt for hovedkulds, blev det jo kun en ny kilde til den munterhed og arbejdsglæde, som herskede i mit hjem.

Den hjemkørte gærdsel læssedes af langs hegnene på marken for dér at bruges til udbedring af de lange ris-gærder.

II. Hegnenes istandsættelse.

Arbejdet hermed hørte da også det tidlige forår til. Når brændselet hjemme ved tofteporten var bleven hugget, savet, kløvet og stablet op, når frosten var gået af jorden, sneen smeltet, og solen begyndte at blive varm, så kom turen til hegnene. Væbnede med hver en spade

stillede vi alle mand og begyndte sammenklapningen af jordhegnene, som af vandet og frosten var opløst og bragt til at skride ned. Undertiden måtte det gøres mere grundigt og hele jordhegnet påsættes en ny krone. Det kunde være både et strængt og besværligt arbejde, som vi småfolk ikke just frydede os ved. Nej, så var det noget ganske andet, når vi, efter at jorddiget var eftersat og sat i stand, skulde til at „gærde“.

Farbror Rasmus tilberedte gærdselen, huggede stavrer og bankede dem i risgærdet, hvor de gamle af ælde var gaaet itu. Far flettede den ny riskrone på overkanten af gærdet, så det igen blev „så godt som nyt“. De mindre børn hjalp farbror, mens jeg som den ældre fik lov at prøve kunsten „at gærde“. Der hørte megen øvelse til. Hvor var det en lyst at se den ny bort, som far havde vævet af de smidige hasselgrene hen over det gamle gærde; den var det en hel øjenslyst at betragte.

Blev vi børn omsider trætte, eller arbejdet begyndte at kede os, så kunde vi få lidt fristunder til egen anvendelse. Og her blev opgaven da gærne at „sanke sneglehuse“. Disse lå halvt gemt omme på nordsiden af grøftevolden, hvor der var lidt rigeligt med fugtighed. Kun dem, der ingen snegle var i, tog vi; men af dem var der mange. Hvor var de farvestrålende, røde, lyseblaa, hvide, gulstribede o. s. v. Vi tog dem med hjem, det var det herligste legetøj senere; men det måtte omgås med forsigtighed, ellers knasede det itu.

Det var sædvanlig på denne årstid, at fårene havde begyndt at læmme, og vi førte da gærne moderfåret og smålammene med os ud på græsmarken med de første grønne spirer. Hvis det blæste lidt koldt, medtog vi ofte et knippe halm, som de små lam da kunde søge ly ved, mens moderen med de dinglende klaptræer om kæb-

erne pillede de små græsspirer op. Lammene var nogle prægtige små legekammerater, især når vi fik dem gjort lidt tamme.

Ja, smålammenes lystige leg, forårslærkernes jublende sang, sneglehusenes farvestrålende pragt, hvor kunde det altsammen fryde øje og øre; mens vi „hjalp de store“ med deres arbejde derude i den fri natur.

„Se så“, sagde far, når disse forberedende arbejder var til ende, „nu må foråret komme, når det vil.“

III. Såningen.

Men med foråret eller forårsarbejdet tænktes ganske særligt på såningen.

Allerede i flere dage havde farbror Rasmus været „i marken med hestene“. Jorden var harvet og beredt. Nu måtte far med derud. Sædekornet: byg, havre, kløver, græs og høfrø læssedes efter tur på vognen og blev kørt ud og opstillet i sække ved agerenden, og så hængte far såsækken over skulderen og begyndte den taktfulde march frem og tilbage over agrene. Krager og og stære mødte op i skare, undertiden kom også „storklangeben“ henne fra reden på naboens gård. Denne især pyntede i landskabet, når den med gravalvorlig mine og stive, spankulerende skridt forsøgte at redde sig nogle af de lækre sager. Måger sås også undertiden men dog sjældent.

Til dette arbejde var vi i lang tid kun tilskuere; først da vi blev „store drenge“, fik også vi lov til at „drive harve“, mens farbror hvilte sig; eller vi fik en mindre såsæk over nakken og lærte at gøre det kunstfærdige rundkast, der fik kærnen til at sprede sig, så der faldt lige meget alle vegne og en passende mængde overalt.

Med græsfrøet begyndte vi, det var ikke så tungt for sådan en lille karl at bære, og det gjorde ikke så meget, om vi dér kom til at „balke“ mellem kastene eller på andre steder at så dobbelt.

Vi spankede så af et par skridt foran og til siden for far, så han hele tiden kunde holde øje med én og være til rede med råd og dåd, indtil vi efterhånden blev så dygtige, at vi kunde klare os på egen hånd.

Hvor var vi spændt på, hvorledes det nu vilde komme op, om det „stod godt“. Ti lige så megen ros og ære, der vankede, om så var, lige så megen tort og forsmædelse kunde der jo også følge på, om den unge sæd fortalte om en dårlig sædemand.

Det vanskeligste af det hele var at så hørfrø, og her tror jeg aldrig, jeg nåde at blive udlært. De to skp. ld., som hvert år i bygskiftet blev tilsået med hørfrø, vilde far ikke gærne overlade til nogen anden at så.

IV. Kvæggets udbinding.

Når såtiden var til ende, begyndte vi børn at se hen mod dagen for kvæggets udbinding. Det var en munter dag.

I vinterens løb var den i huggehuset forberedt med udbedring af kotojr, klaptrær så vel som med oplag af ny tøjræle, legen o. l.

Den dag, kvæget skulde ud, måtte helst være en stille, mild solskinsdag. Hele familien, store og små, selv gamle bedstefar stillede nede i kohuset og enten så til eller gav sig i lag med kørne. Disse, der allerede i flere dage havde vejret den ny grøde, opførte sig under udbindingen som berusede; de brølede, hoppede og sprang, slog med horn og haler, så det var ikke rådeligt for småfolk i dag at komme dem for nær, og når så endelig

man var kommen vel ud af kohuset med dem, ja — så skulde man tage sig vel i agt, om ikke de tog marken fat i en så overstrømmende livslust og frihedstrang, at selv den mest rapfodede dreng kom til at give op og slippe tøjret. Men en sådan falliterklæring så far ingeniunde mildt til.

Selv om vi også nåde „græslægget“ uden at have måttet slippe taget, så var lystigheden derfor dog ikke mindre; den ene runddans ved siden af den anden udførtes indenfor tøjrslagenes områder. Øjnene opspilede i hovedet på selv gamle adstadige høvder, ørene daskede dem løssluppen om panden, mens benene strittede til alle sider, og halen vajede som et flyvende banner.

Også den følgende morgen kunde man ved udbindingen mærke noget af gårsdagens stemning; men snart faldt alt dog ind i sin rolige gænge, og selv de mindre drenge kunde nok så stolt trække af sted med hver sin ko.

Når kvæget efter nogle dages forløb var kommen i ro, blev de sluppet løse, kun hildede med en „nikke“ om det ene forben, hvorved koen blev tvungen til at gå med bøjet hoved og ikke så let kunde finde på at kigge efter, hvad der muligvis af rare sager fandtes inde på nabomarken.

At følge med pigerne ud i marken at malke var et fornøjeligt tidsfordriv; selvfølgelig lærte vi hurtigt at malke, men denne idræt øvedes dog ikke så meget for den nytte, som derved kunde gøres, som for at skaffe sig så megen nymalket mælk, som man på nogen måde kunde bære i sig. Jeg kendte ikke en drik, der kunde side-stilles med sådan nymalket mælk, der endnu havde koens varme i sig og naturligvis også fløden.

V. Tørveskæringen.

Det næste store fornøjelige arbejde, som nu stod for tur, var tørveskæringen. Til min fødegård henlå to „tørv-

emål“, et på hver af de to moser „Gammellong“ og „Vendelong“. På det førstnævnte var tørven dog omtrent opskåret; men på det andet var der endnu rundeligt.

I dagene forud sker forberedelserne; redskaberne bliver fundne frem og eftersete: Hjulbørene, spader, skovle o. s. v. Tørvespaden og det tobladede jærn, hvormed tørven „spiddes“, bliver slebne. Endvidere bliver der sendt bud til farbror Niels om at komme og hjælpe os den dag.

Allerede aftenen forud er alle sagerne læsset på høstvognen, og tidlig om morgenen drager vi af sted: Farbror Rasmus kører, og hos ham paa „siddefjælen“ troner far og „husmanden“ farbror Niels. Storpigen, Maren Simonsen, og vi børn sidder bag i vognen på et knippe halm.

Flere gadeporte i byens gårde står åbne, der er nok flere „gårde“, der skal skære tørv i dag.

Ganske rigtig! I det vi kommer ind på den lille mose, ser vi andre vogne holde dér eller komme bag efter. Nogle steder fra kommer man dog også til fods, idet man skubber hjulbørene foran sig. Der kunde godt træffes den dag, da 6—7 gårdes mandskab ses i arbejde hist og her rundt på den lille mose. Dette låner omgivelserne et forunderligt liv.

Vognen bliver fraspændt, hestene sat i tøj; mens man tager fat på at danne en tørvegrav tæt ved siden af den fra i fjor, blot med en tynd „balk“ imellem.

Et af dagens største øjeblikke er for drengene nu oprunden: I dag har de for første gang i år lov til at gå med bare fødder. Strømper og træsko smides op i vognen ved siden af de voksnes. Den dag har kun far sit fodtøj på. Han holder ikke af at „smide ud“, hvad drengene ikke på nogen måde kan begribe.

Farbrødrene Rasmus og Niels ælter nu tørven med de bare fødder. Det er især fra morgenstunden en kold omgang. Vand og tørveælte står dem lige op til knæene; kun ved at gribe arbejdet kraftigt fat, kan de holde varmen nede i den kolde ælte. Snart er tørvemassen en eneste tyk vælling, og så er det Marens tur af tage fat. Hun kommer nu med opkiltet skørt og bare fødder, foran sig skubber hun den tomme hjulbør frem til tørvegraven, hvor læsningen foregår. Rasmus læsser, mens Niels fremdeles ælter ny tørvemasser op. Nu er børen fuld, og Maren triller af sted med den tunge byrde hen til far, som kommer hende i møde med den anden og tømte bør; de bytter, og han læsser af og „lægger trosen“, d. e. den flade strimmel tørvemasse, der $1\frac{1}{2}$ cm tyk og $1\frac{1}{2}$ meter bred efterhånden, som bør efter bør afgiver sit indhold, forlænges eller omsider endes, for at en ny lignende ved siden kan begyndes.

Far har nok at gøre med at jævne, glatte og fugte tørven, alt som den trilles derud. Han må også passe nøje på det øjeblik, da den våde masse efterhånden er stivnet så vidt, at den kan „spiddes“, d. e. skæres i stykker med jærnene i den størrelse, som tørvene skal have for at kunde tørres og behandles.

Nu er klokken ni, og der skal spises mellemmad. Man udsøger sig en rigtig solvarm, lun og tør plet i læsiden af en vidjebusk eller en gammel balk. Er ejerne af de nærmeste tørvemål også i dag på mosen i samme ærinde som vi, så slår man sig sammen i en lille hyggelig klønge og spiser samtidig.

Ved middagstid hentes hestene; undertiden køres hjem til middag for at spare på kræfterne, men i reglen lader man vognen blive stående, mens farbror Rasmus rider hestene hjem. Det kunde da ske, at en af os drenge, efter-

som vi blev større kunde få lov til at ride på den ene hest. Det var ikke altid dette gik godt; de unge heste var sprælske, og sædet på den bare hesteryg med kun tøj og klaptrær at styre med var tit temmeligt usikkert. Jeg blev en gang kastet af „den grå“ to gange på et sådant ridt hjem fra mosen. Jeg var ikke mindre gul og grøn af ærgelse og undseelse end af de knubs, jeg ved faldet pådrog mig.

Eftersom vi voksede til, måtte vi efterhånden så småt begynde at gøre gavn også her på mosen. Noget af det første var at trille den tomme bør, som pigen kom med, hen på den plads ved tørvegraven, hvorfra hun skubbede den fyldte. Dette var dog et meget kedeligt arbejde i længden, da var det dog langt morsommere at hjælpe far ude ved trossen; men bedre endnu var at få lov til at komme ned i tørvegraven, og dér være med at ælte torven eller med skuffen at øse vand op på den.

Ved siden af selve det fornøjelige arbejde var der også noget andet, der gjorde disse dage til noget for sig selv, og det var selve opholdet derude på mosen med dens ejendommelige natur og sære plante- og dyreliv.

I de mange tørvegrave af forskellig dybde voksede vidjer, starregræs, flæg, mægtige dunhamre og meget andet, som vi ikke traf hjemme på gårdens mark, der var underlige ukendte blomster, der var muse- og bekkasinreder, og især undredes vi over det rige, mangfoldige insektliv, der fandtes både i vandet og blandt planterne. At vi også fiskede karudser og gedder, er nærmest en selvfølge, og kunde vi være så heldige at få nok til en fiskeret om aftenen, ja da var vi højt oppe.

Det var sådan en dag ganske umulig for den ellers så tålmodige og meddelssomme far at besvare hele den mængde af spørgsmål, som summede ham om ørene. Jeg mindes især

en gang, vi havde opdaget nogle dyr, som far kaldte vandrotter, og en anden gang nogle, han kaldte hesteigler. Da havde far nær glemt at få tørven spiddet i tide, så udførligt måtte vi have besked om disse sære dyr, som vi havde opdaget og fanget.

Dagens glanspunkt kom dog nok først, når vi skulde have eftermiddags-mellemmad. Det var hvert år bygmelspandekager, dækket af stikkelsbærkompot, som var lavet af de ny grønne stikkelsbær. Mor kom i hendes velmagtsdage ned på mosen med pandekagerne og de øvrige gode sager, og så fortalte vi i munden på hverandre til hende alt, hvad vi havde set og oplevet på den vidunderlige mose.

Når nogen tid var gået, skulde vi så ned at „vende“ tørven og senere „stable“ den. Og var vejret så blot nogenlunde, burde den være tør og tjænlig til hjemkørsel, inden den travle høst stod for døren.

At køre med farbror ned på mosen og hente tørv, var jo fornøjeligt nok; men det var næsten umuligt at få tørven læsset enten på eller af, uden at få øjnene fulde, og det var fælt, hvor det kunde kradse og svie i øjnene. Køreturen på halmknippet længst fremme i vognen med et stort læs tørv bag sin ryg, var det bedste. At „bære tørv ind“ fra vognen derhjemme stod ikke i høj kurs hos os børn, kun hvis vi kunde få lov til at „bænke“ (det er at lave en tørvemur tværs over rummet ved at lægge tørv på tørv som mursten i en mur), kunde vi føle os optaget af arbejdet. Til at „bænke“ var mor en hel mester.

VI. Høhøsten.

Efter tørveskæret kom der nu en rar tid, arbejdet gik ikke så hårdt på, kun i brakmarken måtte farbror og de

brune hyppig ud en lille tur. Men nu begyndte man at vente høhøsten, „slåtiden“. Det var skærsommeren sarbejdsfest.

Allerede havde far og farbror flere gange været ude at se til „slågræsset“, om det snart var tjænligt. Var kløveren slået fejl, hvad ikke så sjældent skete på de sparsomt gødede agre, så indtraf høsletten tidligt; var der kløver, måtte man trække tiden noget længere ud. Rajgræs, timoté og hejre var de sædvanlige græsarter.

Vi børn syntes næsten, det var synd for den skønne kløvermark at „slå“ den i sådan halvmoden tilstand; ti hvor var den dog dejlig. Der stod rødkløveren med sit røde hoved og hvidkløveren med sit hvide, der var de lange græsstrå med deres frøhylstre, og dér var — desværre kun — de pragtfulde hvide „gåseurter“ og den gule „mælkebøtte“. Hele kløverlægget drev af dufte, fine, krydrede og sælsomt blandede; så stærke var de, at man ordentlig måtte udvide brystet for rigtig at kunde ånde dem ind i fulde drag. Og hvor havde de flittige bier travlt, uophørlig summer de èn om ørene, det er hvidkløveren, de især besøger, se hvor de kan bore sig på hovedet ned i blomsterkalken. De store sort- og hvidbrogede „brumbasser“ har også travlt — altfor travlt til at ændse os småfolk; vi kan godt få lov til at sidde ganske nær ved dem og se dem i arbejde uden fare for at blive stukket af dem.

Også sommerfuglene træder deres luftige dans hen over kløvermarken. Det er, som om livet for dem kun er dans og leg.

Men foruden alt dette er der i kløvermarken endda meget meget mer at iagttage for en lille opmærksom fyr, som endnu har tid og lov til at ligge så lang han er, henstrakt på „skåren“ eller gemt inde i det tætte slågræs,

hvor kløveren står med bøjet hoved over hans lille ansigt og nikker fortroligt og meddelsom i den lette sommerbrise, mens lærken slår sin trille højt oppe i den solfyldte luft.

Når høet så er vejret og skal rives og stakkes, så må drengene med i arbejdet; de lidt større kan godt begynde at bruge en rive, og de små kan i hvert fald sidde oppe i stakkene og „træde dem sammen“, mens de ældre løfter høet op til dem; en fryd uden lige at sidde der.

Høets duft er meget forskellig fra græssets — ikke mindre stærk men sødere, mere krydret, næsten berusende. Den, der som barn i dybe drag har suget den ind derude i den fri natur, han glemmer den aldrig.

Til at slå kløverskiftet var der gerne „fire jærn“; de kunde i reglen klare arbejdet på én dag. Slåmaskinen var endnu ikke kommen i brug og heller ikke hesterive. Når der skulde stakkes, måtte pigerne med ud i marken, og så gik det jo dobbelt livligt til. Ikke sjælden traf det sig da, at storken fra nabogården også mødte op og afsøgte de revne agre, om der ikke skulde findes en eller anden vildfarende frø, som forvirret hoppede omkring, efter at høet var revet fra den. Den lille gårdhund kunde dog ikke godt tåle mester langben i vor nærhed, den fik da altid travlt med at jage den paa flugt. Pudsigt var det at se, om storken da — som undertiden kunde ske — blot fløj op på den nærmeste høstak og herfra, som den alvorsmand, den er, lod „Munter“ gnældre op af fuld hals og danse kankan på bagbenene rundt om stakken, hvor den jo ikke kunde komme op.

Dagen for høets hjemkørsel må atter regnes for en af de store dage i en lille landsbydrengs liv: Op på „siddefjællen mellem farbror Rasmus og farbror Niels og

af sted ud over marken i susende trav, mens læssetræet hopper og springer, vrider og vender sig i bunden på vognen. Rasmus læsser, og Niels „rækker“. Køres der hen til den næste stak, er der mulighed for, at man kan få sig en ridetur på læssetræet, hvis hoved er stukket ind i „hunden“, en lille stump tov bag i vognen. Men desværre for den lille rytter: Farbror holder ikke af den ridning, et par gange kan man måske med lidt held få den prøvet, men så ender det altid med et udstedt forbud, og farbrors forbud er uomstødelige. Det var jo kedeligt. Man prøver så at hjælpe farbror Niels med at rive det hø sammen, der under læsningen spredes omkring vognen. Denne virksomhed lønnes med megen ros, men bliver dog i længden lumsk kedelig. Godt er det, at farbror Niels er så munter og fornøjelig at være hos.

At ligge, så lang man er, ovenpå et højt og svingende læs duftende agerhø, mens vognen sagte vugger sig op ad ryg og ned i rén hen over de let bølgende agre, det er omtrent højdepunktet i en lille landsbydrengs sommerglæder. Solen skinner, lærken synger, høet dufter, og hestene pruster og nikker dernede foran vognen, mens farbrors sikre hånd styrer det hele langsomt og forsigtigt mod hjemmets tofteport.

Ret ofte fik vi dog ikke lov til at køre med på læsset; dels sinkede det i det travle arbejde, og dels holdt farbror ikke af det ansvar, som var uadskillelig forbunden med at have børnene oppe på læsset.

Hvis læsset væltede, hvad der undertiden kunde ske, så kunde det jo se slemt nok ud for de små medagende. Jeg mindes således en gang nede paa Gammellongsmosen, at vi havde fået læsset et grumme stort læs hø, og nu skulde vi age med hjem oppe på læsset. Jeg havde med min fork lige fået sat mig til rette hos farbror, da et af

hjulene skærer gennem mosens grønsvær, og hele læsset slår over. I farten kastedes jeg i en lang luftbue lige ud i en blød hængedynds tørvegrav, hvor det gav et ordentligt smask, da jeg faldt; men hvor jeg for resten lå så blødt som på edderdun. Forken havde jeg i faldet slynget over mit Hoved så langt ud i mosen, at jeg nær aldrig havde fået den fat igen.

Eftersom vi børn voksede til, måtte vi tage hånd i med også ved høbjærgningen. Vi fik da anvist vor plads oppe paa høsløden. Her skulde vi „tage“, d. v. s. med en fork flytte høet længer ind på slyden til far, som „satte“ det. Her oppe havde ogsaa lillepigens sin plads, mens storpigen „rækkede af“ fra vognen. Når vi skulde have høet længst tilbage til den anden ende af slyden, måtte vi undertiden sende bud ind efter mor, for at hun kunde hjælpe os med et par læs. Nåda, hvor der blev fest deroppe på det halvmørke stænge, når mor således måtte med i rækken. Længe ad gangen kunde det jo ikke være, ti maden skulde jo også passes.

VII. Kornhøsten.

Men arbejdet over alle arbejder i årets løb var alligevel høsten. Henad tiden begynder far en daglig vandring ud til „ruglægget“, gjerne har han et par vipper med sig hjem derude fra, for at ogsaa andre i huset kan afgive deres skøn om modningsgraden.

Endelig kan dagen bestemmes, — omtrent en uges tid forud. Kortere kan det ikke godt være, ti der skal jo samles mandskab; rugen er på langt nær den ypperste og værdifuldeste kornsort; den er først moden, den indleder høsten, og derfor har arbejdet med den præg af fest. Så meget mandskab skal skaffes til veje, at hele

skiftet kan mejes og „sættes sammen“, i løbet af én og samme dag, og så skal man endda helst være færdig i god tid.

Var afgrøden svær, måtte vi beregne fem par høstfolk; var den mindre, kunde måske fire besørge det. Farbror Rasmus og Niels var selvskrevne, men de andre tre måtte man se at skaffe til veje. Fremmede husmænd var vanskelige at få hold på, men så måtte byens håndværkere holde for: Skrædder, skomager, smed, tømrer, murer o. s. v.; svendene måtte også med. I høsten stod alle håndværk stille; alle måtte samle sig om den store, vigtige opgave at bjærge markens grøde.

Til hver en høstkarl, som man fik lovning på, måtte der jo også skaffes en „optagerske“. Her måtte husmandskoner, sypiger o. lign. holde for. Et held var det, at de forskellige gårdes marker sjældent modnedes samtidig. Vore marker var gjerne blandt de første.

Blandt forberedelserne til rughøstens dag hørte da også den, at far måtte op til slagteren efter fersk kød. Noget som ellers kun skete ved de mest højtidelige familiefester. Men fersk oksekødssuppe hørte den dag med til det daglige brød. Den måtte mor sørge for, samtidig med, at hun havde sine småbørn at passe, og her kunde jeg som den ældste åbenbart have gjort godt gavn ved at hjælpe hende; men ak nej, den dag var det ikke muligt for alt i verden at blive hjemme fra marken.

Far hentede leen ned fra loftet og gjorde den i stand, noget som den nærsynede farbror ikke havde så let ved; også riverne blev eftersete, mens pigerne fik høstdragten frem for dagens lys.

Næste morgen ved daggry var alle på benene; det vilde dog være en evig skam, om høstfolkene skulde komme og tage en på sængen; helst skulde man have alt morgenarbejdet med heste og kvæg fra hånden; og

når man da renvasket og iført sit ny pæne sommerarbejdstøj hørte lænkehunden mælde de første høstfolk, da var alt, som det skulde være.

De fremmede høstkarle mødte ligeledes med ny høstdragt, blaa lærredsbukser, blaa vadmeststrøje og stråhat, kvinderne i søndagskjolen med hvidt lærredsliv og med det store hvide lærredsforklæde, der med bånd bandtes sammen omme bag på i knæhøjde. På armene havde de skinnende hvide ærmer, der heftedes fast med nåle oppe på skulderen, og på hovedet havde de ældre kvinder endnu i min barndom solhatte, som H. C. Andersen skildrer dem med de påtrykte, spraglede tulipaner og roser, røde, gule og blå alt efter omstændighederne. De yngre kvinder havde „flagrehatte“, mest hvide eller dog lyse. Det tynde, fine hattetøj var spændt ud over buede spansk-rørsribber, så hatten sluttede omkring hele hovedet og rammede ansigtet ind, kun bag til endte den som et lille nedhængende slæb, der dækkede pigens hals mod solstrålerne.

Når alle de væntede var mødt, gik man ind til davrebordet, øllebrød — med stegt flæsk som eftermad. For lutter spænding og forvæntning kunde vi børn næsten ikke få en bid ned. Endelig er da „de store“ færdige, og vi skal af sted. Lejlen med det stærke fynske gammelt-øl, der i et halvt års tid har ligget lagret og væntet på høsttiden, tilfalder det os større drenge at bære. Det er lige til nøds, vi kan skuldre den. Høstkarlene griber mejetøjet med den skærpede le og går foran, de unge piger lægger arm i arm og følger efter, sidst kommer husmandskonerne. Vi drenge er snart her, snart dér.

Hvor kunde denne korte morgenvandring dog være henrivende, lærkerne hang skyhøjt oppe og ringede dagen ind, de fine morgentåger lå endnu nede over åen i dal-

bunden, en enkelt lille forsinket dugdråbe tindrer i morgensolen, skønt de burde jo helst være forsvunden fra rugens strå, før disse blev bunden sammen til neg.

Når rugageren var nået, gjordes der holdt; pigerne hjalp hverandre at binde „høstærmerne“ på, og mændene smider trøje, vest og halsklæde, så de nu fremtræder i de blå lærredsbukser og den hvide skjorte foroven, en meget klædelig dragt. De haler nu frem den nyanskaffede „vætte“ (strygespån belagt med smergel), rejser mejestangen på enden og „vætter“ (hvæsser) leen, så dens skingre sang lyder vidt ud i egnen.

Og så går det løs. Forrest i rækken går forkarlen på gården, her farbror Rasmus, så kommer de unge ugifte karle eller håndværkssvende, og sidst kommer husmændene. Gårdens storpige følger forkarlen og derefter sypigen og husmandskonerne. En pige efter hver karl. For hvert hundrede alen eller så, standses og hvæsses.

Far får nu nok at gøre med at „sætte negene sammen“. Og er der fem jærn, kan han ikke godt klare sig, undtagen vi hjælper ham at slæbe negene sammen. Far vil helst, at vi også stiller dem op; han er utrættelig i at lære os den svære kunst at „sætte sammen“; men „ak, den kunst er tung at lære“; arbejdet må han ofte gøre om efter os.

Kl. 9 holdes hvil. Man finder et godt sted, ved munden af mergelgraven, i læsiden af et hegn eller som oftest ved en „ån“ (således kaldtes på Fyn det, man andensheds kalder en hob eller trave).

Madkurven, som far har båret med ud i marken, bliver nu hentet frem tillige med øllejen. Bægge dele har stået i skyggen et eller andet passende sted. Måltidet består af smurt mad, hjemmebagt hvedebrød med smør og ost, rullepølse og røget lammekød i brede baner; alt

af egne frembringelser. Lejlen vandrer fra mund til mund, dog holder kvinderne mest af mælkevandet i blikspanen; øllet er for stærkt, siger de. Den hvilende gruppe tager sig overordentlig malerisk ud. Nogle sidder med ryggen op ad de rejste neg, andre ligger på ryggen, så lange de er, hen ad jorden med et neg eller to til hovedpude, andre igen sidder med rank ryg og benene lagt under sig som en østerlænding.

Efter måltidet retter man ryggen lidt, ser sig om, letter hilsende på hatten over mod nabogårdens høstfolk, som også holder frikvarter; og så tages der atter fat.

Er tiden til middagen inde, bringes leerne så vidt muligt i sikkerhed ved at hænges op i heggenes træer eller gærder, for at ikke løsgående kreaturer skal komme til skade i dem. Karlene, som således bliver løse og ledige, tager løb til og prøver at springe højdespring over ån'ene eller foranstalter et rask lille væddeløb. Man skal helst kunne vise, at man ikke er kørt træt.

Er man kommen hjem til gården, går karlene hen til gårdens vandtrug og pjasker sig lidt, mens kvinderne foretager en lignende nødvendig rensning inde i bryggerset, og så tropper man op ind i stuen. Her skal nu mors dygtighed stå sin prøve. Bordet skal jo være dækket til tid og time med den dejligste ferske suppe og peberodskød.

Det gør godt at få sig et forsvarligt måltid ovenpå formiddagens travle slid, og enhver gør da også sit bedste for at tømme mors gryde, hvad dog næppe nogensinde lykkes.

Nu var der middagssøvn fra halv et til halv to, så drak man kaffe med et stykke brunt kandissukker til men uden brød. Og så drog man atter i marken og hængte i med arbejdet, til mor endelig klokken fire viste sig med

mellemmaden. Det var varme æbleskiver og hvedebrød med te. Nej, hvor det smagte, når man først havde fået sig indrettet en lille hyggelig læplads. Hvis mor havde kunnet overkomme det, havde hun undertiden stikkelsbær eller ribs med i en tallerken eller stegte æbler, ti til rå fortæring var de endnu ikke modne nok.

Nu kom så det sidste „forled“ af arbejdsdagen. Det var jo det sværeste; men nu kunde man da også se ende på arbejdet. Det skulde helst kunne afsluttes i god tid. På slutningen opstår det meget vigtige spørgsmål, hvem der skal have „den gamle“? D. v. s. hvem der skal binde det sidste neg. Det var der grumme nødig nogen, der vilde. Men blev det nu en af de unge piger, det hændte, vakte det altid stor jubel.

Så snart det sidste neg var bunden, fik „sammen-sætterten“ meget travlt med at få det og de andre endnu liggende rejst igen; ti det gjaldt om at blive færdig, før mandskabet inde på de andre gårdes marker. Det var en stor ære at være først. Nu kom det store — og af os børn længe ventede — øjeblik, da der skulde råbes hurra. Alle samlede sig i tæt klønge omkring far, som med anstand løfter hatten højt over sit hoved og stemmer i. Hele flokken, både mænd og kvinder, følger efter bedste ævne hans eksempel.

Vidt ud over byens marker gjaldede råbet og forkyndte for alle og enhver, at vi var bleven først eller i hvert fald, at vi nu var færdige med at „høste“ (meje) rugen.

Med kortere eller længere mellemrum lyder nu lignende hurraråb fra de øvrige, som også i dag har „høstet“ rug og nu er færdige.

Med hjemturen giver man sig rigtig god tid. Først må man have hentet de klædningsstykker, som man under

arbejdet har lagt fra sig; så må vi børn atter i gang med øllejlen. Pigerne får atter fat arm i arm, karlene kaster mejetøjet på skulderen; den blankslidte lé løfter sig skyhøjt over deres hoveder og blinker og lyner i den synkende sols stråler, træerne derhjemme omkring gården sender deres skygger længere og længere ud imod os, som om de vil være de første til at byde os velkommen hjem efter fuldendt dagværk. Aftenklokkerne fra de omliggende kirker begynder at ringe sol i bjærge, mens de sorte krager tavse og i træt og langsom takt styrer hjem mod reden i Bredelandsskovens træer.

Nu gælder det at blive skyllet godt af under pumpen; i karlekammeret kan håret redes; vest og trøje kommer på, og så er man rede til den solide aftensmad. Denne afsluttes med varmt gammeltøl sødet op med sirup. Her skulde man helst passe lidt på; ti det fynske gammeltøl er ikke just at spøge med; vi børn fik da også kun en lille kop at flotte os med. Imidlertid løstes nu lidt efter lidt de noget tørre og bundne tunger, og især viste mangan en gammel Husmand sig nu i besiddelse af en veltalenhed, som i højeste grad forbavsede os småfolk. Samtalernes genstand var da næsten altid de samme to; enten var det historier om, hvad der i de gamle karles dage havde tildraget sig på hovmarken, hvor de i deres ungdom havde været med, eller det i det andet tilfælde var krigsminder fra treårskrigen. Især det sidste æmne fik os børn til at lytte med den mest anspændte opmærksomhed. En af husmændene havde været ordonans for oberst Helgesen ved Frederiksstad. Han var utrættelig i at fortælle om denne hans ungdomshelt. En anden havde været med ved Frederits. Eller om vi havde Hans Henrik murer med, så spændtes vor opmærksomhed til sin yderste grænse. Som [han kunde fortælle om sine sol-

daterdage, sin lille røde (dragon-) hest og især om kampen ved Riis' skov, hvor prins Salm-Salm selv havde hugget ham over hjælmen. Nej, det var og er ikke til at beskrive. Og sikken en tilhørerkreds fortælleren i disse øjeblikke havde for sig. Vidunderlig.

Omsider brød de gamle op; men ungdommen var endnu ikke til pas at gå i seng. Man forlagde blot skuepladsen til haven, hvor man slog sig ned på den kreds-dannede bænk i det åbne lysthus, hvor udsigten var fri. Helst skulde fuldmånen stå deroppe på sydhimlen og lægge sit sølvslør ud over havens træer og buske og markens brede bue, så var alt, som det skulde være.

Så begyndte sangen; i ældre tid altid sang af en enkelt, mens alle de andre hører til; men efterhånden vandt fællessangen frem; især hørtes tit Mads Hansens sange lyde i sådan stille høstaftener fra de lune bønderhaver: „Jeg elsker Danmarks bøgelunde“, „Fo ajle di småblomster“ o. lign. Ind imellem kommer så en enkeltmandsang, det skal gerne være en af pigerne, der må lægge stemme til: „Jeg gik mig op på højen bjærg, så ned i dyben dal“ eller: „Det var en lørdag aften, jeg sad og vænted dig“.

Imidlertid begynder dog trætheden at gøre sig gældende; den muntre kreds bryder op — „i morgen er der jo atter en dag“.

Men det er jo da sikkert nok: der høstes kun rug en dag hvert år. —

Også den dag, hvor man „kører rug ind“, er en vigtig dag. Endnu sidder dybt rodfæstet i mit minde lyden af den første høstvogn, som ruller i marken. Hestene strækker ud, så vognen skumpler, mens „bindestangen“ (eller læssetræet) støjende tumler hid og did mellem „haverne“.

Rugen blev kørt gennem tofteporten tværs over gårdspladsen og hen i gadeporten, hvor den læssede vogn standsede for at blive læsset af, idet negene kastedes over portens sidevægge ind i de to lad, som grænsede op til den, et på hver side. Portlågerne ud mod bygaden stod vidt åbne, og udenfor på gaden rullede høstvogne med korte mellemrum forbi, snart tomme, snart fuldlæssede. Flere af byens gårde havde nemlig deres marker liggende på den side af byen, og kom således til at køre frem og tilbage forbi vor port. Hilsen og tilråb veksledes bestandig dagen igennem mellem de forbi-kørende kuske og vort mandskab inde i porten. Sådant en dag, hvor arbejdet foregik ligesom for åbent tæppe, var for os børn som et æventyr. —

Også byg og havre blev hver for sig mejet på en og samme dag, hvis da ikke vejret stillede sig hindrende; dog blev der her mejet „på skår“ (ikke bunden op efter leen), så der var ingen optagere med i marken; dagene lignede vel „rughøstens“ dag, men kun som et andendags-gilde kan ligne et førstedags. Heller ikke indkørslen var så morsom; ti da læssedes af i tofteporten eller gennem et „høhul“ fra gårdspladsen; gadeporten var lukket, og det muntre samspil med de andre gårdes høstfolk afbrudt.

Her som i høhøstens tid var det i min barndom kørselen på den tomme eller læssede vogn, der var dagens store øjeblik; men der var dog også meget andet udenfor det sædvanlige. Oppe på ladet, dér hvor neget fra vognen første gang blev kastet hen, vrimlede det med de forunderligste insekter og smådyr i massevis. Øren-tvistene var vi bange for, der gik sære frasagn om deres uhyggelige indfald i øret på folk, billerne og de langbenede edderkopper var mere skikkelige, men de brogede Vorherres-høns var rigtig vore venner. Den lille landsby-

dreng talte ikke mange år, før han med en af de små høns løftet på fingeren højt mod himlen kunde med tilhørende syngende tonefald udtale de hemmelighedsfulde ord: „Flyv, flyv, Vorherres høne, op til Gud og bed om godt vejr til i morgen!“ Denne besværgelsesformular måtte ofte gentages de snese af gange, indtil endelig det lille dyr efter de utallige gange at have løftet på vingerne endelig spiler dem til den afgørende flugt.

VIII. Hørren.

Blandt markens forskellige afgrøder var der én, som indtog en særstilling. Det var hørren.

I min hjemegn havde hver gårdmand gerne sin lille plet hør inde i byglægget. I reglen fra en halv til en hel skæppe land. Far havde dog sædvanlig mere, i reglen omtr. to skp. ld. tilsæt med hørfrø. Ved et tilfælde var han nemlig en gang i min tidligste barndom fra købmand Maegård i Odense kommen i besiddelse af noget hørfrø — „ægte Riga-frø“, — som overgik i godhed alt, hvad man hidtil dér i egnen havde set. Vor hør var næsten altid fem-seks tommer længer end andre folks, og så var „hørtaven“ så stærk og smuk, som hos ingen anden. Der gik ikke så lidt ry af denne mærkelige hør; far kunde sælge meget mere frø af den, end han kunde avle, og alle vegne viste den de samme gode egenskaber. Altså vi havde mere hør end folk i almindelighed

Far såde frøet med egen hånd; her fik vi drenge ikke lov til at prøve; det skulde sås — påstod far — mere end dobbelt så tyndt, som ellers i almindelighed var reglen. Hørstykket var altid læggets sidste og fugtigste del. Når hørren var kommen op, skete det ofte, at andre folk måtte ned i marken og tage den i øjesyn, så kraftig den var.

Når hørren var mellem en og to tommer lang, skulde den luges; vi kravlede da på knæene rundt over hele hørstykket og lugede med fingrene alle ukrudtsplanterne op. Knæene blev ømme, og hørren blev at se, som var den tromlet, men — forunderligt — et par dage efter havde den rejst sig; det var ikke mer at se på den.

St. Hans-aften måtte hele familien ud at „rise“ den, d. e. sætte grønne ris hist og her på alle sider og hjørner af hørstykket, for at ikke heksene, når de red til Bloksbjerg, skulde „tage hørren“. Under mangfoldig skæmt og munterhed satte både far og mor og vi børn vore småris, hvis grønne top ragede op over hørren. Kun farbror vilde ikke være med; han trak blot på skuldren derad og passede sin grødnadver, mens vi andre drog af sted.

Hvor kunde sådan en hørmark være smuk i blomstringstiden. De små fine blomster dækkede de grønne blade og stilke; og når så vinden strøg hen over ageren og fik hørren til at gynges, kunde det godt minde om „blå bølger“.

Omtrent samtidig med byggen var også hørren moden til ruskning. Hele husets samlede mandskab stillede da en skønne dag og begyndte arbejdet, d. v. s. trak hørren op med rode, hvorefter den blev lagt ned på jorden for at frøkapsierne, „knævlene“ kunde tørres. Her lå den så i nogle dage, til knævlene var bleven så tørre, at de kunde ringle lydeligt mod hinanden som småbjælder, så blev hørren samlet op, „bunden med halmbånd“ i store knipper og kørt hjem i loen.

IX. Hørren rives, rødes og brydes.

Når det så en dag blev uvejr, så man ikke kunde komme i marken, gik man atter i lag med hørren. En

hørrive blev skruet fast i en af stolperne i loens væg. På hver side af „riven“ blev et af hørknipperne anbragt på gulvet lidt tilbage. En pige eller en af os drenge løste knippet op, og det var nu vor opgave at udskille hørknippet i håndfulde af passende størrelse. Disse håndfulde blev overgivet til farbrødrene, Rasmus på den ene side og Niels på den anden side af riven, og nu kastede de to mænd i skiftevis takt toppen af hørren ind i „riven“, hvorefter de trak til sig, så de runde hørknævl blev reven af stilken og faldt ned på logulvet under riven.

Når en håndfuld var ren for knævl, blev den lagt hen til far eller mor, som stod og bandt den afknævlede hør i „støver“ (små neg ombundne med nogle hørstrå).

Det var et muntert arbejde: De små hørknævl ringlede, hørriven sang for hvert et tag i den, og alt imens gik samtalen lystigt i det lille selskab.

Men nu kom det allermest spændende: Hørren skal „rødes“. Den bliver atter læsset på vogne og kørt ned på tørvemosen. Her udfindes en passende tørvegrav enten på vore egne „mål“ eller på andres, og her dannes så „røden“. Efter en bestemt fremgangsmåde lægges de små „støver“ ud i vandet således, at den ene ikke kan skilles fra den anden; men det hele bliver en eneste stor flydende, sammenhængende masse. En eller et par mænd stiller sig ud på „røden“ og ordner „støverne“. Endelig er alt i vandet, flåden føres hen til et passende leje, og der dynges så græstørv ovenpå, så længe og så mange, indtil den sidste snip af „røden“ er forsvunden under vandskorpen. Denne fløterbestilling, der gærne tilfaldt os drenge var meget eftertragtet og udførtes naturligvis med bare fødder og med skjorteærmerne smøget op lige til skulderen.

Når hørren havde „fået nok“, blev den atter fisket

op med lange forke og derefter kørt hjem og „bredt“ hjemme på græsmarken.

Det fæle arbejde at „brede“ den våde, halvrådne, stinkende hør, eftersom den kørtes hjem fra mosen, tilfaldt mest pigerne, undertiden med en husmandskone til hjælp.

Når hørren endelig var vasket af i forskellige regnbyger og derefter tørret af sol og vind, blev den atter undersøgt; man tørrede en håndfuld og prøvede, om „skæverne“ vilde knække over og skille sig fra „hørtaven“. Om så var, kunde den „broues“. Men først måtte den tørres til gavns, undertiden kunde dette opnås ved at stille dem op i vind og sol; men sjælden var vejret hertil godt nok. Man kunde da hede bagerovnen og sætte den dér til tørring en nat over, eller man lavede en tørregrav. D. v. s. man gravede en grav ned i jordsmonnet i nærheden af, hvor hørren lå „bredt“. Graven var gjerne fem kvarter dyb, en alen bred og 5–6 alen lang. Henede på langs i gravens bund blev der nu optændt en tørveild, der helst skulde ligge og gløde og varme men ikke blusse for stærkt.

Når ilden var kommen godt i glød, blev der lagt tre lange lægter på langs over graven foroven, og herpå bredte far nu hørren i et tyndt lag, som røgen og varmen kunde trække op igennem og rigtig knastørre hørren. Når dette var sket, blev den atter samlet op, og mens ny knipper blev lagt på, blev den tørre hør båret hen til dem, der skulde „broue“ den, bryde eller knække skæverne af hørtaven ved hjælp af en „broue“ (en hør-bryde). Sædvanlig var der sådan en dag fire-fem „brouer“ i gang. Far måtte skynde sig, om han skulde nå at tørre hør til dem alle.

En og anden gang kunde det hælde, at en kastevind

kunde bringe tørvegløderne til at flamme op så højt, at der gik ild i hørren, som lå til tørring.

Da hed det: Redde, hvad reddes kan. Ilden kunde springe som et rovdyr fra den ene ende af graven til den anden; og især hvis det blæste lidt, kunde de antændte taver flyve langt omkring. Et sådant fyrværkeri var genstand for vi børns højeste undren; men det indtraf dog kun sjældent; ti man „brouede“ ikke gærne hør i blæst.

Senere indrettede morbror Hans sammen med far en tørreovn nede på hans toft. Her foregik tørringen langt sikrere og med meget mindre brug af brændsel.

Når den lange, fine hørtave således ved „brouens“ hjælp var blevet rensed for de fleste skæver, blev den i store håndfulde snoet i „dukker“ og derefter bunden sammen i knipper og henlagt på loftet, til vi kunde få den skaget eller skettet.

X. Skagningen.

Hertil brugtes de såkaldte skagekoner, i reglen ældre husmandskoner dér fra landsbyen. Vi plejede gærne at have fire-fem stykker af disse samlet, og hjalp så selv til alle i gården, som kunde afses fra andet nødvendigt arbejde.

Skagekonerne mødte om morgenen hver med sin skagefod og skettel. En tærskelo var gjort ryddelig, og her stillede de nu op i to rækker, én på hver side af loen; med vort eget mandskab kunde der stundom være en halv snes mand. En stol var hensat til hver person, og hver valgte nu sin stol, idet man søgte det naboskab, man helst ønskede. Et knippe af de „brouede“ dukker hør blev lagt midt ind på gulvet, og vi småfolk havde

nu travlt med at dele dukkerne ud til de forskellige arbejdere. Dukken blev lagt over skagefoden og fastholdt med venstre hånd, mens skettelen ført af den højre huggede som et sværd ned i hørren og sprængte de vedhængende småskæver bort. Alt imens gik snakken ustandselig, især livede den op, når mor henad eftermiddagen kom med kaffe og kage. De gamle skagekoner fortalte om deres ungdom, da de gik til hove, eller man kom ind på minder fra krigsårene, helst treårskrigen. Her var Grete Garders og Stine Bankens uudtømmelige i at berette. Grete kom helt i fyr og flamme, når hun hviskende berettede, hvorledes hertugen af Augustenborg ganske sikkert under krigen havde holdt til hende på herregården Hellerup og derfra drevet spioneri. Den noget yngre Johanne Frisk'ens, som havde fem-seks uægte børn, og som bode i en lille indsidderstue, holdt mest af at fortælle kærestehistorier og synge viser om samme æmne. Alt hvad der af den slags hændte i byen og videre omegn, vidste hun på en prik at mælde om, og hvad enten denne eller hin var kommen godt eller „galt“ af sted, skulde Johanne nok skrive deres skudsmål. Mest spændende var det dog, når det var gået „galt“.

Far holdt ikke rigtig af disse forhandlinger i vi børns nærværelse; men det var vanskeligt at stoppe munden på Frisk'en, når hun først havde fået den i gang, og hun var jo forresten en dygtig „skagekone“. Jeg har dog en følelse af, at disse historier ikke fandt nogen videre sangbund hos os børn — til forskel fra de ældre; men når Grete Garders begyndte på spøgelseshistorierne, så voksede vore ører næsten til æselsører. Når samtalen gled herover på, og det gjorde den hyppig, da var alle til en begyndelse fuldstændig enige om den ting, at der intet som helst overnaturligt var til; det hele var kun løgn og

forbandet sludder. Men var enigheden herover først slået fast, så skulde det jo heller aldrig fejle, at en og anden alligevel fandt det mærkeligt, hvad hun både den og den gang havde oplevet. Grete Garder vilde således ikke tro noget af det hele, men kirkelam, det var der „Gud hjælpe mig“. Hun havde i hvert fald set et, og det var da også redeligt nok, at det kun havde tre ben. Derimod var hun fuldstændig ude af stand til at forklare, hvordan det egentlig kunde have sig, at hun en aften på det og det sted havde mødt en mand, der gik og bar sit eget hoved under armen. Det var godt, man ikke vidste rede på sådant noget, og hun takkede sin Gud og skaber for, at hun ikke forstod sig på den slags ting.

Havde samtalen antaget denne retning, kunde jeg godt se, at far blev urolig, og det skulde da næppe fejle, at vi børn fik besked om et og andet, som netop nu skulde udrettes. Men det var os plat umuligt at fjerne os, imens sådanne ting var til forhandling. Ud af døren måtte vi jo; men i næste øjeblik sad vi inde i ladet (korngulvet) ved siden af loen, stille som mus helt henne under lo-balken, hvor vi let kunde høre hvert ord, der lød, men ikke kunde ses af nogen inde i loen. Jeg var slet ikke glad ved sådan at narre far; men jeg kunde ikke styre min videbegærlighed på det område. Gamle Gerder Bloks holdt mest af at fortælle om den tid, da hun tjænte som malkepige og Kristoffer som røgter. Det var en „mo’som ti“ og så lo Gerder med sin tandløse, indfaldne mund og fortalte ivrig op, men tog den meste morskab for sin egen part ved at le alt for meget.

I de dage skagningen varede, fik vi børn lidt mer’ at vide om et og andet, end vi måske strængt taget havde godt af, og end far syntes om. Men hvor var det dog nogle „mo’somme“ og spændende dage.

Efterhånden fik også jeg min skagefod og skettel og kunde snart optræde ved siden af de andre som deres ligemand og medarbejder.

Når endelig al hørren var skaget, blev skageblårene omhyggelig rystet op af skæverne og samlet til side. Af dem blev der senere om vinteren spunden reb til tøjr. —

XI. Heglingen.

Det næste afsnit af hørrens historie var heglingen. Den blev dog ikke foretagen af husets egne folk men af „hørsvingeren“. Rundt omkring fandtes der sådanne; men ingen kunde i ry og dygtighed hamle op med Kristian hørsvinger fra Brangstrup. Samme mand var der vældig rift om; i mit hjem hed det: Ham eller ingen. Kristian var en lille firskåren mand, meget tyk og fed, men særdeles velbygget. Hans hænder og fødder var usædvanlig små og smukke; det var hans lyst at koketere med deres lidenhed, og mange var de lejlighedshistorier, han gav til bedste, om hvordan pigerne i de gårde, hvor han arbejdede, tog fejl af deres egne og hans træsko eller vanter, da størrelsen var den samme. Hvor var det morsomt at høre den snaksomme mand fortælle om, hvordan han som ung overgik alle andre i idrætter. Kom han på sin vej til et markled, lukkede han det aldrig op, som andre mennesker plejede; men han tog løb til og sprang højdespring derover. Tvivlede nogen på disse og lignende fortællinger, så udfordrede han dem straks — til væddeløb f. eks. Kostelig morede vi os, især hvis det var en af vore piger, som havde været tvivlende og nu fik en sådan udfordring tværs over middagsbordet. At undslå sig hjalp intet; det skulde de øvrige medspisende nok sørge for.

Når måltidet var til ende, stillede op uden for gangdøren. Målet var — nede i den anden ende på gårdspladsen, den lodør, bag hvilken Kristian stod og heggede. Kapløbet afgjordes dog gærne efter få skridts løb med, at pigen gav tabt; ti Kristian hørsvinger løb ikke, han formelig fløj hen over gårdspladsen og lod den uheldige bejler langt bag sig; men skønt han således måtte løbe alene, var der dog aldrig tale om at standse, før han nåde sin dør

Kom man nu ind til ham med beundringen præget i sit ansigt, så var Kristian rigtig i sit es. „Ja“ hed det, „jeg kan også andet end løbe, jeg kan tælle på flere forskellige sprog“. Vi tvivlede. „Hvor har du lært det?“ spørger vi. „Det lærte jeg hos prokuratorens sønner, da de gik på latin-skolen“, lod svaret. Vi måtte naturligvis også prøve at tælle f. eks. på fransk. Den gamle lo var snart som et sproginsti-tut. Hørsvingeren talte for, og vi prøvede at sige ham efter. Når vi havde nået de tyve, standsede han. Længere havde han ikke lært. Senere hen, da jeg i modnere år kom til at lære fransk, genkendte jeg til min store fornøjelse Kristian hørsvingers franske talord og opdagede da, at jeg endnu havde dem alle i behold i hukommelsen.

Også på tysk kunde han tælle, dog kun til tolv. Vilde vi nu ikke slå os til ro med det, men forlangte at få besked med de øvrige tal op til tyve, så satte han et højst pudsérligt ansigt op og påstod, at denne sidste del af talrækken behøvede vi ikke at lære; ti den var dansk. Vi gav imidlertid ikke op men forlangte, at han skulde fremsige den fra ende til anden. Han tog så fat; men når vi nåde til tallet 12 (Zwölf) fortsatte han i tælletone: A wol ej lyvn, her skal stå tyvn“.

Vi tvivlede og besvor ham ikke at bedrage os men kun holde sig til den nøgne sandhed; men han lagde hovedet på siden, lukkede det ene øje halvt i, og skævede

på en ubeskrivelig komisk måde til os, mens han stadig forsikrede, at det var bundægte tysk. Det var umuligt at afgøre, om han drev spøg, eller det var alvor; men så meget er vist, at vi drenge lærte hele ramsen op til tve. Og så meget er også vist, at Kristian hørsvinger var en vidunderlig børneven, og det var en fest, når han kom.

Af hegler førte han altid to med sig, en grovere og en finere; bægge blev skruet fast i lovæggen. Nu hentedes den skagede hør ned fra loftet, og dukkerne blev én for én trukket gennem heglerne, først den grove, så den fine. Heglernes lange, spidse ståltænder sang, så det var en lyst at høre, når hørsvingeren trak hørren igennem dem. Der var som musik i gården i de dage.

Nu var hørren tjenlig til spind, og de skinnende askeblonde dukker blev meget kunstfærdig lagt dobbelt og snoet sammen, hvorefter de gemtes i mors store dragkisteskufter, til hun og pigerne i vinterens løb kunde få tid til at spinde dem.

XII. Efterårsarbejder.

Sidst i september faldt såtiden for rug og hvede, den klarede uden fremmed hjælp og forløb omtrent som det tilsvarende arbejde om foråret.

Oktober udfyldtes mest af pløjearbejde, det var i denne måned, stubmarkerne skulde „fældes“. At fælde stubjord regnedes for noget af det letteste pløjearbejde, og det var her, vi drenge tidligst fik lov til at prøve vor dygtighed bag en plov.

I begyndelsen kostede det både sved og trætte lemmer; men forholdsvis hurtigt lærtes de forskellige greb på redskabet, og synderlig store var vi ikke, før vi kunde tumle ploven i en stubmark.

Jeg tror, at af alle bondens forskellige, større arbejder blev dette mig det kæreste. Der var en forunderlig stille poesi udbredt over sådan en pløjemark en solsløret oktoberdag. Flokke af krager samledes bag én i pløjefuren, enkelte kunde efterhånden blive så tamme, at de spankede næsten helt ind til ploven. Råbe og kives kunde de; men det var alligevel så morsomt at have dem om sig op og ned af ageren; Hestene kom man også til at holde af, når de da ellers nogenlunde vilde lystre én.

Gik man således fure op og fure ned, kunde man få en følelse af her at være både på jorden og himlen nærmere i sin gerning end noget andet menneske på jorden. Der skulde pløjes, som om man skulde pløje velsignelsen op af jorden, og dog kunde intet menneske tvinge den frem, nej der måtte samtidig bedes, som om den skulde bedes ned fra himlen. Men plovmanden, som går her, han er den af alle, som på hele samfundets vegne først modtager markens velsignelse — Guds velsignelse; den lægges i hans hånd for derfra at uddeles til hele det menneskelige samfund som „det daglige brød“.

Ja hvor kunde man dog føle sig forunderlig let og lys i sindet, når man efter sådan en pløjedag vendte hjem med hestene, mens oktoberdagens løvfaldsstemning smeltede sammen med aftenens vemod og mildhed, det var næsten ikke til at spænde fra og drage af sted hjemad med sit spand, før lyset allerede glimtede fra de små vinduer; en og anden gang kunde man endog få lyst til at pløje videre, hvis månen havde været så venlig at hænge sin lampe op.

Nu var tiden også inde til atter at tage kvæget på stald. Først blev de taget ind om natten og atter sluppen ud om dagen til en lille friluftstur ud over hele gårdens samlede marker.

De gamle kør kunde godt huske deres pladser inde i stalden og finde op i deres egen bås; men ungvæget fløj forvildet omkring i stalden fra den ene plads til den anden, og hver især af dem måtte med stort besvær bringes derhen, hvor deres bås væntede dem.

Først hen i november indtraf deres sidste udflugt; nu blev det for koldt, de vilde heller ikke ud på marken; men vendte øjeblikkelig næsen hjem igen mod den lune stald.

Kun fårene vedblev hele vinteren, når det blot var tørvejr, at gå ude om dagen, mest på den nysåede rug.

At passe kvæget godt med æde og drikke var nu en af gårdens vigtigste arbejder; men den sværeste og brydsomste af vinterens sysler var dog den at få kornet tærsket.

XIII. Tærskningen.

Her havde farbror Rasmus og „husmanden“, farbror Niels, fast arbejde måneder igennem. Når vi børn vågnede om morgenen, kunde vi inde i sengen høre plejlernes taktfaste slag mod logulvet, og når vi om aftenen sad ved vort lille tællelys inde ved bordet, lød de endnu. De bød os det sidste farvel, når vi gik hjemmefra til skole, og de var det første, der atter bød os velkommen, når vi kom hjem. Hvor vi gik og stod, i stald eller huggehus, i gård eller i stue, så hørtes de overalt og bredte som en hjemlig, kendt hygge ud over den gråkolde vinterdag i mit hjem. Endnu kan det hænde mig, at jeg en og anden gang gennem vinterdagens snetykning med sjælens øre synes at opfange plejlernes taktfaste sang fra mit fjærne barndomshjem.

Når en passende korndyngge var aftærsket, var det fars tur; nu skulde den „kastes“ med kasteskuffen. Der-

efter blev den „harpet“ — blæst — på „harpen“, og så målttes den op i sække for at blive kørt de tre mil ud til Odense og blive solgt til købmand Vilhelm Maegård.

I tærskeloen var der for koldt for os børn at opholde os; da var der meget lunere og behageligere ovre i kostalden. Der gik vi da for det meste og hjalp far med at fodre og muge, til vi omtrent var lige så dygtige dertil som han selv; vi kendte hver en ko og hver en kalv og vidste på en prik, hvorledes hver af dem skulde behandles og fodres. Og alt imens faldt der mangan en god samtale af med far, som ikke her havde travlere, end at han altid fik god tid til at snakke om løst og fast med os.

Men også stuerne havde om vinteren en dragende magt over os børn. Der kunde vi nemlig altid være sikker på at finde mor ved rokken, hvor hør, blå og uld skiftevis fyldte tén efter tén.

Synge kunde mor ikke, heller ikke kunde hun synderlig med at fortælle æventyr eller sligt; men det var, som om luften omkring hende var så stille, varm og kærlighedsfyldt, at vi altid følte det så velsignet at være i mors nærhed. Rokkens snurren blandede sig med plejernes slag. Dette var som en anden tone, der altid lå over hjemmet, mildere, blødere og varmere end hin fra tærskeloen men lige så uadskillelig som denne for hjemmets verden.

Af andre småarbejder, der hvert år regelmæssigt vendte tilbage, og som optog os børn, så længe de stod på, kan endnu nævnes enkelte.

XIV. Rebslagning.

Alt det tøj, der brugtes i gårdens drift, lavede vi selv dels af de afklippede hår af hestenes haler og dels af de skageblår, der var for grove og urene til at spindes til garn på mors rok.

Når en barsk vinterdag sneen rigtig „røg og føg“ om hushjørnerne, og det ikke var til at jage en hund ud, så kunde det hænde, at far kaldte på os, vi skulde da ind i lag med blårene. Fra loftet hentede far de urgamle håndténe ned, som fra arilds tid havde havt sin plads deroppe på lægterne under taget. Blårene blev lagt frem på en stol med en økse eller anden tung genstand oven på til at holde dem fast. Om denne stol eller løse bænk satte vi os så hver med sin håndtén og begyndte spindingen, således som det vel må have foregået i de gamle oldtidsdage. Farbror Rasmus var en mester i denne gamle kunst; men snart lærte vi ham kunsten af og kunde hurtigt mælde fuld tén. Når det indtraf, fik vi en af de mindre søskende til at „holde ténen“, mens vi vandt den af i et nøgle, der efterhånden kunde vokse så stort som til en fod eller mere i tværmål; men så kunde vi heller ikke tumle det mer men måtte begynde på et nyt.

Når sketteblårene var spunden, kom turen til „hestehårene“; men det var meget vanskeligere at udrede og spinde, så dem fik vi først lov til at komme i lag med, når vi var udlærte mestre i at spinde blå.

Når endelig sådan efter flere dages arbejde både blå og hår var spunden, blev skuepladsen forlagt ud til tærskeloen, hvor de morsomme primitive redskaber til rebslagningen nu blev stillet op, mens vi under den største opmærksomhed og med en brændende arbejdslyst lærte en ny „kunst“, nemlig at „lægge reb“. Vi fik naturligvis lov til at prøve os i alle „kunstens“ grene for også her under de „stores“ vejledning at opnå mesterskabet.

Efter endt arbejde blev rebene efter at være forsynet med klaptrær, legen og tøjrepæle hængt op på loftet for at gemmes til sommerbrug. De stærke hestehårsreb til at tøjre hestene i, de svagere blårrer hovedsagelig til kør og får.

XV. Uldens behandling.

Al den uld, som i mit barndomshjem brugtes til vadmel- og hvergarn, til strømper o. s. v., havde vokset på gårdens egne får. Når lammene hen på eftersomren var nogenlunde groet til, blev hele hjorden — gærne fem får med lam — drevet hjem i fårestien. Imens havde mor og pigerne lavet den varme lud til i et par store kar nede i tofteporten. Fårene hentedes nu frem et for et; far og Rasmus løftede dem op og lod dem — med benene i vejret — langsomt synke til bunds i karret med den lunkne lud, idet man blot passede godt på at holde hovedet oven vande. Nu fik de to piger travlt, en ved hver side af karret, med at gnide og skruppe ulden ren, mens fåret efterhånden af mændene drejedes og vendtes, indtil hver en uldtot var gået efter, så fik fåret lov til at rejse sig op på benene, mens en skål rent vand langsomt blev hældt ned over dyrets ryg fra nakken til halen.

Når dyrene så en dags tid eller to efter var bleven godt tørre, måtte de store uldsakse frem; ti nu skulde dyrene klippes. Det lange gildesbord, som ellers havde sin plads på loftet, blev nu hentet ned og stillet op i en af loerne, som forud var rensat på det bedste, og her hentedes fårene så ind af os børn; mens karlfolkene ved fælles hjælp løftede fårene op på bordet. Der kunde nok ligge to ad gangen. Mor og storpigen væbnede med hver en saks stillede sig op, således at dyret, der lå på siden, vendte benene ind imod dem. Idet de nu med venstre hånd og arm strammede ulden tilbage, brugte de så saksen med den højre, idet de begyndte fra bugen og renklippede dyret over mod ryggen. Var den ene side færdig, blev dyret vendt og klipningen fortsattes så på den anden, indtil den sidste uldtot var skilt fra krop-

pen, og det tålmodige lam frysende og forknytt atter slap fra sine plageånder.

Under klipningen gjaldt det for kvinderne om ikke med den store, skarpe saks at stikke eller klippe dyret i skindet; ti så blev de urolige og derved udsat for endnu flere stik eller klip, mens arbejdet samtidig sinkedes. Atter her lagde jeg tidlig mærke til, hvor smukt og hurtigt mor kunde få arbejdet til at skride fra hånden, mens hun samtidig kælede for dyrene og snakkede godt for dem.

Den tørrede uld blev opbevaret i nogle store „vejegarn“, der hængte oppe på loftet. Et mindre hængte ude i bryggerset, deraf tog mor en håndfuld til de fattigfolk, der kom og bad om „lidt i Guds navn“.

Når de lange vinteraftener var inde, blev ulden taget frem igen, og så fik vi småfolk travlt med at „pille“ den, d. v. s. med fingrene at rede de større og mindre uldtotter ud og derefter hjælpe pigerne. Og nu blinkede kartens fine tænder i tællelysets skin, mens dens skrattende sang mældte om rappe næver på skaftet. Og når endelig „tøgen“ var færdig, hvor kunde den da se lækker og fin ud, så let og så blød som dun; man behøvede bare at puste lidt kraftig til den for at få den til at flyve lige over i mors kurv, hvorefter tøgerne igen af hende blev hentet op en efter en i rask rækkefølge for at spindes til det stærke og pæne uldgarn. Når ténen var fuld, kom haspen, og „fed“ ved fed blev lagt hen, til de en gang enten blev sendt til farveren for at blive farvet eller også på garnvinden blive omdannet til garnnøgler og bragt ud til Anders væver (Anders Isak) i Boltinge for at væves til de lange stykker vadmél, som — efter at være stampet, overskåret og farvet mellemblát — tjænte hele gårdens mandlige befolkning til vadmélklæder, mens kvind-

erne af det farvede garn lod sig væve det smukt mønstrede hvergarn. —

XVI. Lysestøbningen.

Også i lysestøbningen deltog vi børn med den største iver og arbejdslyst. De glatte, afbarkede, omtrent en halv alen lange hyldepinde, de såkaldte spid, måtte være til stede i tilstrækkeligt antal. Men da de omhyggelig gemtes fra år til år, voldte det ingen vanskelighed. Lysegarn måtte være indkøbt i forvejen. Det blev nu oprullet og opopskåret i passende længder og af passende mange trådes tykkelse, hvorefter det blev bundet løst på spiddene med et par tommers mellemrum fra det ene lys til det andet. På hvert spid kunde der således sættes garntråde til omkring en halvsnæs lys. Spid efter spid med det påhængte lysegarn lagdes nu forsigtig i en bunke på et trug, så det var let for hånden. Så blev tællen af de slagtede får og lam smeltet til en flydende masse, og derefter hældt i den store, flade jydepotte, som med sine sorte, en halv meter høje sideflader tog sig meget anselig ud. Mor lærte os at tage fat i enden på et af de henlagte spid og lade de ti tolv forskellige stumper lysegarn, hvorover lysene skulde dannes, sænke sig ned i den smeltede tælle.

En del af denne tælle blev nu hængende i garnstumperne, når vi atter løftede spiddene op. Tællen størknede temmelig hurtig, når den kom i luften, men for dog at skaffe den nødvendige tid dertil, blev spiddene lagt tværs over en stige, således at hver af spiddets ender hvilte på en af stigens sideplanker, mens „lysene“ hang ned mellem stigens trin. Under stigen henstilledes en række trug eller bakker for at opfange den tælle, der endnu kunde dryppe fra de nedhængende lys. Hele stigen

kunde således være fyldt af spid, det ene tæt ved det andet. Uafbrudt skiftede man spiddene, så de det ene øjeblik blev dypet i tællen og det næste hængt tilbage på stigen for at størkne. Når lysene havde været dypet så mange gange, at de var blevet tykke nok, blev de løsnede fra spiddet og lagt hen til senere brug i lysestage og lygte.

Allermorsomst var det dog at støbe det tregrenede helligtrekongerslys, som måtte dypes mange flere gange end noget andet lys, fordi det skulde være meget tykkere end alle de andre. Det var dog ikke skik hos os som hos enkelte andre at indkapsle krudt i lyset på det sted, hvor det delte sig i de tre arme. —

Og hermed er da året rundet og dets arbejder endt.

Om Stormfloden paa Langeland

d. 13. November 1872.

Ved I. T. ROHDE.

Som Kilder er væsentlig
benyttet Arkivalier i Rigs-
arkivet og Dagspressen.

I Mands Minde har vel ingen Naturbegivenhed i Danmark gjort større Indtryk end Stormfloden i 1872, der medførte, at store Arealer ødelagdes, mange Mennesker omkom eller led store Tab, og lange Kyststrækninger var opfyldt med strandede Skibe. Det var iøvrigt ikke alene i Danmark, at den 13. November blev indtegnet som en Ulykkesdag, ogsaa paa Tysklands og Englands Kyster rasede Stormen. I Danmark gik det mest ud over Kysterne ved Østersøen, navnlig Lollands og Falsters, ligesom ogsaa dér og paa Sydsjællands Kyst indtraf de fleste Strandinger, alene i Præstø Amt taltes omkring 80. For Svendborg Amts Vedkommende var Stormflodens Ødelæggelser mindre, navnlig gik kun faa Menneskeliv tabt. Mest Skade led Marstal, hvor 23 Skibe og 200 Baade dels sank, dels i beskadiget Stand kastedes paa Land, og Langelands Sydkyst.

Først i November havde hersket stærke Storme, der afstedkom mange Ulykker paa Søen, derefter indtraf nogen

Stilstand, til det stormende Vejr omkring den 10. November tog fat paany, ledsaget af bidende Kulde. Den 12te blæste det op til en voldsom Storm, og den i flere Dage staaende Vind af N. O. drev store Vandmasser fra den botniske Bugt vestpaa, hvor de i Kattegat mødtes med de Vandmasser, en hidtidig N. V. havde sendt derind. Dette Sammenstød drev Vandet med stor Voldsomhed og Pludselighed over Landet.

I Rudkjøbing var Stormen om Natten til den 13. November bleven orkanagtig, og om Morgenen begyndte et stærkt Snefog som midt om Vinteren. Samtidig begyndte Vandet at stige foruroligende, og efterhaanden stod hele Havnen og Haverne ved Stranden under Vand lige op til Bygningerne. For Enden af Brogade var formelig dannet en Barrikade af Skibstømmer, Bygningstømmer, Brædder, Lægter, Joller, Foustager, Kasser etc. Telegrafvæsenets paa Havnepladsen oplagte Stænger gik til Søs. Skibene i Havnen klarede sig dog uden Havari, skønt deres Fortøjningspæle paa Havnekajen, der stod i $1\frac{1}{2}$ Alen Vand, blev trukne skæve. Kl. $4\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen var Vandstanden naaet til ca. 8 Fod over dagligt Vande. Vandet stod nu omtrent 2 Favne fra Gavlen til Købmand F. Niensens Forbygning, det var trængt ind i Toldbygningen, saa det derværende Gods maatte flyttes op paa Loftet, og til Tømmerhandler R. Larsens Bygning, fra hvilken de derværende Familier maatte reddes i Baade, der sejlede lige op til Husets Dør. Dæmningen for Veilen ud til Stranden blev gennembrudt paa en Længde af 12 Favne og saa dybt sløjftet, at Vandet havde sit fri og uhindrede Løb ud efter. Spangehuset, der laa paa Vejen til Kragholm ved Veilen, var oversvømmet af Vand, og et Par i Huset boende gamle og svagelige Ægtefolk blev reddede ved Møller Hansens, Bymøllen, resolute Optræden, idet han, da Vandet strøm-

mede voldsomt ind, skyndsomst ilede til og gennem Vandmasserne bar dem, en for en, til en i Nærheden højtliggende Gaard. Huset, der stod i $2\frac{1}{2}$ Alen Vand, blev meget ramponeret, Skorstenen, Loft og Vægge styrtede ind. Fra Rudkjøbing Kirketaarn saa man paa Siø Vandet staa over hele Øen, ja endog ind i Bygningerne paa Avls-gaarden. Af levende Væsener omkom dog kun alle Øens Harer. Al Forbindelse med Omverdenen ophørte af sig selv. Intet Dampskib vovede sig ud, og at benytte Sejlbaad kunde der ikke være Tale om i det Oprør, Søen var, tilmed da Fygsne til hen paa Eftermiddagen hindrede al Orientering. Telegrafforbindelsen med Marstal og Svendborg var ogsaa afbrudt.

Kl. $5\frac{3}{4}$ om Aftenen, da Stormen var noget aftaget, begyndte Vandet at falde og sank rask til Kl. 10, men først den næste Dag Kl. 6 var Vandstanden omtrent den samme som under almindelige Forhold.

Man kunde nu begynde at overse den lidte Skade, der dog i Rudkjøbing ikke var stor udover omblæste Træer og neddryssede Tagsten. Men værre var de Meddelelser, som nu strømmede ind fra det øvrige af Øen. Hele Østkysten var opfyldt af inddrevne Dele af Huse, Vragstumper, al Slags Bohave, Klæder, Spinderokke, Vugger, Baade, døde Heste og Kreaturer, formentlig fra Lolland, og imellem dette fandtes ved Botofte Liget af en lille Pige og ved Hettetved af to smaa Dreng. Børnene var utvivlsomt Søskende og henhørende til en Familie i Gløslunde Sogn paa Lolland, hvor Mand og Kone med 7 Børn var druknede. Alle Langelands Sogne havde lidt betydeligt, mest dog Magleby, hvor det halve af Sognets Areal havde staaet under Vand. Før der i Slutningen af denne Artikel gives en Oversigt over den i hvert Sogn skete Skade, skal anføres, hvad der blev gjort for at lindre Nøden.

Ved den første Efterretning om Ulykken gav Indenrigsministeriet telegrafisk, senere skriftlig, Amtmændene Paalæg om personlig gennem Sogneraadene at give detailleret Indberetning om den lidte Skade. Men da dette jo vilde tage sin Tid, traadte den private Godgørenhed strax til for at afhjælpe den øjeblikkelige Nød. Og her udfoldede Nationen en storslaaet Hjælpsomhed, man var strax beredt til at hjælpe, hver gav sin Skærv, den højeste som den laveste. I Kjøbenhavn dannedes en Centralkomité, og rundt om i Landet dannedes lokale Komitéer. Den 18. November dannedes i Magleby Sogn en Understøttelseskomité, der strax hos Beboerne fik tegnet 1305 Rdl. I Rudkjøbing dannede den sig med det Formaal at virke for en Nationalindsamling ved frivillige Bidrag, men dog først og fremmest at afhjælpe den paa Langeland herskende øjeblikkelige Nød, hvorfor den ogsaa søgte Samarbejde med Sogneraadene. Borgmester Sager, der blev Komitéens Formand og Kasserer, satte sig dernæst i Forbindelse med Generalkassereren for den i Kjøbenhavn sammentraadte Centralkomité, Etatsraad Stæger, for at opnaa Samarbejde, der resulterede i, at Komitéen i Rudkjøbing skulde sørge for den første Hjælp paa Langeland og eventuelt have Tilskud fra Centralkomitéen, medens et eventuelt Overskud i Rudkjøbing skulde afleveres til Centralkomitéen. — I Rudkjøbing afholdtes endvidere Bazar og Dilettantkomedie til Fordel for de Vandlidte. „Det forenede Dampskibsselskab“ tilbød at befordre alle Varer til de stedlige Hjælpekomitéer gratis, ligesom Postvæsenet gav gratis Postbefordring. Ogsaa i Udlandet traadtes hjælpende til.

Som nævnt havde strax efter Ulykken Indenrigsministeren paa Statens Vegne paalagt Amtmændene personlig hos Sogneraadene at skaffe Oplysninger og Taxation

af den skete Skade, men dette Apparat maa have virket for langsomt, thi et Blad kan ikke afse at give sin Harme Luft i Spydigheder over Regeringen, der hidtil har indskrænket sig til at søge „detailleret Beretning“ og lader flere Dage gaa, før den udsender „Esbern Snare“, saavel som Ordre til Fyr- og Vagerinspektøren om „paa sin Vej lejlighedsvis“ at kaste et Blik paa de skibsbrudne, medens Folk omkommer af Sult, Tørst og Kulde, Luften forpestes af henliggende Aadsler, og store Kapitaler, som kunde være frelste, gaar til Grunde ved de talrige Fartøjer, som fra hele Østersøen er sejlet ind paa vore Kyster. I Rigsdagen var livlige Debatter om Erstatnings-spørgsmaalet for Statens Vedkommende. Ministerens Standpunkt var iøvrigt, hvad han fremhævede i Rigsdagen, at lade den private Godgørenhed hjælpe gennem Central-komitéen. Ministeren fandt, det var en farlig Sag for Staten at støtte Enkeltmand for Naturbegivenhed, Konsekvensen vilde jo kun blive, at Staten ogsaa maatte træde til, hvor en Mand mistede f. Ex. Heste af Rygmærkværing eller en hel Besætning af Miltbrand. Han blev dog skarpt imødegaaet, bl. a. med Henvi- sning til, at hvis nu f. Exs. Skibene i Marstal havde været hjemme, saa vilde den have lidt et Tab af en Million, og hvem skulde saa betale det?

Imidlertid var det til Centralkomitéen indkomne Beløb, over 1 Mill. Rdl., stort nok til at dække Skaden efter de Principper, den havde antaget, og den var ikke smaalig. Først sørgedes for at godtgøre private Personer den Skade, der var tilføjet dem, naar disse efter deres økonomiske Stilling maatte siges at trænge dertil, og naar det ikke ligefrem var Spekulationsforetagende, som Skaden var overgaaet. Det udførtes saaledes, at Fattige og Ubemidlede, som ikke havde andet, fik Erstatning fuldt

ud, hvorimod Folk, for hvem Tabet ikke kunde siges at tilintetgøre deres Tilværelse, fik Erstatning med to Trediedele eller Halvdelen. Formuende Folk fik intet. — Centralkomiteén tog sig ogsaa af den Skade, der var sket paa Søen, i alt Fald de for Egenes Vedkommende, som forøvrigt havde været vandlidte, saaledes at der blev givet Erstatning til alle ubemidlede Ejere af Dæksbaade o. dsl. indtil to Trediedele. — For de Familier, der mistede deres Forsørgere, sørgedes ogsaa rundelig. Uagtet dette medførte en Udgift af 600 à 650,000 Rdl., viste der sig endda Midler tilovers til at kunne dække den Skade, som maatte fremkomme ved en nærmere Undersøgelse af Vandets kemiske Indvirkning paa Jorden. Ja, Centralkomiteén gik saa vidt, at den hjalp kommunale Havne, men dette medførte Kritik, da man mente, at Kommunerne var Statens nærmeste Paarørende og derved gik med til at understøtte velhavende Folk i Kommunerne som Skatteborgere. — I sin Helhed maa det siges, at Centralkomiteén virkede rundhaandet og afhjalp al virkelig Nød. Som bekendt blev der endda et betydeligt Overskud af de indkomne Midler. Troen paa Komiteéns Hjælpsomhed kunde da ogsaa give sig pudsig Udslag. Saaledes rejste en Landmand fra en af Øerne til Komiteén i Kjøbenhavn for at hæve nogle ham formentlig tilkommende Penge. Rigtignok indrømmede han, at hans Ejendom ingen Skade havde taget, men en Broder, der nu var død, havde Vandfloden voldt ikke ringe Fortræd. Som hans Arvtager fandt han det logisk, at Erstatningen for den lidte Skade ogsaa gik over paa ham. Af denne Opfattelse var Komiteén dog ikke.

Efter den af Sogneraadene paa Langeland foretagne Taxation fordelte Skaden i de forskellige Sogne sig som følger, i det dog bemærkes, at Fremgangsmaaden ved Taxationen ikke har været ganske ensartet.

SNØDE-STOENSE SOGN:

Ødelæggelsen taxeredes til 7,408 Rdl.
fordelt paa 62 Skadelidte.

I Snøde Hesselbjerg, Tressebølle, Østrehuse, Baste-mose, Uglebjerg, Hou og Lohals nævnes megen Jord overskyllet og nogen gaaet tabt. Størst Tab havde Forpagter Hansen, Steensgaard, og Gaardejer Mads Rasmusen Hansen, Uglebjerg, henholdsvis 350 og 400 Rdl.

BØDSTRUP SOGN:

— 3,788 Rdl., 23 Skadelidte.

Her var det især gaaet ud over Sønderskov og Lejbølle, hvor meget Agerland var bortskyllet eller fyldt med Grus. Forpagter Hansen, Nedergaard, opgav sit Tab, indbefattet Siø, til 1050 Rdl. 1 Td. 4 Skp. Agerland var bortskyllet, 6 $\frac{1}{2}$ Skp. Agerland fyldt med Grus og Eng overskyllet med Saltvand. Det næststørste Tab havde Gaardfæster Jørgen Larsen, Leibølle, haft, nemlig for 940 Rdl., da 3 Td. 1 Skp. Land var overfyldt med Grus og ubrugeligt.

TRANEKIÆR-TULLEBØLLE SOGN:

— 10,255 Rdl., 66 Skadelidte.

I denne Taxation er ikke medregnet den ødelagte Skibsbro i Spodsbjerg, da den regnedes til Færgegaarden, der laa i Longelse Sogn. Ødelæggelsen havde især ramt Botofte, hvor Huse stod under Vand i faldefærdig Tilstand, meget Pløjeland og Engene stod under Vand og en Del Land var aldeles borte. Boelsmand Chr. Larsen Nymand havde ca 14 Td. Land under Vand, deraf 3 Td. Agerland

fuldstændig ødelagt, og Tabet androg 1000 Rdl. — Paa Korsebølle Jord havde 120 Td. Land staaet under Vand, og Skaden ansloges til 600 Rdl.

SIMMERBØLLE SOGN:

— 491 Rdl., 9 skadelidte.

Her havde især Rifbjerg By lidt ved Overskylning, den største Skadelidtes Tab taxeredes dog kun til 180 Rdl.

STRYNØ SOGN:

— 1163 Rdl., 4 Skadelidte.

41 andre Lodsejeres større eller mindre Tab paa Jord og Hegn er ikke specificeret. Ialt havde 250 Td. Land været under Vand. Møller M. Jørgensens Tab taxeredes til 500 Rdl.

TRYGGELEV-FODSLETTE SOGN:

— 5,827³² Rdl., 25 Skadelidte.

I Sognet var 3 Huse beskadigede og et større Areal bortskyllet og fyldt med Grus. Proprietær Hastrups, Rødbjerghavn, Tab taxeredes saaledes:

c. 10½ Skp. Land bortskyllet	656 Rdl.
Plovfuren bortskyllet af 4 Skp. Land Ager...	125 —
c. 8 Skp. Land Sylt og Drej paafyldt et Lag	
Grus og større Sten af 1 à 2 Alens Tykkelse	150 —
Havde ødelagt paa c. 12 Skp. Land for	180 —
og Rug paa 6 Skp. Land for	44 —
	1155 Rdl.

Størst taxeredes dog Gaardmand N. Niensens, Bukkemose, Tab, nemlig til 1275 Rdl.

LONGELSE-FUGLSBØLLE SOGN:

— 13,393 Rdl., 71 Skadelidte.

I sin Indberetning fremkommer Sogneraadet med den Bemærkning, at det havde vurderet Skaden, der var lidt paa Boliger, Husgeraad og Indbo og paa Jorder, og hvad det sidste angik saaledes, at Oversvømmelse paa Vintersæd og paa Jord, der var pløjet til Vaarsæd, antoges at have lidt Skade for den halve Afgrøde, som kunde være ventet paa den paagældende Jord ved de skadelige Stoffer, Søvandtet havde efterladt sig i Jordbunden.

SKRØBELØV SOGN:

— 12,940 Rdl., 47 Skadelidte.

Under Vand havde staaet 767 Td. $6\frac{1}{2}$ Skp. Land. Navnlig var det gaaet ud over Kragholm By, hvor mange Huse var beskadigede. Paa Faarevejle ansloges Skaden paa Avlingen til 1200 Rdl., paa Dæmninger og Jorder til 7.000 Rdl.

LINDELSE SOGN:

— 8,454 Rdl., 42 Skadelidte.

Lindelse og Herslev By overskyllede og betydelig Skade paa Bygningerne. Paa Proprietær Lefeldts Gaard var det halve Areal overskyllet, Bygningerne betydelig beskadigede, 3 Køer druknede og 3 Baade, der hørte til Gaarden, forsvundne. Tabet ansloges til 3,000 Rdl.

HUMBLE SOGN:

— 8,546⁷² Rdl., 145 Skadelidte.

Ristinge, Kædeby, Haugbølle, Helsned og Humble By

havde lidt mer eller mindre. Dæmningen for Haugbølle Nor var gennembrudt. I Paaø havde Husfæster under Frederiksberg, Hans Mikkelsen, Bruger af 12 Td. Land, faaet 11.000 □ Alen af Jorden aldeles bortreven, $1\frac{1}{2}$ Td. Land bortskyllet og 2 Tdr. Land paaført Sand og Grus, paa flere Steder indtil 1 Alens Højde, og 20 Favne Hegn af Ris og Tang, som beskyttede mod Havet, bortrevet. Skaden taxeredes til 1049 Rdl. — Hans Mikkelsens Gaard, der laa temmelig højt østen for Brolykke, var aldeles omringet af Vand, som stod ind i Bygningerne. Flere Baade blev kastet op til Gaarden, en endog 100 Alen forbi samme. Vandets Højde her opgaves til c. 6 Alen over daglig Vande.

MAGLEBY SOGN:

— 47,885 Rdl., 128 Skadelidte.

Her havde Stormfloden raset værst, det halve af Sognet havde været overskyllet.

Tabet fordelte sig saaledes:

1. Bygninger og Inventar.....	10,835 Rdl.	
2. Tab paa Jorder:		
a. Aldeles tabt 25 Td $5\frac{1}{2}$		
Skp. Jord.....	8,540 Rdl.	
b. Jord bortskyllet 42 Td.	-	
$2\frac{1}{2}$ Skp.....	13,740 -	
c. Vintersæd 40 Td. 7 Skp.	3,330 -	25,610 -
3. Dæmningens Sprængning.....	4,000 -	
4. Tab paa Mølle og Sluser.....	2,000 -	
5. Tab paa Magleby Nors samtlige Areal		
544 Td. Land à 10 Rdl.....	5,440 -	
		<u>47,885 Rdl.</u>

Af beskadigede Bygninger var 70, hvoraf i Bagenkop 32.

Vandet, der angaves at have staaet 9 Fod over Havfladen, væltede ind over Bagenkop og drev Beboerne ud af deres Huse. Et Sted saa man en Familie forlade deres Hus, vadende gennem Vandet, bagerst gik Husfaderen rygende paa sin Pibe, medens han under den ene Arm bar en af sine Unger og under den anden sin Gris, som begge med deres Hyl søgte at overdøve Stormen.

Af Fartøjerne i Havnen var en Jagt fra Rudkjøbing og to Dæksbaade, i hvilke Masterne var nedlagte, de eneste ubeskadigede Fartøjer. En fladbundet Evert blev kastet helt op paa Land, to mindre Fartøjer kastedes ud over Havnemolen og forsvandt, medens en lille Jagt fra Ristinge, der kastedes op paa Land, jagede sit Spryd op i Taget paa et Hus. En anden Jagt med beskadiget Laaring stod ved Siden af den. Om Eftermiddagen og hen paa Aftenen kom c. 100 husvilde Personer til Søgaard hos Forpagter Bay, hvor de forplejedes og indkvarteredes for Natten. Senere blev de gæstevenligt modtagne af forskellige Sognebeboere. — I Magleby stod Vandet op til Skolens Gavl og trængte ind i Kostalden. Dæmningen foran Magleby Nor blev gennembrudt, og Vandet væltede sig ind over dette udtørrede Areal og tilstødende Lavninger. Ved denne Lejlighed druknede en Mand, nemlig Vandmølleren, under Forsøget paa at redde sig i en Pram, der imidlertid kæntrede. En anden i Prammen værende Mand blev reddet. At der ikke omkom flere Mennesker skyldtes den Uforfærdethed, der vistes af behjærtede Mænd, som i Baade reddede de i Husene af det høje Vand indesluttede Beboere. Navnlig gjorde Gaardmand Hans Mikkelsen p f Sondenbro sig særlig bemærket ved sin Aktivitet.

Peter Christian Steenvinkel.

En fynsk præsteskikkelse fra oplysningstiden.

Af *Martin P. Rudum*, Sødinge.

Ved hvert kraftigt åndeligt gennembrud vil det ske, at den ny tids mænd vil se det gamle, hvori dog alt adskillige spirer ligger, som noget endnu tarveligere og uåndeligere, end det er. Således skete det ved kirkerensningen, og således hændte det ved 1800tallet. Hvor blev ikke, da Øhlenschläger og Grundtvig havde banet åndslivet ny veje, oplysningstiden eller rationalismens tidsalder skildret som den mest åndsforladte, der længe havde været. I mange stykker var det med grund, i andre ikke. *Hvor kunde der have været et år som 1788, om tiden havde været helt ånds- og ideforladt!*

Kristelig set var oplysningstiden armfattig; det kan ikke nægtes. Pietismens tvangslove bar slige frugter. Men i andre henseender spirede den ny tid under mulde.

Ser vi på *sproget*, da sker der gennem 1700tallet en stor og betydningsfuld udvikling. Medens holbergstidens dansk synes os noget fræmmedartet, har vi ved år 1800 et sprog, skikket og lide til at tages i brug af det ånds-

liv, det følgende hundredår fik lykke til at fostre og vel-signelse af at eje.

Men netop fordi det var oplysningstidens ler, der blev vækket op til liv og blev bærer af den åndsfulde tid, vi gerne nævner efter Øhlenschläger og Grundtvig, kan vi nu i mangt tiltales af den ellers i meget filisteragtige tid. Vi opdager da snart, om vi giver os til at sysle med den, at det er en meget travl tid, næsten myretravl; og iblandt de travle findes også en del præster. Det er dog ikke travlhed som kristendomsforkyndere, der gør disse præster så virksomme, men det er som „*filantroper*“ (menneskevenner) og *oplysningsmænd*, at de er ivrige.

Af disse oplysningstidens rastløse præster havde *Fyn* også sin part, og det er en af disse, *Peter Christian Steenvinkel*, der skal skildres i det følgende. I det han så, at „rundt om din synskres, benådede fædreland! flammer morgenskæret og lover den gladeste dag“, arbejdede han årle og silde for tidens tanker og helmede ikke, før han lå under mulde.

Steenvinkels forældre var *Oluf Pedersen Steenvinkel* og *Marie Christensdatter*. De blev viiede i *Ring* kirke 1738. *Ring* ligger omtrent midtvejs mellem *Horsens* og *Silkeborg*, og her i sognet er moderen sagtens født, i det *Brædstrup* gerne er føjet til hendes navn, og en by i sognet netop hedder således; den er da sagtens hendes fødeby.

Hvor faderen stammer fra, er ukendt. Han nævnes skoleholder og har sagtens flyttet flere gange, da sønnen er født i *Horsens*, men er udgået fra *Ålborg latinskole*, og da han ved sin død den 18. decbr. 1764 opholder sig i *Hassing* i *Ty* hos *Peder Kiels enke*. Hans skæbne har vel da været, som man forestiller sig *Ambrosius Stubs*. Hans enke dør i fattigdom 72 år gl. i *Horsens* den 8. marts 1783.

Deres søn, *Peter Christian Olufsen Steenvinkel*, er født i *Horsens* den 7. oktober 1742, men hvor hans barndom faldt, eller hvordan den gled hen, derom kan intet oplyses. Han opgives at være student fra *Ålborg* katedralskole 1762, men han er ikke opført i skolens protokol; men dette kan simpelt hen hænge sammen med, at den er slemt sjustet ført. Kandidat theologiæ bliver han 1766, altså samme år, som *Frederik 5* dør.

Som lærere ved universitetet havde han professorerne *P. Holm*, *Bang* (til 64) og *Rosenstand Goiske*. Disse professorer var „ortodokse“ (rettroende), men deres lærdom fik ikke i denne henseende afgørende indvirkning på Steenvinkel; han blev rationalist, og han levede og døde som sådan.

Et par år efter at han havde taget sin præsteeksamen, (1768) blev han kapellan i Danmarks bredeste sogn, *Dronninglund i Vendsyssel*, og her virker han så i 5 år og får ved sit flytte til Fyn af sin biskop et godt skudsmål om sit forhold, levned og embede.

Hr. kammerjunker *Ditlev von Pentz* til *Fjellebro* giver den 21. April 1773 Steenvinkel kaldsbrev på at være sognepræst i *Herringe*. I Juni måned, da kaldsbrevet har fået kgl. konfirmation, henvænder han sig så til biskop *Ramus* i Odense om tilladelse til at blive 5-6 uger fra kaldet for at bringe sine sager i orden og tage afsked med sin forrige menighed. Snart svandt dog de uger, og han holdt sit indtog i *Herringe* præstegård. Helt opmuntrende var den indskrift, der stod over porten, og som en tidligere præst, *Markus Monrad*, havde ladet sætte, da han ombyggede præstegården:

„Lad andre klage sig for brød og bugens fylde,
og at de ej har det, som pungen kan forgylde.
Vi have, sorgen fri, det *Herringe* brød
og sig: Gud ske lov! Vi har slet ingen nød.“

Men ellers kan det dog siges, at embedet var ret mager, hvorfor man også 1726 havde set det syn, at en præst rændte af gårde for „kaldets ringheds skyld“, men han havde ganske vist også i sin ungdom været tolder. Sognet er kun lille, der var nu kun 13 gårde. To var nedlagt et halvt hundredår forud, og byen *Bjerte* på 5 gårde var alt tidligere opslugt af Fjellebro. Nok muligt, at herskabet på den tiendefri herregård for det meste var velvilligt, da præsten var forpligtet til at prædike i det derværende kapel, men indtægterne var dog kun anslået til 200 rd. årlig.

Steenwinkel fik da også fattigdommen at føle. Til sit held fik han et nådigt herskab i grev *Rantzau*, der købte Fjellebro samtidig med, at Steenvinkel kaldedes til Herringe. Derfor nævner han da også greven som „min hjælpes morgenrøde“ og ham og hans frue som „høje og nådige velgørere“, men han har sikkert også med langt større held kunnet tiltale herskabet end bønderne.

St.s formand, *Niels Nielsen Wamberg*, var forflyttet til *Gudbjerg*, men hans kone sad tilbage for at nyde „nådens-året“. Under disse forhold føder hun så et barn, og den 12. jan. 1774 var der stads i Herringe, idet velærværdige hr. Wambergs datter *Elisabet Kirstine* døbt. Præstekonen fra Ringe, mad. *Lacendrup*, bar barnet, og blandt fadderne var barnets morfader, provst *Eilskov* fra Fraugde.

Allerede den 31. s. m. var der igen højtid i kirken, dog af en sørgeligere art, idet md. *Catrine Kirstine Wamberg*, der var død søndag den 23. i barselsæng, jordedes *der inde*.

Sommeren over lever St. så som ungkarl i præstegården, men så finder han sig en viv, og den 7. oktbr. 1774 blev han og frøken *Frederica Louise*, en datter af kaptain *Gustav v. Michaëlsen*, copulerede (viede) af vel-

ærværdige og højlærde hr. Wamberg i Gudbjerg. Bruden var da 16 år og brudgommen 32.

De fik først efter deres flytte fra Herringe en søn, men helt barnløs var præstegården dog derfor ikke, i det først en søster til præstekonen, *Gustava*, blev konfirmeret der og siden, 1778, ligeledes en broder, cadet Gustav Michaëlsen.

Der var ikke mange embedsforretninger i dette lille enesogn. I de 5 år, han var her, blev der døbt 29 børn, jordet 25 personer, viet 13 par og konfirmeret 30 børn, hvoraf dog en i „*Espe* kirke af min nabo, hr. *Breckling*, da jeg selv havde undervist ham“. Desuagtet var det kun så som så med at føre kirkebogen; kun ved de 10 børns dåb når han at skrive deres navn, ellers går det efter formelen: 21. søndag e. trin. døbt Christen Knudsen og hustrues barn af Rudme. At barnet, her er tale om, var en pige og fik navnet *Dorthé*, må man altså ad andre veje udfinde. Med jordelisten er det også galt fat 1778; eftermanden, *Søren Wædelee*, har måttet indføre følgende om nævnte *Dorthés* farmoder: „endnu begravet ved pinse-dagstider *Mette Knuds* af Rudme, som er ovenmældte *Knud Kristensen* af Rudme hans hustru, 70 år gl.; da det af min formand var forglæmt at anføre, anføres hun først her“. Her gør han dog skarn uret, for St. forlod allerede ved påsketid sognet, så det må være en nabopræst, der har forrettet jordpåkastelsen og skulde have indført det i kirkebogen.

Hvad er præsten da optaget af? Er det sygebesøg? Næppe, hvis han da handlede overensstemmende med sine teorier. Efter disse er omvændelse på gravsens bred ingen gavn til; den døende kan ikke nå at vandre dydens vej og kan altså ikke nå himmerig. Nej, St. har travlt i studerekamret, som det senere i en samlet fræmstilling

Herringe Præstegaard.

Opført om ved 1708 af Marcus Jørgensen Monrad, Præst i Herringe 1693–1711.

skal blive påvist. Kun hans første trykte skrift skal nævnes her.

I oktober 1773 påbødes præsterne gennem bisper og provster en „almindelig takke- og bedefestes holdelse overalt i hans maj. riger og lande på onsdagen den 1ste decbr. førstkommende . . . så at de ej alene selv dertil berede sig, men endog ved en opbyggelig og rørende intimation (indledning) af prækestolen næste søndag tilforn opvække og opmuntre tilhørerne denne vor Gud så højtidelige festes højtidelige holdelse med lovsang og taksigelse, så at de ivrigste bønner og forbønner for kongen og landet til den allerhøjstes pris og ære og alle undersåtters velstand og velsignelse.“

Denne *prædiken*, som St. her holdt, må i alle fald have tiltalt ham selv, hvorfor han næste år lod den trykke og det endda dobbelt; man får den først på prosa, dernæst på vers (aleksandrinere). Med mange høje ord tolkes her teksten, Ps. 85, 1—10., og gives „anværelsen“, men Jesu navn er ikke nævnt en eneste gang.

Da St. nævnes som „en god taler“, må her gives en lille mundsmag af hans prædiken; i det der kan tilføjes, at versene ikke vidner om synderlig poetisk stilkunst, så en prøve af dem udelades.

„Herrens frelse har været nær hos os, og vi kan vænte den bestandige nærværelse, når vi frygter ham. Det er ikke mange år siden (1763)*, vi så os indviklede i krig med en mægtigere magt end vores, en krig, hvis udfald var uvis, og hvis følger, hvordan det end havde gået, dog havde været bedrøvelig for vort fædreland; da viste Herrens frelse sig på en overordenlig måde, og et mirakkel (kejser Povls mord)* af den allerhøjstes forsorg virkede til vor redning og lyksalighed; landets sønner bleve mættede af vore fjenders brød, og den, som stode på

*) Indføjlet af Martin P. Rudum.

sin magt, havde svoret på vor undergang, blev udryddet af de levendes lande. Misvækst, kvægets bortrykkelse og ugudeligheds magt (Struense)* truede os siden med undergang; men Herrens frelse var nær, han befriede os fra de onde råd, vor Gud gav det gode, og landet gav sin grode. *Æren bor endnu i vort land*, religionen velsigner endnu med sit lys, Herrens templer besøges endnu af landets børn, og man fik ikke profeterne udryddet i Israel, eller læren af Zion; vor allermildeste konge og de, der våger over folkets vel, arbejder med nidkærhed på at give religionen sin glans, templerne deres ære, og folket retskafne lærere; vor velsignede Josias (Kr. 7)* giver sabaterne deres forfaldne dyrkelse igen; vi ser ham med glædeståre stående hos støtten i Herrens hus at gøre en pagt for Herrens ansigt, at vi skal vandre efter Herren og holde hans bud og hans vidnesbyrd af ganske hjerte og af ganske sjæl og at drage folket med sig ind i denne pagt. 2 kong 23,5.“

Inden St. forlader landbylivet og flytter til købstaden, vil vi lade ham selv fremsætte sit syn på bønderne; man vil deraf kunne se lidt af, både hvad stavnsbåndets trældom havde bragt over bondestanden, og i hvilket ringe mon, St. forstod „bondekultur“.

St. skriver:

„*Bondens videkres* er yderst indskrænket, og hans forråd af brugbare kundskaber ubeskrivelig lidt. Han er borger af en verden, han ikke har ringeste kundskab om; endog sit eget fødeland er han fræmmed. Han omgås daglig den skønne og lærerige natur; men for ham er den ikke skøn: han har ingen følelser for dens yndigheder, intet øre for dens lærdomme. Han kunde vandre i et eden uden at føle mere derved, end hans fornuftløse medskabninger føler. Derfor er hans sjæl usysselsat midt i al hans arbejdsomhed, og hans udyrkede fornuft ligger frygtelig begravet med ukrudt. Tankeløshed er hans uheldige lod og den udbreder sin fæle dunkelhed over alt lys, der ellers kunde omstråle ham. . . . Vankundighed avler en forunderlig blanding af stivhed og bøjelighed, af lettroenhed og tilbage-

*) Indføjet af Martin P. Rudum.

holdenhed. Så vanskelig bonden lader sig overtale til nyttige ting, så let modtager han indtryk af fabler og dårlige fortællinger. (Således nævnes også de gamle folkelige sagn og eventyr.)* Jo mindre hans fornuft sættes i arbejde med hvad der siges ham, jo kærere har han det; men en mistroisk følelse opkommer straks hos ham ved sætninger, der kræver hans eftertanke og anvendelse. Derfor bliver hans hjærne så let overfyldt med hundrede latterlige og overtroiske begreber; men at udrydde dem igen, bliver så uudsigelig vanskelig; ti da må han tænke.

Han korsrer sig for en læge, men betror med glæde sin sundhed og sit liv til en gammel vanvittig kones gøgleri. Han bæver med yderste mistro for virkelige lægemidler og tager med fornøjelse gift og galde, når de anordnes ham af dumme ligemænd, der har bemægtiget sig hans indbildning og bæres af ham med navn vise. — — —

Bonden kender ikke ret fornødenheden af andre stænder; og den nytte, han drager af dem til gengæld for det, han gavner dem, vil ham på ingen måde i hovedet. Derfor elsker han ikke heller andre stænder, og han har ingen tillid til dem. Han elsker måske allermindst dem, han står i nærmest forbindelse med, dem, hvis jord føder ham (herremændene)*; ti de have rettigheder over ham, og disse være nok så billige; så anser han dem for overdrevne. — — —

Får han lejlighed, øver han uden barmhjærtighed en indbildt gengældelsesret; og roser sig blandt brødre af hans snilde lykkelige hævn. —

Mangel på kundskaber og tænkekraft, en urigtig forestille-måde, hans hang til nærværende fordel med opofrelse af alle pligter eller større tilkommende nytte, viser sig i hans ganske forhold. Overhovedet mangler han alt, hvad der kaldes anstændighed. Gang, mine, tone og udtryk er hos ham rå, så udannede og forsømte som muligt. Intet kan være ubehageligere end det slæbende, trevne, uagtsomme væsen, der hænger ved denne stand. Det er sandt: de har ikke lært bedre, de henbringer deres dage i omgang med ligemænd og med deres kreaturer; de er altså at undskylde. — — —

Hans virkelige usædelighed (St. kalder også plumphed for

*) Indføjlet af Martin P. Rudum.

usædelighed)* i hans nærmeste forbindelse er utvivlsom klar nok. Den vigtigste af alle pagter i livet sluttes af ham med så døsigt en ligegyldighed eller med så nedrig en vindelyst og så liden hensigt til alle hjærtets egenskaber hos den, han forener sig med, at intet uden hans dorske ufølsomhed kan gøre sådant et ægteskab tåleligt. Hos nogenlunde formuende bønder er ægteskabsforbindelsen en åbenbar handel. Faderen, som bedst kænder sine bymænds omstændigheder, vælger for sin søn og slutter købet. Pigens fader har på sin side for længe siden udsat sig dem, han kan lade lecitere på sin datter, og den mindst fordrende er sikker på hammerslaget. Hvad vil du give med din datter? er det første spørgsmål, og når sagen er bragt i rigtighed, så drikker fædrene på de unges forening, og familie-båndet knyttes immer fastere ved hvert glas. Hos de fattigere ses kun til raskhed i arbejdet, og mangan bondepige kokketerer i høst og hø ved hendes hurtighed og styrke, og den fangede elsker bedrages undertiden lige så godt, som den fornemmere dære ved sin maledede skønhed. Jeg taler her kun om de ægteforbindelser, hvor det går meget ordentlig til. De andre, hvor hymen kører med hestene bag vognen og sænkede fakler, er de talrigste.

Det måtte være et mirakkel, om *de* gav deres børn en fornuftig opdragelse, der hverken har nydt den selv eller siden haft lejlighed at kende dens fordele. Børneopdragelse er derfor nødvendigvis højst jammerlig hos bondestanden. Den eneste pligt, forældrene synes at føle, er den, at deres børn ikke mangler føde. Denne pligt opfyldes med den uordenligste omhyggelighed til skade for børnenes sundhed og hele levetid. Derimod forsømmes den for alle, men især for den tilvoksende ungdom så fornødne renlighed yderst, og børnene overlades ganske til naturen og dem selv. Forældrenes ømhed udarter til den dummeeste eftergivenhed og grovhed. Endog i bondens daglige liv har den forsømte børneopdragelse den frygteligste indflydelse. Enhver i hans stue gør hvad han vil. Hvad det er at tie i de ældres nærværelse, hvad ærbødighed og lydighed er, ved hverken bondens børn eller hans tyende noget af at sige. Alting går i et; og ofte, meget ofte, vændes bladet ganske om, at de ældre må føje sig efter de yngres griller. Mere subordination

*) Indføjat af Martin P. Rudum.

hos bondens tjænestefolk vilde bidrage udsigelig til hans økonomiske vel — og manglen derpå flyder ene af opdragelsen.

Bondens husindretning ligner det øvrige. Et forunderligt kaos af alt, hvad der bruges i huset, opfylder hans ordenlige værelser med den usundeste damp, og dog er et oplukt vindue hos ham et særsyn. Skadelig uorden og ækel urenlighed hersker frygteligt i mangfoldige af denne stands familier. Jeg kunde male et landligt vinterstykke med natur og sandhed, hvis blotte syn vilde opvække væmmelse, men jeg skåner mine læsers følelser. — — —

Når en oplyst og sædelig ånd ikke ordner menneskenes fornøjelser, så udarter de til vilde og fordærlige udsvævelser og svækker sundhed og kræfter. — — —

Forgæves åbnede almagten selv glædeskilder for os ved hvert skridt på vor vandring, når den ikke ved oplysning satte os i stand til at nyde den med fornuft og mådelighed. Derfor burde visselig være *opseere* ved alle almuens glædsbassamlinger, opseere, der havde sædelighed og myndighed nok for at hæmme uordener, sætte grænser for fyldelysten og især holde et skarpt øje med den voksne ungdom. Disse opseere kunde tages af stedets bedste beboere, dannes og understøttes af øvrighed og lærere, og så til belønning for flid og troskab nyde et eller andet kendeligt agtelsestegn.

Bonden har ikke mange, der ynder ham; hans uslebne trevenhed pådrager ham nogle og hans grove selvrådighed andre. Da han ikke kan handle efter gode grundregler, så må han ledes til klogere mål ved udvortes tvangsmidler. Dette forbitrer ham mange af hans dage; og fattigdom, der alleroftest er hans lod, forbitrer ham de øvrige. Religionen, der skulde være hans og alles bedste lys og bedste trøst, virker uendelig langt fra ikke det på ham, som den kunde virke, når han var mere tænkende og kændte den bedre. I kummer og arbejde henflyder hans glædeløse dage, og han finder ingen modvægt mod det onde, der trykker ham, enten hos sig selv eller hos dem, han lignes ved. Udyrkede sjæleævnere og stive lemmer nedsænker ham daglig dybere og dybere i dorskhed, eller han kaster sig i liderlighed for at skaffe sig den lindring og glæde, han tørster efter så vel som alle. Alderdommen kommer; han kan ikke arbejde. Skrækkelig langsom henslæber hans kvælende timer

sig; han er syg — og han er alle til byrde. Lykke, om hans uopdragne søn ikke lægger vægt til hans jammer og formørker ham endnu mere hans nærværende aften! Han går endelig ind i en verden, hvor alvidenheden alene ved: gennem hvilke veje han beredes til hans nærmere bestemmelse. — — —

Det er ved omgang og undervisning vi ene og alene dannes til det, vi bliver i verden. — — —

Bonden dannes også ved omgang og undervisning. Men, som hans selskab er, så er og hans dannelse, og at hans undervisning er jammerlig, er let bevist. Barnets første udflugt er på fælleden, og dets første arbejde: at vogte gæslinger. Her finder det en hoben jævnaldrende eller noget ældre legebrødre, i hvis omgang det ikke ser spor af undseelse eller skygge af tvang. Rå grovheder i leg og kiv, i stimen og vildhed, er det første, han lærer. Hukommelsen samler sig et forråd af eder og nedrige skældsord, før et eneste godt begreb har taget sæde der. Så frygtelig overladt til sig selv, som det der er, lægger dets sind sig i en selvrådigheds folde, der immer bliver stivere og står næsten aldrig til at udslutte.

Nu bliver det ganske utåleligt, og moderen nødes til at sænde det i skolen. Længe nok har hun truet med det, når hverken: bussemanden kommer! eller: der er præsten! har villet hjælpe. Dunkle frygtelige forestillinger har af og til kvalt det arme barn, der kænder ingen værre straf end at læse. Den så længe frygtede vinterdag fræmbryder endelig, og det vrælende barn slæbes som et slagtoffer til skolen. Men det lærer snart, at man bedrager det, og at skolen langt fra ikke er så fælt et pinested, som det tænkte. Det finder her sine forrige legekammerater, og endnu flere, end det før havde. Hastig bliver det indviet i hemmeligheder og lærer ret godt at forkorte sig tiden der. I to til tre vintre har det lært at stamme ordene i en katekismus, og nu er det nok for at køre en plov. Så farvel læsning. Der kommer nu vigtigere arbejde. Under tankeløshed og slæb svinder de flygtige år, og faderen begynder allerede at snakke om, at hans søn *skal til*. Her er igen en jammer på færde; ti præsten er så stræng, så skrækkelig stræng; og naboens søn blev vist bort, endskønt hans moder græd og bad og vilde oven i købet have foræret far en snes æg for at tage ham an. Når hans forældre er vrede, eller han klamrer

med tjenestefolkene, så har bægge intet skrækkeligere at bøje ham med end denne bondeungdommens anden frygtelige tidspunkt. Ja, ja! vi får dig nok i tale, når du kommer til præsten! Bi kuns, til du skal stå fræm, ud på kirkegulvet! surrer det daglig for hans ører og afpresser ham mangt et suk. Imidlertid kommer tiden. Så sort som det tudende efterårsvejr, så sort er det i hans hjerte. En eneste vinter siger hans moder for at husvale ham, kan du sagtens overstå. Tænk på, at du så er fri og skal ikke læse mere. Denne trøst smager ham, og han ser sin forløsningsdag med længsel i møde. Han kunde som barn læse lidt inden ad, men nu er det borte. Halvdelen af det kostbare halve år anvendes til at lære dette op igen, og den anden halvdel til at lære den lille forklaring udenad (Et udtog af Pontoppidans lærebog)*. Nu er han i stand. Himmel og jord bliver sat i bevægelse, dersom han ikke bliver tagen. Tumlende af glæde iler han hjem til sin moder for at forkynde hende, at han ikke blev forskudt. Nu overstås også lettelig den så længe frygtede dag; og hele huset svær på, at han svarede trods nogen. Der, moder! siger han, gem nu min bog til mine søskende. Gud ske lov, at jeg slap! Fra den dag af læser han ikke mere. Om tre år er hele børnelærdommen glæmt, og hvad han endnu bevarer deraf eller videre hører ligger i hans tankeløse sjæl som en død skat, hvis brug er yderst svag og yderst sjælden. Herefter har han mange skoler: hovmarken og hovladen, smedjen og kroen. Men, hvad han her lærer, ved enhver. Hvor ønskelig var det, om det var muligt at skaffe den voksne bondeungdom brugbare og med dens indretning passende lejligheder til fræmdeles vedvarende undervisning!“

Om nogen har lyst at vide, hvorledes en landsbyskole den gang så ud, så kan vi lade St. selv skildre den:

„Her sidder i en skole en snes børn, mere eller mindre, mellem hinanden. Nogle skal kænde bogstaver, andre stave; nogle læser indenad, andre udenad. En forfærdelig larm! I de stillere mellemrum råber skolemesteren: læser børn! og nu opløfter alle stemmer sig med muligste styrke nu A B C og katekismus, evangeliebog og forklaring synges i så langsom

*) Indskudt af M. P. Rudum.

en concert imellem hinanden, at det ikke er at undre, om skolemesteren blev forrykt. Midt under denne voldsomme støj kommer en efter anden op med deres lektie. Her skrâles ham atter ørerne fulde. Medens han hører en, spørger de andre. Stille! hvad var det, du sagde? Skrup skrap! Nu tuder en, så griner en anden. Endelig er timen forbi. Lægger sammen! råber den plagede mand: og så den sidste torden af træskoene — så lukkes dørene, og den dag er borte; Gud ved, til hvad nytte!“

— — —
Kommer så dertil, som St. siger, at „almuen på landet har næsten et sprog for sig selv; i det mindste skelner det så stærkt fra det rigtige, at han behøver en oversættelse af, hvad han læser til hans eget mål, om han skal forstå det,“ så kan man vel forstå, lærdommen havde ondt ved at bide på.

Den 15 april 1778 kaldedes St. til sognepræst for *Nikolaj* menighed i Svendborg og øen *Turø*. Men ret hurtigt bliver han uenig med formandens enke, madam *Reiersen*, om hvor langt et år er.

„Enkens påstand er: at nådensåret først skal endes den 15. april, som er mit kaldsbrevs datum, og at hun følgelig, foruden det allernådigst skænkede fjærdingårs indkomster forlods ud, skal nyde halvdelen ej alene af 4 højtids ofre, men endog af andre fastsatte indkomster, som hører til det begyndende år, men falder ved påsketider.

Jeg (St.) tænker derimod, at da mit kaldsbrev er dateret onsdag før skærtorsdag, så er samme dag igen et fuldt særdeles år og den sikreste norm for delingens termin. Alle ting forener sig ellers til at fordoble byrderne i dette år, der skulde været mig et hjælpes år.

Øen *Turø* lå lidt afsides, men der skulde kun holdes gudtjæneste hver fjortende dag om sommeren og en gang om måneden i vintertiden. Da der desuden var kapellan ved *Nikolaj* kirke, kan det vel være småt nok, St. fik med *turøboerne* at bestille; det blev da også byen, der fik

hans virkestrang og gavnelyst at mærke. Han forfattede en plan og gav forslag til at forbedre de fattiges vilkår og at oprette en spindeskole i Svendborg, „hvilket og kom i stand og til alle menneskevenners sande glæde endnu vedvarer,“ hedder det nogle år efter. Han lagde sig i det hele i selen for at bedre byens skolevæsen, men spindeskolen, der vedvarede gennem mange år, var vel nok lettest at få i gang. De var da også på de tider ret i vælgten; rigmænd støttede dem, og poeterne digtede sange, der kunde lyde om kap med rokkenes muntre surren og opmuntre de unge piger til flid og stræbsomhed. Det mest vellykkede *Forsøg til viser for spindeskoler* var vel nok *Bunkeflods*, der udkom i flere oplag og blev trykt på bekostning af *Niels Ryberg* til *Øbjærggård* (Sydsjælland) og *Frederiksgave* (Assensegnen). *Bunkeflods* viser har vel også lydt i Svendborg, men det har sagtens ikke varet den lange årrække, inden de var opslidte; dertil var de ikke lødige nok. En af de kvikkeste af dem lyder:

LANDLIVETS LYKSALIGHED.

O piger, jeg vædder — at ingen sig glæder
 så smukt og så herligt som vi.
 I forårets dage — vi bøtten vil tage
 og malke så glade deri.

Når høsletten siden — lidt bedre i tiden
 ved regn og ved sol kommer fræm,
 vi vænde og pække — vort hø i de stakke,
 og siden vi kører det hjem.

Når høsttiden kommer — i varmeste sommer,
 vi negene binder så net,
 og når de er tørre — til hus vi dem køre
 fra morgen til aften i et.

I sommerens hede — vi slide, vi svede
 og dovenskab byder vi trods,
 og glade vi synger — blandt gyldene dýnger,
 og fuglene synger med os.

Når storme da bruse, — vi iler til huse,
 ej marken behøver os mer,
 vor glæde vi finde — hver dag i at spinde;
 o, hvor går det bedre end her.

Vi alle herinde — om kap nu vil spinde,
 spind fint og spind mig så forbi.
 O piger, jeg vædder, at ingen sig glæder
 så smukt og så herligt som vi.

Men også i Svendborg fik St. adskilligt at trækkes med og vel ikke mindst, hvad „religionen“ vedkom. Foruden den gængse rationalisme og den dorske ligegyldighed fandtes ikke så lidt bevidst kristendom i byen. „Der var meget kristenrak,“ som en skipper rådt udtrykte sig. Den hernhutiske retning havde tag i nogle, andre var mere gammellutherske. Da kommer et par år efter St. komme til Svendborg i foråret 1780 en mand til bys, som skulde hjælpe til at forlige disse retninger, men som tillige derved blev en brand i næsen på den vellærde og velærværdige hr. pastor Steenvinkel. Det var skomagervæenden *Ole Henrik Svane*, barnefødt i *Blidstrup* sogn i Nordsjælland. Efter at have „rejst“ (o: været udenlands) havde han nu arbejdet en årrække i København, og nu havnede han på en noget methodistisk vis i Svendborg. Denne mand nøjedes ikke med blot at være ordets hører, nej han søgte trosfæller op for at tale med dem om deres fælles tro, og han søgte især syge og fattige op for at yde dem et trøstens ord, det han havde gode ævner til at føre. Ikke agtede han, at St. mente, at han havde ene-

retten dertil i sit sogn; nej, han mærkede sig om søndagen de syge, præsten holdt forbøn for på prækestolen, og søgte dem op. Så hændte den begivenhed, som *Fr. Nygård* i *O. H. Svanes* levnedsløb*) skildrer således:

„En af de første syge, Svane besøgte, var en fattig mand, som boede i Nikolaj sogn. Svane sad ved hans leje, sang for ham og trøstede ham. Da opdagede mandens hustru pludselig, at præsten — han hed Steenvinkel — kom gående ned ad gaden over mod deres hus. Hun skyndte sig hen til Svane og bad ham gå ud i køkkenet, så længe præsten var der. Men det brød Svane sig ikke om; han turde nok være sammen med præsten. Da St. kom ind og så Svane hos den syge, anede han straks uråd og spurgte så Svane, om det var „almindelig tale“, han havde ført der i huset. „Det var helt igennem Guds ord“, lød svaret, „og det regner præsten vel ikke til „almindelig tale“. „Nej, det gør jeg rigtignok ikke,“ svarede han. Og nu rejste præsten sig i sin væld og spurgte med myndighed Svane: „tror han, at han kan spå?“ — Ja det troede Svane nok. — Hvor han vidste det fra. — „Ved præsten da ikke,“ sagde Svane, „at profeten *Joel* har sagt: eders sønner og eders døtre skal spå — ja endog over mine trælle og mine trækvinder vil jeg i disse dage udgyde af min ånd, og de skal spå.“ — „Ja,“ sagde præsten, „det var i de gamle dage, men nu er der ingen, som kan „spå“. — „Da er det dog i den ny pagts tid, det er lovet,“ svarede Svane, „og den tid har vi dog vel endnu.“ — Men nu blev præsten så vred, at han ikke mere vilde tale med ham, og han skyndte sig ud af døren igen. Men næste dag talte man hele byen over om den store uforskammede, at en skomagervævend havde jaget sognepræsten fra et af hans sygebesøg.“

Da nu St. på sin vis var en nidkær og samvittighedsfuld mand, kunde det ikke være andet, end at han så på forholdenes udvikling med vrede øjne. „De hellige“ gik vel i kirke, men ved siden deraf havde de deres forsam-

*) Historisk månedsskrift V side 222.

linger, som de endnu mindre vilde slippe, da de var dem til stor velsignelse. Og nægtes kunde det ikke: de tog ikke af i tal, så lidt som deres indbyrdes samfølelse og fællesskab mindskede.

Men de øvrige borgere, flertallet, de var dog præstens, tænker man måske. Lad os da høre, hvorledes St. skriver, at de ter sig i kirken. Han skriver: „da tiden er fastsat, og det bliver desuden højtidelig tilkendegivet, når gudstjænensten begynder, så er det en utilladelig frihed at komme i forsamlingen og forlade den igen, når man vil. Det strider mod forskriften og røber mangel på ærbødighed for gudsdyrkelsen, på lydighed mod kongen og agt for det kristelige selskab, man dog er medlem af. — — —

Dette iagttages nu aldeles ikke i den offentlige gudstjæne.

Alting er i bestandig bevægelse, i uophørlig flod og ebbe, man kommer og går, til og fra, som på et offentligt torv. Det er mode for alt hvad der er eller vil være fornemt, ikke at komme før i det øjeblik, prædiken skal begynde. Deri sætter man ganske åbenbar den hele gudstjæne; det øvrige deraf er kun for almuen. At begynde og ende en gudstjæne med hinanden er så fræmmed en sag, at jeg dristig tør sige: det sker ingensteds i landet. At denne uorden adspredte mængdens tanker og forstyrrer andres andagt, kan vel ingen tvivle om; allerhelst når optøget meget ofte er, så vidt muligt, lignende med det vi finder i Ap. gern. 25,23. — — —

Der fordres dog af enhver nærværende ved en koncert, at han bør være stille og ikke betage kændere sin forlystelse, fordi han selv ikke endnu kan have smag eller følelse nok for det skønne i harmonien. Det anses dog for vildhed og usædelighed at støje under den mest rørende scene af et interesserende skuespil. Og det skulde ikke i kristnes forsamlinger for at dyrke den algode være usædeligt, utilladeligt at vise sin rå og udannede tænke måde i vilde og fornærmende udbrud? Man samler sig i kirken som til en belejring og indtager sine pladser som i et virkeligt angreb. Man fortæller sin nabo byens nyheder midt under prækenen. Man snakker højt, ler og spøger højt under døbeakten. Man er færdig at rænde kommunikanterne (altergæsterne) overende i det øjeblik, de vil gå op til alteret, og løber just ud af kirken, som om man havde fjenden

i hælene. Der trampes, der slås med stoledørene og tumles ved udgangen, så den på den tid talende i kirken næppe kan høre sig selv. Skulde man tro, at mennesker, der handler således, har tænkt på at dyrke det højeste væsen? Og var det ubilligt, at der gaves et udvortes tvangsmiddel, der i det mindste kunde skrække fra så uværdigt et forhold, indtil en værdigere villig antages af højere grunde.“ — —

Skønt man i Svendborg beundrede St. talemåder, og folk derfor gjerne luftede deres hævdsklæder i Nikolaj kirke, når han prækede, så forlod han dog snart byen (1782), og „hans afskedstale vidner ikke om hans tilfredshed med dem,“ siger Begtrup i sin beskrivelse af Svendborg. Nej, han måtte have luft for den opgemte, bitterhed, og vi fatter denne, når vi sidenhen hører ham sukke: „det er tungt, at alting er indrettet for lærerne i kirken på en fod, som om de havde med lutter gode mennesker at bestille; og der synes ikke at være tænkt på det modsatte.“ —

Det blev i *Assens*, han som sognepræst fra nu af og til sin død kom til at virke. Her hørte også et landsogn til, *Kærum*; men det gav ham kun liden besvær, i det der var en kapellan, som varetog forretningerne med undtagelse af højmessestjænesten de tre store helligdage. Anderledes forholdt det sig med indtægterne; der falder knap 100 rd. af årlig til kapellanen, siger denne, mens præsten opnår det firdobbelte.

En enkelt sag får dog St. også med at gøre i *Kærum*, nemlig en stoletokning, d. v. s. en omfordeling af siddepladserne i kirken. Der var bleven for lidt plads i kirken på grund af, at der var bygget så mange ny huse i sognet, hedder det, og menigheden (og kirketiendejerinden) vil derfor have bygget et pulpitur. St. mener, at det vil lidet nytte, da der ikke bliver til at være under det for mørke og støj. „Der er — siger han — 448 kommuniker i sognet, og der er 309 stolepladser i kirken, så de kan sikkert *alle* komme til at sidde ned, som

er i kirke.“ Stoletokekingen kommer dog i stand, og St. og herredsfogden affatter den; men da der i menigheden gøres indsigelse mod den, må sagen gå videre, og kongen bemyndiger til sidst stiftsøvrigheden til at approbere inddelingen. Vil nogen derefter bemægtige sig en urigtig plads i kirken, må de give 8 sk. i mulkt til sognets fattige. St. var som sagt modstander af tokekingen, men da den skulde være, vilde han også have den fuldført til det yderste, også pulpituret, hvor karlene skulde have plads, skulde fordeling finde sted, skønt hans hjælper vilde lade dem sidde, som de vilde, og kanceliet frygtede, at der så vilde blive for lidt plads, så „at de mindre skyldendes børn eller tjenestekarle så enten slet ingen plads vilde få eller vilde tro sig tilsidesatte“. Her fik dog St. ret, i det kongen bestemte: „og ville vi endvidere have befalet, at den samme regel skal iagttages på pulpituret som ved stolene i kirken, således at fæsteren af højeste hartkorn tager for een sin søn eller tjenestekarl første plads på pulpituret, samt den næsthøjeste derefter, og så fræmdeles.“ —

En led hændelse forekommer i *Ebberup* i Kærums sogn, 1796. En dygtig bonde og kærlig familiefader, gmd. *Hans Rasmussen*, var kommen i trætte og proces med sin nabo, skræder *Jørgen Larsen Brun*, angående en pose, som blev vurderet til 2 sk. Men af en liden gnist kan tændes en stor brand. Om morgenen den 7. juli 1796 overfaldt Hans Rasmussen med en tollekniv skræderen og gav ham 21 knivstik. Jørgen Brun led meget og døde den 11te Juli efter at være berettet af St. Denne opfordrede ham til at tilgive sin modstander, og han skal have givet følgende svar derpå: „jeg tilgiver ham for gud, men han skal lide sin straf her i verden.“ Gårdmanden angrede sin brøde og bad om mildest mulig dom. Dommen blev

udført på en af gårdens marker den 2. nov. 1797, i det Hans Rasmussen blev halshugget og hans hoved sat på en stage. Det blev dog ikke St., der kom til at følge ham til retterstedet, men præsten i Søby, *Hempel*.

Det, der imidlertid stadigt og dybest lå St. på sinde, var almuens eller menigmands oplysning og dannelse, og her i Assens søger han nu på forskellig vis at sætte sine tanker ud i livet. Han lader således den 14. nov. 1784 trykke en henvændelse

Til indvånerne i Assens

og frit uddele til enhver husfader i byen, som vil afhænte eller lade den afhænte hos ham. Her henvænder han sig til sine „ærede medborgere“ og skriver: „Jeg har virkelig, siden jeg kom til byen, tænkt meget og ofte på en forbedring i vort skolevæsen. Det er mig bekendt, at man har fordret noget sådant af mig; og det er upåtvivlelig en af mit embedes vigtigste pligter at bidrage dertil, hvad jeg kan. Hidindtil har jeg i denne henseende svævet imellem forventelser og mismodighed. Der er mange lokale hindringer her, som jeg altfor nøje kender til at kunne tro en sådan forbedring let; og på den anden side har jeg haft et grundet håb om; at et lidet *seminar for skoleholdere* kunde have kommet i stand her, og da kunde jeg have ladet tilflyde byens ungdom mange ubekostelige fordele deraf. Mit håb er, så vidt jeg kan vide, endnu lige så langt fra at blive opfyldt, som det nogensinde har været. At lade sig bestandig afskrække ved hindringer, skønt disse kan være mange og store, er uforsvarligt. Altså har jeg arbejdet for at overvinde min mismodighed og tilbyder mig herved at gøre til sagens fræmme alt hvad der står i min magt. — — —

Alt det, som er nyt, mishager ofte, og det blot, fordi man enten ikke gider eller ikke kan prøve det. Selvrådighed er tiest en følge af vankundighed, og mange nyttige forslag forkastes i verden alene fordi de stride mod en vedtagen tænkemåde. De uvidendes tal er det største på jorden, og jo flere af dette slags, der i større eller mindre selskaber af mennesker skal give deres stemmer, jo flere hindringer er der at befrygte for

enhver forbedring. Det er derfor en billig fordring af en mand, der har indsigt og lyst til at virke til et selskabs fordel: at han forlanger almindelig tillid til sine råd og anstalter så længe, indtil erfaringen sætter enhver, der vil, i stand til at indse fordelene eller manglerne af dem. Ti nægtes denne tillid ham, så kan han jo ikke engang begynde, meget mindre udrette det gode, han har villet. Jeg, mine venner, kan med god føje begære en sådan tillid af Dem, da den forbindelse, vi står i med hinanden, gør mig Deres og vore unges oplysning og forbedring uendelig vigtig og gør det yderst frygteligt for mig at forsømme deri, hvad jeg kunde udrette.“ — — —

„Man har sat sig i hovedet“ — skriver han lidt længer fremme — „at alt hvad de unge bør lære i skolen, består i at læse, skrive og regne. — — — Lidt kundskab om verden, om mennesket, om de skabte ting, der omringer os, burde dog de unge undervises i, og denne undervisning burde gå foran religionens højere sandheder.“ — — —

De omtalte fire klasser og deres læretimer bliver således inddelte:

I Klasse. Til denne hører alle de små børn, som skal lære at kende bogstaver, stave og læse noget. Dens læretimer er fra kl. 10 fmd. til 11. Man vil altid ved en undervisningsmåde, som jeg skal vise skoleholderen, bringe det videre i lige lang tid med denne ene time om dagen end ved at beholde barnet hele dagen i skolen.

II Klasse. I denne er de børn, som allerede kan læse noget inden ad og nu skal øves i at læse med færdighed og anstand, vænnes til at tænke ved hvad de læser og udvikle deres fornuft og lære et og andet uundgåelig fornødent uden ad. Deres læretimer er fra kl. 7 fmd. om sommeren og om vinteren fra kl. 8 til 10.

III Klasse. Hidhen hører de af de unge, som begynder at skrive og regne. Deres læretimer i dette fag er fra kl. 1 til 3 eftmd. Man vil i hensigt til skrivningen ikke lade det blive derved, at børnene kan nogenlunde trække bogstaverne, men lære dem at skrive rigtig og koncipere eller bringe deres egne tanker på papir. Til regningen gives af disse timer så megen tid, som fornødenheden fordrer, men alle skriver på en gang.

IV Klasse. Så mange af de øvrige klassers ungdom, som formedelst alder og adstadighed antages duelige til at under-

vises i religionkundskaben, hører til denne klasse. Man vil søge at gøre det til en flittigheds- og skikkelighedsbelønning at blive optagen i den; og med Guds hjælp skal grunden til erkendelse og følelse af kristendommen lægges her. Dens undervisningstime er fra kl. 3 eft. til 4.

Vi har endnu en time tilovers, undtagen i de allerkorteste vintermåneder. Denne vil man anvende som en gavnlig forfriskelsestime både for læreren og disciplene. 2den, 3die og 4de klasses ungdom samledes alle i den, og da oplæste snart en og snart en anden et stykke af en passende, uskyldig fornøjelig bog som: korte moralske fortællinger, beskrivelse over et og andet i naturen o. s. v. Man opmuntrede ungdommen til at snakke om det læste og ytre deres tanker derom uden ringeste frygt for bebrejdelser. Man lod dem fortælle, hvad der i denne time blev læst i går eller for nogle dage siden m. m. m.

Dagen begyndes af anden klasse med en passende kort bøn eller et fadervor; og endes af de tre klasser med en bøn og et par vers af en salme, som i forvejen er således forklaret, at det forstås af alle.

— — —

Det var langt fra mine tanker at ville bidrage til undervisningens forbedring i vor skole alene med gode råd. Nej, også i gerningen skal jeg gøre det af al min ævne. Jeg vil anvende al den kundskab, jeg i dette fag kan have samlet til at vejlede skoleholderen, vise ham fordelene og håndgrebene, om jeg så må kalde det, og selv arbejde med ham, indtil sagen kommer i gang. Jeg vil hjælpe til at danne ham en medarbejder, i fald en sådan måtte findes villig dertil, og goddædige vil understøtte anlæget.

— — —

Jeg kommer nu til det, som er hovedsagen i ethvert forslag i verden og hvis mangel kuldkaster de gavnligste planer: penge. — — —

Først vil jeg i hele ungdommens, især de trængendes, navn bede enhver iblandt os, som den almægtige har velsignet med formue eller med anstændig udkomme, at de vil tegne sig for et lidet årligt bidrag.

Kan det ikke være klækkeligt, så vil jeg bønfalde vore fornemme og rige naboer om en liden frivillig gave en gang for alle, som fond eller årlig. Endelig mente jeg, at man burde

forhøje skolelønnen for alle dem, som kunde betale den, således at man for hvert barn i første klasse gav 4 sk. ugentlig, og for dem, som hører til de andre klasser 8 sk. — — —

Jeg udkaster garnet — almagten giver lykke! — — —

For at vide hvad jeg har i vænte, ønsker jeg, man i det seneste fjorten Dage efter, at man har modtaget det (hans trykte forslag), vilde skriftlig eller mundtlig, dog så, at jeg måtte skrive det mundtlige svar, erklære: *om man vil finde sig i denne indretning, og om nogen vil bidrage noget dertil.* Skulle man ikke ville — nu så er Gud min redelige hensigts vidne og antage viljen for gerningen.“

Forslaget viste sig ikke levedygtigt, og det er vel ikke blot for det upraktiske ved det, at børnene skal have deres daglige skolegang i flere afsnit, fordi religionen kun er for dem, der har deres fornuft tilstrækkelig udviklet, nej der var kun liden sans for skoleoplysningens værd. Dette harmer St., og næste forår skriver han derfor i et brev til *biskop Ramus* i Odense: „Man er virkelig bleven mig gram her i byen for min plan til vor skoles forbedring, som jeg dog gratis uddelte til alle. Man har mumlet, fordrejet og kommentarieret over den, men ingen har nogen sinde sagt så meget til mig som tak.“ Og tung er takkeløs gerning, siger det gamle ord.

Viste det sig trangt at få skolevæsenet forbedret, gik det heller ikke så glat med det „lidet seminar for skoleholdere“, som han i det mindste fra 1781 havde arbejdet for, men det kom dog. I Guldbergs tid (1772—84) kunde tanken umulig slå rod; Guldberg ønskede ikke seminarier, da „den ene methode, som bruges der, ikke passer for alle hoveder“, og i det hele lå han ikke på maven for de „mange vindige, tyske projekter“, hvortil *han* vel også måtte regne seminarierne. Men kronprinsregeringen af 1784 havde videre syn, og den 22. maj 1790 udnævntes „den store skolekommission“, og snart var da St. på trapperne.

Den 30 Juli 1791 henvænder han sig til kronprinsen med følgende skrivelse:

Den første indfødte undersåt, som skrev om skoleholderes dannelse som hovedmidlet til ungdommens bedre undervisning og folkets derved voksende sædelighed og lykke, og [som] blev i året 1781 ved salig etatsråd Martfeldt forvisset om den held, at hans skrift havde vundet d. kgl. højheds nådigste opmærksomhed, bønfalder herved i dybeste underdanighed d. kgl. højhed om nåde for følgende underdanigste forslag og begæring.

Jeg drister mig til at profitere pædagogiken som en videnskab, i hvilken jeg har læst og tænkt det bedste af min levetid. Mit skrift: *Tanker om et middel til større oplysning og sædelighed for almuen* blev i København, Kiel, Leipzig og Dessau erindret med bifald; jeg er af selskabet, som udgiver materialier til den danske statistik, i oversættelse hel indrykket. Med inderlig glæde velsigner jeg d. kgl. højheds nådigste omhu for denne vigtige sag og tilbeder *plantelsen på Blågård* held af det høje. Men meget vilde det bidrage til kundskabers og en fornuftig undervisnings udbredelse og fræmme, om der på flere steder blev arbejdet til det samme mål. Jeg nedlægger derfor i dybeste underdanighed for d. kgl. højhed den bøn, at jeg allerunderdanigst måtte bemyndiges til at holde forelæsninger over det dertil sigtende for så mange af min kredses virkelige skolelærere eller sig dertil opofrende unge mennesker, som i sommermånederne vil og kan høre mig. Jeg er meget forvisset om tilhørere, og min plan lader mig håbe at, frugterne af mit arbejde ikke vil længe savnes. Men nådigste kronprins og herre! flid og bekvæmhed virker i et sådant fag intet uden kompetence; min egen erfaring er mig borgen derfor. Jeg skrev i året 1784 et forslag til min menighed om vor egen skoles fornuftige indretning, som har fundet kænderes bifald. Det fandt tavs modsigelse, som om det aldrig havde været til mindste nytte, og dertil lå visselig grunden i mangel på avtorisation. Derfor bønfalder jeg d. kgl. højhed allerunderdanigst om den nåde, at mig måtte underdanigst skænkes bestalling som professor i pædagogiken med frihed og forpligtelse at virke på enhver mig mulig måde til skoleholderes dannelse og folkets opklarelse. Jeg forsikrer i dybeste underdanighed, at denne nåde vil endogså gøre ethvert skrift, jeg i dette fag måtte skrive, uudsigeligere mere brugbar end ellers. Og da, nådigste kron-

prins og arveherre! nød jeg også ved denne nåde den lykke at få en mig dyrebar kone indskreven i et af Jyllands klostre, hvortil kvalifikation ved en rangs benævnelse uundgåelig fordres. Jeg kan på ingen anden måde gøre for hende, hvad pligt og ømhed fordrer. Jeg supptiherer (ansøger) allerunderdanigst om denne nåde og om den uden omkostninger: hvorimod jeg forpligter mig på det helligste aldrig at forlange anden belønning for mit arbejde og omsonst (lønløs) give al den undervisning, jeg formår, til enhver, som vil modtage den.“

Denne ansøgning går nu gennem kanceliet til den store skolekommissions erklæring, og den kan ikke „andet end ønske, at suplicanten — — — måtte til nogen belønning og opmuntrin benådes med tittel og rang som professor. Dog anses det mere passende, at han i så fald blev udnævnt til professor i theologien, eftersom prædikaten af pædagogik muligen kunde få anseelse af en ny oprettet lærestol, og den ansøgte frihed og forpligtelse, som derved skulde forbindes, letteligen kunde forårsage collision (sammenstød) såvel i henseende til skolevæsenets bestyrelse i hans egn som i henseende til det kgl. skolelærer seminarium og denne commission.“

Fra kanceliet underrettes han nu om, at skolekommissionen ikke kan anbefale ham til at blive professor i pædagogik, men vel iologi. Han henvender sig da til kanceliet, om det ikke kan anbefale ham til „karakter“ „enten i theologien eller i pædagogiken,“ for som han siger, der gives arbejder i det pædagogiske fag, som jeg i min kreds kunde påtage mig, hvilke på ingen tænkelig måde kunde præjudicere (gøre indgreb i) det allerunderdanigst oprettede seminarium for danske skolelærere; som: om jeg bemyndigedes til at samle så mange skoleholdere, som vilde modtage min undervisning i de tre sommermåneder, var virkelig i embede og altså aldrig kunde væntes at lodtage i den offentlige dannelses fordele. — — — Men både for mine medmennesker og for mig selv vilde det være en opmuntring og befordring i ethvert arbejde, om den allerunderdanigste karakter måtte skænkes mig.“

Og således går det i lave for ham. Han bliver professor i theologien og får nådigst tilladelse til at have et „lidet seminar“, således som det ovenfor er nævnt, og han kan derfor i 1795 skrive: I de tvende næst foregående sommere har jeg med kongelig allernådigst tilladelse og befaling haft den længe ønskede glæde at ofre min skærv på fædrelandets alter som bidrag til folkets oplysning, da jeg efter ævne har undervist 23 unge skolelærere i Fyn og Jylland, hvoraf nogle er antaget af meget agtværdige mænd som huslærere.“ Om St. iver for dette „institut“ vidner, at han 1795 lader de „forelæsninger“ trykke, som skal bruges ved det, og i Hempels Avis (nr. 17—1797) findes følgende kundgørelse: undertegnedes allernådigst avtoriserede institut til sådanne skolelæreres dannelse, som mangler tid eller ævne til at profitere af noget af de kgl. seminarier, står, om Gud vil, i tilstundende sommer som sædvanlig åben fra 1ste juni til sidste august for enhver, som vil betjæne sig deraf, og som har ævne til at underholde sig her på stedet i 13 uger. Vedkommende måtte skiftlig derom mælde sig inden første april. Steenvinkel.“

At det kunde knibe på ævne til at underholde sig selv i 13 uger, viste sig allerede det første år, da der blandt de 11, der meldte sig, var to, som erklærer, at dette er dem umuligt. Så vender han sig til stiftsøvrigheden om hjælp til dem af Odense kommunitets midler; men han får nej, „da kommunitetet til seminariet på Blågård afgiver årlig en sum af 500 rd,“ og der ikke menes, at der er råd til større udgifter under den post. Hvor St. så søger hen om hjælp, kendes ikke, men de 11 elever beholdt han. Heldet må have været bedre andensteds.

Om hans virksomhed for læreruddannelse kan endnu nævnes, at regeringen gav ham sæde i den kommission, som skulde søge at få et seminarium i gang på Fyn, og som fik lykke til at få *Bernstofminde* oprettet. Af en forespørgsel, om han intet skal have i godtgørelse for sit arbejde i denne sag, ses det, at han som kommissions-

medlem har anvendt 10 dage i Odense, hvor kommissionen samledes.

Kapellanen for Assens-Kærums hed *Thor Melbye*, han var i dette embede fra 1774 til 95. Mads Melbye i Asperup var søn af ham. Melbye havde haft et langt studieophold i København; han afgik fra Odense latinske skole til universitetet 1760, men først 1774 forlod han hovedstaden. Han nøjedes da heller ikke med blot at tage theologisk embedseksamen, nej i fem år derefter boede han på Borcks kollegium, og her lagde han sig efter fransk, tysk og musik; han var medlem af et prædikelseselskab, han syslede med danske digterværker og digtere; han hørte forelæsningsforelæsninger over lægekunst, og han tog juridisk eksamen med bedste karakter; så han måtte vel regnes for en mand med omfattende kundskaber.

Men St. og han søbede ikke god kål sammen. Hvad der først er kommen dem imellem, er næppe til at oprede, men de var såre forskellige. St. troede som „plysningsmand“ og i følge den tids opdragelseslære, at man i en fart kunde få menneske dannede og lykkelige ved skolegang og lignende. Melbye syslede meget med historiske studier og var en langt mere nøgtern mand, der vidste, at man kun kan gå fræmad i sindigt trit. Der var da grund nok til uoverensstemmelse mellem den, og den kom, og den blev hvas i hvert fald en del år.

1784 må de til biskoppen om et mellemværende, man skulde synes, de selv let kunde have klareret, om der ikke allerede den gang havde været et spændt forhold mellem dem. En pige, der vil flytte til *Tanderup*, får sin *skrifteseddel* — den tids skudsmålsbog — påtegnet af Melbye. Da hun nogen tid efter skal giftes, kommer hun til St. for lysningens skyld, og så opdager han M. påtegning. Han byder nu klokkeren at henvise *alle* til *sig*, når de

skal have skrifteseddel påtegnet. M. henvænder sig nu til biskop *Ramus*, da han mener, (han er jo jurist) at have været i sin fulde ret med påtegningen. Den, hvis skriftestol de søger, bør påtegne skriftesedlen, og da pigen skulde giftes, havde han henvist hende til St.

Da nu denne skrivelse kommer til St. erklæring, kommer hans sind sådan i oprør, at han udbryder: „*med den evig alvidende sandhed være det vidnet, at der er ikke et ord af alt dette sandt,*“ og han møder med en erklæring fra klokkeren, at tjænestefolk ikke har fast skriftestol, men går, når de kommer op til kordøren, til den skriftestol, som først er ledig.

Næste vår må de på ny til bispen. Melbye beder den 6. april 1785, om det må blive ordnet således, at han kan holde konfirmation også i Assens, noget, han hidtil ikke har kunnet, da han den i loven fastsatte konfirmationsdag skal være i Kærum. Han har nemlig fået anmodning fra flere i Assens om at konfirmere deres børn. Da St. får sagen til betænkning, farer han atter op: *jeg „har ikke følt fornødenheden af en forandring, da jeg aldrig har haft flere unge mennesker til undervisning og konfirmation, end jeg lettelig kunde behandle efter samvittighed og pligt.“* St. finder, at „forandringen vilde føde mislige tanker hos den rask, men oftest falsk dømmende mængde, — — der kunde give anledning til visse afskyelige kabaler, som min sjæl væmmedes ved. — — Men — man har forlangt det af ham. Det vilde upåtvivlelig udfalde til hans skændsel, hvis han blev pålagt at bevise denne sætning. Ti enten er det ikke sandt, hvilket jeg snarest tror, eller det er sket af sådanne folk og ved en sådan lejlighed, at han ikke med nogen ære kan være det bekendt.“

Melbye henviser nu til, at efter konfirmationsforordning af 13. jan. 1736 har forældre ret til at vælge hvilken præst de vil, hvor der er flere, og deri giver bispen ham medhold. St. giver sig dog ikke, for de, der vil have

deres børn konfirmeret af M., er „en eller flere af fire mænd her i byen, hvis børn jeg har arbejdet med hele vinteren og dog ikke har kunnet bringe så vidt, at jeg med god samvittighed kunde antage dem.“ Disse mænd har så prøvet med trusler og ved at søge nabopræsten på hånd, men uden held. „Efter alt dette kan det være, at et ord, talt i tide til disse folk, har gjort den lykkelige virkning, at man glimtede et håb om både at få sin vilje så nogenlunde fræm og tillige hævne sig på denne slemme mand, der med så ubillig en strænghed har villet nøde folk til gudskundskab. — — — Når nu dette, Deres højærværdighed, var således, burde der da, med en ny indretning, gives almuen lejlighed til at udføre sine domme og egenmægtige anslag. Hvad vilde resultatet af den forlangte tilladelse blive andet end en ordenlig hverven cabaler og utallige kunstgreb.“ Efter en del flere udgydelser ender han med, at tilladelsen ikke bør gives Melbye, „den er hverken billig eller nyttig.“

Nu må bispemanden til at væve for at slippe fra sin tidligere udtalelse, for støde St. på så ømt et sted vil han dog ikke, og han ender med at „oprigtig råde til“ at lade det forblive ved det gamle, og M. får ingen dag anvist til at holde konfirmation i Assens.

Mange steder hørte der i ældre tid jordegods til kirkerne eller præstekaldene, således også i Assens. Under præstekaldet hørte 3 gårde med godt 21½ td. hartkorn. Disse gårde var fæstede bort; men i 1787 fik St. dem bortsolgt ved auktion. De indbragte 6010 *rd.*, men det har jo i tidens løb været et stort tab for præsterne, at de blev solgt.

Efter dette kan det se mærkeligt ud, at St. 1796 søger om at måtte fæste til sin kone en eller flere af byens såkaldte *Helligkorsjorder*, der også hørte under præstekaldet fra Frederik den førstes tid. Sagen er dog den, at han ingen af de bortsolgte gårde havde haft at drive selv, og om han havde haft det, vilde enken jo ikke kunne

beholde den. Da han var svagelig, men konen ikke, har han ved at bortfæste disse jorder til hende villet sikre hende en slags enkepension, og han har sagtens tænkt, at da hans svigerfader var stegen til major, måtte hans kone sagtens kunde være kaptajn på et stykke jord.

Her kom St. dog til at bide i sten. De eligerede mænd (byrådet) i Assens påviser, at efter usvækkede domme *skal* præsten udleje jorderne til byens borgere, det er kun lejen, præsten har ret til. To af disse jorder har han dog drevet selv tværtimod „dommens lydelse“, nu kræver de det ændret.

Kanceliet finder da også, at „uagtet intet er naturligere og billigere, end at en øm ægtefælle sørger, så vidt det står i hans magt, for hans mulige efterladte enke, (og) uagtet suplicanten (St.) — — ved at fæste en eller flere af de såkaldte Helligkorsjorder på Assens bys mark til han egen hustru, naturligvis tabte en betydelig indfæstning af nogle 100 rd., og hans allerunderdanigst ansøgning således relative til ham selv ikke bør betragtes for så egenyttig, som Assens bys eligerede mænd med byfoged“ skylder det for, så bør det dog ikke tillades ham, „efterdi ejendomsret og usvækkede domme er de vigtigste anstødsstene, på hvilke suplikanten tørner.“

At det vilde have været en stor fordel for St. enke, forstås let, da hun overlever ham i 39 år, hun døde i i Århus 1838.

Gennem en række af år klager St. over dårligt helbred, men det var dog ikke ringere, end at han røgtede sit embede, men til sidst må han dog have personel kappellan; men hjælpen, han fik, kunde være ringe nok. Da han således den 23. aug. 1799 havde fået én i „den præstelige habite“, blev denne allerede den 8. sept. s. å. kaldet til præst i Skydebjærg, og han må søge en ny;

han må på den måde have 3 kapellaner i dette år. Og han kunde i sin skrøbelighed hårdt trænge til hjælp. I årets fire første måneder må han overlade sine præstelige forretninger til kapellan *Juel* eller nabopræsten. Så tager han atter fat selv til hen i august, da han atter må give op, og nu når han ikke tiere at tage sin virksomhed op, men dør den 6. oktbr. 1799. I Assens kirkebog hedder det om jordefærden den 16. oktober: „Professor theol. og sognepræst Steenvinkel blev begravet i choret ved den nordre pille; blev holden ligtale af hr. provst *Jacobsen*; blev holdet traurige musique foruden orgelværks accompagnement; blev ikke ringet med klokkerne.“

Det ses af kirkebogen, at nogle enkelte af de bedre borgere endnu ved de tider fik deres grav i kirken, således som nu St. Men man plejede dog ellers at ringe ved jordefærden med 1, 2 eller alle klokker efter den afdødes stilling; men ved denne jordefærd tav de, vel sagtens efter St. egen bestæmmelse.

Det var et virksomt liv, her var afsluttet; et liv, hvor tidens tanker om skoleværk og religion havde slået rod og levede, så vi nok tør nævne ham som en tidens mærkesmand heri. Derimod synes tidens politik: bondefrigørelsen, ikke synderlig at have vundet hans forståelse.

Skønt han skrev om flere af tidens brændende spørgsmål, kommer han dog aldrig ind på dette, og da han i anledning af *kronprins Frederiks* bryllup 1790 „helliger dagen“ ved at tilegne prinsen en bog, der skal trykkes, nævner han der ikke heller bondefrigørelsen; det er kun undersåtten, der hylder kronprinsen. For St. er det oplysningen, der skal lykسالiggøre bonden så vel som andre.

Efter at have tegnet Steenvinkels liv og levned går vi til en nærmere omtale af hans boglige virksomhed. Ni ti gange lod han større eller mindre afhandlinger gå

i trykken; flere andre nåde aldrig ud af hans skrivebordskuffe. De fleste af disse trykte ting, for ikke at sige dem alle, er meget oplysende både om tidens forhold og tanker og om mandens.

Det første skrift, han lod trykke, var den prædiken, der alt tidligere er omtalt, og som udkom 1774. Det næste var en oversættelse fra tysk, det udgør 6 bind og udkom i årene 1779—81. Det var

Rabeners satiriske skrifter.

Tyskland havde på 1700tallet to folkelige penneførere i *Gellert* og *Rabener*. Gellerts (1715—69) fabler kender mangfoldige mennesker endnu en del af, hvorimod Rabeners (1714—71) satirer er gået i glemmebogen, og dog er hans satirer så harmløs muntre og derhos så almenmenneskelige, at et udtog af hans skrifter sikkerlig vilde kunne gå af som varmt brød, ti han er en ualmindeelig skælmens mester. Han var *skatteråd* i *Dresden*, det kunde derfor hedde om ham:

At spotte og forarme os
er Rabeners dobbelte bemøjelse,
man ser ham over alle le,
og hører alle sukke over ham. —

Rabener er en karl til at slippe lunet løs på hundreder af måder, og er der nogen satiriker, der kan sige sig fri for at sigte til personer og ene holde sig til dårligdommen, er det sikkerlig ham, og dog udbryder han om en af sine bøger: „jeg er ikke fornøjet med, at denne bog er falden bønder i hænderne; det kan let ske, at folk af mådelig indsigt ikke forstår en skrivemåde, som deres egen herredsfoged ikke forstår, der dog har latinske bøger.“ En enkelt satire, der er tagen af „Niels Klims dødsliste“, må være nok her.

Fridle Frohton.

Dette håbefulde barn bragte ikke sit liv højere end til et år og tre dage. Hans fader, apotekeren i Bergen, kan endnu ikke trøste sig over denne dydige søns tidlige tab. Han fandt en ret mandig forstand hos ham, der ofte har bragt ham på de tvivlrådige tanker, om det og virkelig var hans egen søn. Alle dette barns handlinger røbede efter faderens mening en stor sjæl. Når det sad på sin lille stol, så gjorde det en alvorlig mine som en læge, der sidder ved sygesængen og står i tvivl, om han vil lade patienten dø af pulver eller dråber. Denne alvorlige mine holdt den opmærksomme fader for et ufejlbart kald til, at hans søn skulde blive doktor medicinæ; han var alene tvivlrådig, om det skulde ske i Upsal eller i København, hvilken uvished forårsagede ham mange søvnløse nætter. Alt forestillede han sig i tankerne, hvor anseelig den unge herr doktor Frohton vilde se ud i hans fløjels vest og forøge det faderlige huses glans. Men denne søde indbildning forsvandt med et ved den håbefulde drængs død, og den ulykkelige fader havde ingen anden trøst end den, at han døde under hans hænder; ti han var just i begreb med at sætte ham den sidste clistér, da han sov hen. Han beklagede sit fædreland lige så meget som sig selv. Var der noget, der formåede at berolige ham, så skulde det være de mange eksempler på kloge børn, som just denne tidlige klogskab har bragt i jorden. Han spåde sig selv af denne årsag en høj alder, og hele byen tror, at han kan leve over hundrede år, dersom forstand er sundheden skadelig.“

1780 begyndte bogtrykker og forlægger Chr. Iversen i Odense udgivelsen af et månedsskrift i bogformat under tittel af

Almennyttige samlinger

til hjærtets forbedring og kundskabernes udbredelse.

Det første stykke heri er af St. og er en lille dydig-romantisk fortælling: *Selim og Elmire* eller den heldige forening. Der er såre lidet ved den; den viser nærmest, at St. ikke er digter, og om Iversen ikke havde fået bedre medarbejdere til sine *Samlinger*, vilde de ikke have trivedes i så lang en årrække, som tilfældet blev.

Men nu når vi imidlertid fræm til det, som er St. egenlige yrke. Inden alle bindene til Rabeners skrifter er udkommen, har han sit næste skrift færdig, og det et skrift, hvorom han siden kan sige, at det var det første om den sag skreven *på dansk*, og her har vi manden selv, det er ikke længer „en lille udsvævelse“ fra sig for at bruge et af hans egne udtryk. Den lille bog hedder:

TANKER

om et middel til større oplysning og sædelighed for almuen på landet ved P. Chr. Steenvinkel, sognepræst til Nikolaj menighed i Svendborg og til Turøe. Odense, trykt hos Iversen på forfatterens bekostning. 1781.

Blandt den tids brændende spørgsmål var skolesagen, og her ser vi præsterne ikke mindst ivrige, højere som lavere, alle dem, der var liv i. Med forkærlighed kaldte de sig folkelærere, og blandt de ivriges tal var Steenvinkel. At iveren for skolesagen kunde være så stor, som den var, kom ikke blot af, at der i højt mål trængtes til den, og at der have levet mænd som Rousseau og Pestalozzi og vist vej; men det havde også sin grund i, at man i højt mål overvurderede skolen og dens gerning på grund af den sjælelære, man gik ud fra. Man så på menneskesjælen som en tom tavle, der var rede til at lade sig påskrive hvad som helst, dyd eller udyd, oplysning eller plumphed. Vel vidste man nok, at „menneskene ere ikke så gode, som de burde være, men hos dem alle ytrer sig en eller anden ond tilbøjelighed, skønt i forskellige grader,“ men det var legemet med dets „safter“, som gjorde sig gældende, men som dog også skolens oplysning kunde få bugt med, og den kunde således lyk-saliggøre menneskene. Dette syn på sagen gav anderledes

lyst og mod end en senere tids, hvor man gik ud fra, at *den sjælelige arv* er det afgørende, så mennesket kun i ringe m $\acute{o}$ n kan råde over sine handlinger. Tiden var altså oplysningsivrig i den tanke i hast at omskabe jorden til et paradys; når man troede, dette kunde nå sig, var det da underligt, at man hængte i?

Fra ovennævnte lille skrift er taget den tidligere anførte skildring af, hvorledes bonden var, her skal vi nu se, hvad råd St. mener, der må gribes til for at få bonden oplyst og dydig. Bonden er dog, mener han, med al sin dorskhed og plumphed ikke helt sunken hen; det er mod proprietærer, præster og andre „store“, han står mistroende, men „bonden har desuden den vane at gøre overmåde meget af dem blandt hans ligemænd, der har været ude og set og lært noget. En landsoldat, der har været tre skridt inde i Holsten eller blot set et campement (en lejr), tør ved sin hjemkomst frit fordre al den ære af sine ligemænd, der kan falde ham ind. Når han bærer og morer engang en forsamling med fortællinger om de forunderlige ting, han så derude, eller når han bedømmer konger og generaler, så beundrer alle hans visdom, og alle tror ham.“

Se her er en knage at hænge hatten på, og her er desuden en meget rigtigere dom over bondens væsen end den forrige.

Altså er det gørligt at få sagen i gang, når man får de rette „skoleholdere“ fræm. At de tidligere må kasseres, er han på det rene med, da de er „folk, der imod deres valg og imod deres vilje er henkastede i en stand, de alene anse som en tilflugt mod bettelstaven eller hunger. Der har været en tid, da de havde bedre udsigter efter deres tanker og vilde med foragt eller gysen have hørt, at dette var deres bestemmelse. En gjorde et skridt på videnskabens bane (blev student)*. — — — En anden var bondedræng i sin ungdom og havde lært at læse og skrive som en bondedræng. Han kom-

*) Forf. anmærkning.

mer i en forfatning, hvor han henbringer sine bedste år i en ulykkelig uvirksomhed, får hovedet fuldt af forfængelige griller og vænnes til lediggang, svir og vellyst. Hans væsen og tænke måde bliver en latterlig blanding af hans første opdragelse og af, hvad han nu ser og hører. Nedrig kryben og plump stolthed, herskende vankundighed og dumme forventninger udgør som oftest hans karakter. Han bliver til års og er ikke længer behagelig til opvartning, eller en anden forandring møder, som sætter ham ud af hans nærværende kreds. O, i gyldne bjerge og skønne luftkasteller! Der ligger både mælken og kanden. Nu farvel tresser og silkestrømper og málaga! Hvad skal han nu gøre? Han er den plukkede fugl hos sine ligemænd, han har tabt både styrke og håndlav til arbejde og har intet andet lært. Han får omsider en skole og ved den lejlighed til at lade bønderdrængene føle i mørke luner, hvor hans høje håb har skuffet ham. — — —

Den mand, der skal blive ret gavnlig i sin stand, han må tidlig have elsket den: hans opdragelse, hans undervisning må være nogenlunde indrettet derefter, og han må for alting ikke få hovedet fuldt af højere forventelser. Forsættes man derimod i en stand, man aldrig har tænkt på, mindre elsket, og har denne stand oven i købet slet intet tilløkkende, hvor vilde man da vente, at noget blev udrettet deri med lyst og mod? — — —

Her er mit ideal til en skoleholder på landet: En velskabt og efter hans alder fornuftig bondebrødre bliver i sine forældres hus til hans elvte eller tolvte år i det allersæneste. Imidlertid har han lært i sin skole, hvad han efter omstændighederne kunde. Nu kommer han i en undervisningsanstalt, der er bestemt til at danne skoleholdere på landet. Hans daglige levemåde i hensigt til klæder, mad og drikke, bliver den sædvanlige for ham, men renlighed, orden og anstand iagttages paa det nøjeste. Han vænnes til at tænke, tale og skrive, som velopdragne gør det; men han forskånes for alle forfængelige eller blot glimrende kundskaber. Hans naturlige videlyst agtes, styrkes og ledes til fornuftig opmærksomhed på alt, hvad der forekommer ham. Hans hjærte dannes til den stand og levemåde, han kan vente sig; lærer dyd og goddædighed i sit fag og nøjsomhed. Han får lejlighed til at øve det lærte og hjælpes til at føle, hvilken lykkelig det er at være et middel til andres oplysning.

Hans lærere viser ham flere fornuftige mærker på agt og fornøjelse med ham, ligesom hans gode egenskaber vokser til. Nu betros ham en skole. Han bliver immer stående i den nøjeste forbindelse med den undervisningsanstalt, han forlod. Til den mælder han alle vanskeligheder: af den modtager han råd og nærmere oplysningsmidler. Religionslæreren (præsten) på stedet gør sig en fornøjelse af at understøtte ham, omgås ham som en agtværdig mand: med høflighed og godhed, og anpriser hans lærte undervisningsmåde ved forekomne lejligheder som god og rigtig. Den herre, der er hans velgører, besøger undertiden hans skole, giver ham prøver af sit velbehag og baner ham derved lejlighed til at blive agtet og æret af bønderne. Den unge mand føler sig lykkelig; ti han har aldrig haft større forvæntelser. Han vælger sig en fornuftig mage og kommer ved tarvelig huslighed vel igennem. Han bliver sit sogns rådgiver, og dets beboere lønner ham gærne og efter formue. Ungdommen danner sig efter hans mønster, og lys og sædelighed udbreder sig i hans kreds. — — —

Årsagerne, hvorfor jeg har valgt bønderbørn til skoleholdere på landet, er disse: de kunne være fordærvede nok i mange henseender, men i hensigt til forfængelige griller, til store fortjænester og en forfinet, velløst levemåde er de fuldkommen ufordærvede. Vi lever i en alder, da enhver vil være mere, end han virkelig er; og enhver lever og opdrager sine børn langt anderledes, end han efter sin stand burde. Bonden alene bevarer heri de gamle jævne sæder, som alle andre endog til betleren i købstæderne har forladt. Nu kænder enhver vanens frygtelige herredømme og ved: hvor mange bitre misfornøjelser, hvor mange laster og udsvævelser, lyst til at leve efter en fordærvet indbildnings vanes fordringer avler. Lykkelig er derfor den, der fra sin ungdom af er vant til en simpel levemåde. — — —

En anden årsag er: at jeg véd med overbevisning, at bonden tror folk af sin egen stand langt bedre end andre. — — —

Sildigere (end det tolvte år) var det at befrygte, at han allerede havde fattet en herskende ulyst til at lære; var bleven alt for meget bonde og havde befæstet sig i vaner, der ikke kunde bestå med hans bestæmmelse. Men, når han begyndte i sit tolvte år, når skulde han da ende? Det ved jeg virkelig ikke.“

Slige lærerskoler fandtes ikke, men burde oprettes i hver provins ved „ædles og bemidledes gavmildhed. — — — Lad den kun være liden i begyndelsen, det skader intet: indretningen bliver derefter. — — — Jeg kan ikke skønne, at et sådant seminarium kunde have ringere end tre ordenlige lærere. — — — I dette institut blev seminaristerne underviste i de videnskaber og dannede til de færdigheder, der udgør et oplyst og sædeligt menneskes, en god kristens og en brugbar skoleholders karakter. Religionen blev fra begyndelsen til enden hovedsagen. — — — Den sandhed, at der er en Gud, skulde ikke forekommes dem; men de skulde hjælpes til selv at finde den. — — — Forsoningen, dens fornødenhed. følger og betingelser lærte de at kende med muligste overbevisning. — — — De lærte at kende bønnens nytte bedre, bedre end den elændige ensidige forestilling, de allerfleste mennesker gør sig om den, tillader. De blev tilstrækkelig bevæbnede mod overtro og alle dens dumme gøglerier. — — — Næst efter religionen kænder jeg ingen vigtigere kundskab for seminaristen end naturlæren. — — — De skulde lære at kende luft og jord, sol og måne og stjerner, dyr og planter og fræm for alting mennesket selv, så godt muligt var. — — — Hvad kometer er, hvorledes formørkelser bliver til, hvoraftorden og jordskælv og stjerne-skud og irrellys komme; det almindeligste af menneskers og dyrs mekanisme; det fornødne af åndslæren o. s. v. Hvor vilde disse kundskaber gavne almuen, bevare den fra mangan dum overtro og urimelig skræk og lede den til Gud med større og fornuftigere tillid end nu. Næst dette mål skulde seminaristernes naturkundskab ledes til agerdyrkingen. — — —

De måtte også undervises i jordbeskrivelse og kende noget til statens indretning. Historien blev lært med det samme. — — — At læse med muligste færdighed, følsomhed og udtryk blev seminaristerne daglig øvet i. Ligeledes at skrive hurtig og rigtig. — — — Men, om mine seminarister ejede den muligste indsigt i alle disse og endnu flere videnskaber og havde så ikke gaver og kundskab til at lære andre, så var de dog — kun en klingende malm og lydende bjælder. De skulde dannes til skoleholdere og måtte derfor nødvendig lære den kunst at undervise andre Til den ende blev en friskole nøje forbundet med seminariet. — — —

Skoleholderen skulde gavne flere end ungdommen. Han

skulde blive sognets rådgiver i hensigt til dens økonomiske vel. Alle forbedringsplaner i agerdyrkningen skulde blive ham, om ikke fra andre hænder, så fra instituttet meddelt, og ved ham skulde de indlyse (forståeliggøres) bonden. Hans indsigt i havevæsenet vilde berige bondens have med manganen ny og nyttig urt, og hans forslag skabe efterlignelseslyst snarere end nogen andens.

Søndagen henbringes jammerligt på landet. Når gudstjænesten er forbi, ligger enten bonden ørkeløs på sin bænk eller går til kros. O, måtte mine tanker lykkes! Det bliver mig varmt om hjertet, når denne yndlingsforestilling smigrer mig med mulighed. Jeg mente nemlig, at skoleholderen skulde hjælpe bonden til at fordrive et par aftentimer om søndagen på en ret fordelagtig måde. Bonden er meget nysgerrig; spørger immer, når han kommer til købstaden eller sin præst, hvad nyt der er i aviserne. Denne videlyst skulde skoleholderen betjæne sig af, indbyde beboerne i sin skole om søndag aften med det løfte, at han vilde læse aviserne for dem. Ved denne læsning fik han lejlighed til at sige dem hundred nyttige ting, som de aldrig før havde vidst. — — — Havde han nu en tidlang lokket dem til sig med denne læsning, så fik han vel og en og anden god bog frem og læste dem et stykke af og snakkede så med dem om det læste, hjalp dem til at blive opmærksomme og at forstå det, de hørte. Hvor meget han kunde gavne dem herved, hvor han kunde rense sognet for overtro, hvor han kunde bidrage til, at religionens lærdomme fattedes og øvedes, det kan jeg ikke beskrive.“

Af disse uddrag af St. bog vil man få et indblik i den iver, han havde for bondestandens oplysning, men man vil tillige se den forståelse, han havde af, at der ingen kløft måtte være mellem lærer og elev, om dennes gerning skulde lykkes: læreren måtte være en „oplyst bonde blandt bønder“ og ikke en, som havde stillet sig uden for standen. Forresten ser vi her bonden fræmstillet på en anden måde end i samme skrifts første del (se side 62). Her er bonden ikke så sløv og tanketom, når han sådan spørger både præst og købmand. Men St. er,

som Kr. Kold senere, ræd for, at de voksne bønderkarle ikke lod sig beånd. Men da St. en del år efter fik sig et „lidet seminar“, er det dog voksne karle, han indbyder, og sagtens viste erfaringen ham her, at det virkelig lod sig gøre.

1784 kom det lille alt omtalte skrift: *Til indvånerne i Assens*. Men året efter kommer et af mere almen interesse. Allerede 1776 havde St. skrevet noget om gudstjenestens former i den danske kirke, men det var „kun i en privat forestilling til en vis herre“, nu blev sagen brændende, i det kgl. hofpræst og skriftefader *Kristian Bastholm* udgav et skrift: *Forsøg til forbedret plan i den udvortes gudstjeneste*. Utallige småskrifter om sagen vældede fræm, mere eller mindre ferske, nogle blot det bare vrøvl.

St. skrift:

Forslag og ønsker

om en forbedring i de udvortes af gudstjenesten, hører til de største og bedste indlæg; det er på 64 oktavsider. At St. mente, der var stor trang til forbedringer, vil forstås, når man mindes, hvad der er nævnt fra hans svendborgtid. Men hvad vil han, der skal gøres?

Først foreslår han en ordenlig diciplin, så der kan blive ro og stilhed over gudstjenesten, og det sådan, at den skal overholdes både af fornemme og af ringe, og han fræmfører prøver på, hvor hårdt en sådan diciplin tiltrænges. Her skal gives en lille prøve:

„Der kan ingen tro: hvorvidt selvrådigheden i alt, hvad der henhører til den offentlige gudsyndelse, er stegen iblandt almenen, og hvor aldeles ubetydelige kirkeforretningerne er bleven i mængdens øjne. Nogle vil have deres børn døbt om formiddagen, andre om eftermiddagen, immer på søgnedage, når ingen forsamling er. Nogle vil ved denne lejlighed, at der må synges et par værs, andre ikke. Der skulde ofres ved barndåb, men det er bleven mode, og man har fundet det fornem-

mere at stikke præsten, medens han endnu står ved dåben, offeret i hånden, som man giver en betler en gave. Kan vel være, at det er fornemt nok; men Gud ved, det er meget ydmygende for den mand, der skal tage derimod. Håndværksmænd, jorddyrkere skal copuleres (vies) i huset. Det er en skam at lade løse for sig; det er en skam at lade bede for sig. Er den syge, som forlanger menighedens forbøn, enten virkelig eller indbildt opløftet et eneste trin over den ringeste almue, så må for alting ikke navnet nævnes; man vil, det skal hedde: *der bedes for et Guds barn af menigheden.* — — —

Heraf flyder nu for det første en trængende fornødenhed at hellighedens forfaldne hegn blev på ny oprettet, at landets offentlige gudstjeneste blev rensset for de fejle og misbruge, der tid efter anden har indsneget sig deri, og blev i det ganske folks øjne den høje, vigtige og værdige sag, den burde være. — — —

En velordnet kirkedisciplin er det middel, jeg har at angive til dette vigtige mål. — — —

Kirkedisciplinen kan i en menighed umulig betros til en eneste person, ihvo han end er. Den manglede da tilstrækkelig forsikring for upartiskhed og overlæg; den gav denne ene større myndighed og indflydelse end han som medborger måtte have over medborgere; den udførelse, når den behøvede andres understøttelse, blev for mægtig eller for svag efter den grad i anseelse og tillid eller i mangel derpå, denne mand måtte være i besiddelse af.“ — — —

St. foreslår så:

Der blev anordnet en kirkeret i hvert sogn. Lærerne (præsterne) ved menigheden, i fald den havde flere end en, og seks af byens agtbareste, mest oplyste og sædelige mænd var lemmerne i denne ret,“ og de udvalgte ved almindelig valgret.

„Disse seks mænd — — — mødte hver mandag formiddag — — — i sognepræstens bolig for at sidde i kirkeretten. Alting blev afgjort efter nøjeste overlæg ved votering, — — — alle stemmerne var lige. — — —

To af de seks civile medlemmer i kirkeretten havde væk-selvis opsigten i kirken, når gudstjenesten holdtes. Disse gav

agt på den voksne ungdoms — på bekendte liderliges — forhold og bemærkede, hvo der savnedes af forsamlingen. — — — Var nogle i menigheden bemærket tre gange efter hinanden at have forsømt den gudstjenstlige forsamling, — — — så tilskikkedes ham en forsegleet billet, hvis indhold var alene, at det var bemærket, at han nu tre gange havde forsømt Guds hus. — — — Blev han desuagtet ved at forsømme kirken, så dømtes han efter hans omstændigheder til en mulkt fra to til en rigsdaler. — — — Sændte han ikke mulkten til sognepræsten inden ugens ende, så mældedes det — — — til vedkommende øvrighed, som havde kgl. befaling at indfordre de bøder, som kirkeretten havde tildømt, som det var andre lovlige bøder. — — Befandtes nogen at vise uanstændig forhold under gudstjenesten med støjen, leen, snakken eller på anden kændelig måde, så blev han „tredje gang dømt til en mulkt på en rigsdaler.“

„Hørtes nogle i menigheden at leve i åbenbar forargeligt levned, enten liderlighed, løsagtighed eller uforligelighed, men man havde endnu ikke lovgyldige beviser for sagen, skønt meget stærke formodninger, da forbandt lemmerne i kirkeretten sig indbyrdes og hæmmelig til at give med samlet opmærksomhed agt på en sådan. Blev sagen nu bevist at forholde sig, som man havde hørt, så blev han først advaret i et brev underskrevet af hele retten, men hæmmelig, dog sikkert, tilsændt ham: at man vidste den og den fejl hos ham o. s. v., at det var i alle folks munde og følgelig til forargelse, hvorfor man broderlig vilde råde ham at forbedre sig og ikke vedblive i en last, der stred mod Guds vilje, hans eget vel og gode sæder. Man igentog denne advarsel anden gang, om fornødent gjordes. Blev den skyldige ved at handle som forhen, så voterede kirkeretten en videre påmindelse. Blev samme besluttet, så var præsterne derved autoriserede til at bede offentlig på prækestolen for en vis synder i menigheden, som forblindet af sine lidenskaber gik på fordærvelsens vej og vilde ikke modtage kærlige råd enten af Guds ord eller af mennesker. Blev han endnu ved sit forargelige forhold, efter en hel måned var forløben efter denne tre dage igentagne bøn om hans oplysning og omvændelse, så skrev kirkeretten til ham: at man herved i kraft af den myn-

dighed, kongen havde givet kirkeretten, forbød ham at komme i den gudstjænestelige forsamling, indtil han havde givet prøver på sin forbedring ved at holde sig fra den om ham bekendte forargelse. Og vilde han desuagtet møde, da mældedes den hele sag til stiftets øvrighed, som nærmere antog sig at se hans ondskab og frækkhed standset.

På samme måde omgikkes der, i fald nogen i menigheden skulde lade sig lyste at spotte med de hellige ting og med frække taler vilde forføre ubefæstede til letsindighed og overtro. Det strider så lidet mod en velforstået tolerance at stoppe munden på slige ubeføjede herolder for ugudelighed og en løsagtig frihed, som det strider mod gode love at gribe en tyv i det øjeblik, han vil bryde ind i en andens hus. — — —

Om kirkerettens domme kunde ingen processer føres; men den, som trode sig fornærmet, måtte indgive sin klage til stiftets øvrighed, som ved hjælp af kirkerettens protokol og nærmere indhentet underretning dømte heri. — — —

De civile lemmer i kirkeretterne var at anse som menighedens ældste, der i fællesskab med lærerne arbejdede til et og samme store og værdige mål. De måtte derfor nødvendigvis våge over sig selv, og deres forhold måtte i alting være ulasteligt. Imellem sig indbyrdes havde og øvede de alle uden forskel ved givne lejligheder den broderlige påmindelsesret. Skulde nogen af dem forfalde i sådanne fejl, der gjorde ham uværdig til at være opseere over andre, da voterede de andre om hans udelukkelse af kirkeretten. Blev den fuldstæmmig besluttet, og det dog var muligt, at man kunde skåne hans rygte, så søgte han selv sin beafskedigelse derfra hos stiftets øvrighed, og der blev da skredet til et nyt valg. Så de øvrige medlemmer i kirkeretten sådanne fejl hos nogen af præsterne, og den stille påmindelse ikke vilde frugte, da var de berettigede at mælde det til biskoppen, som videre behandlede den skyldige efter lovene.“

Mon nu ikke en sådan kirkeret, om de havde fået den, vilde være blevet et af de „tusinde bizarre påhængler“, som han klager over, der skjuler kristendommen for folket? Og mon den ikke vilde blevet hjemstedet for ond-sindet sladder?

Derimod må vi give ham ret i, at der burde gøres noget for at gøre kirkerne hyggelige; efter hans skildring var de mange steder alt andet. Han skriver: det kan ikke nægtes, at mange af vore kirker, mest på landet, er så mørke, triste og usunde opholdssteder, så forsømte i hensigt til lys, renlighed og ringeste prydelser, så lige dødningsboliger, hvortil de også kun alt for meget bruges iblandt os, at deres blotte syn opvækker ækel, et bespændt hjerte og en urolig længsel efter at slippe ud igen i den fri luft. Der skal dog visselig meget til at opvække andagt og glæde på et så ubehageligt sted, hvor der findes foruden det heles modbydelige indtryk endnu mange enkelte ting, der støtter den tænkende sjæl snarere til uvilje og fortrædelighed end til muntre og fornøjede følelser. Ved disse enkelte ting mener jeg: de urimelige malerier, groteske figurer og de ækle forrådnelsesspor, man opdager hos alt hvad der ses i mangfoldige kirker. Forfaldne og forrevne kirkestole uden døre og uden skillerum, en halv alen højtrød sand og grus på gulvet, en kasse uden låg, som skal forestille en prædikestol, med en opgang til som en hønsetrappe; en latterlig altertavle, hvor om det bedste er, at halvparten af det dumme maleri eller snitværk er overkalket eller afstødt; et par ligbåre, en dønge mursten, nogle gamle våbener og mariebilleder med og uden hoved og arme, nogle stiger og stumper af gamle materialier. Disse er de anbragte dekorationer i den lange, dunstige og mørke gang, der på mange steder skal være en kirke. — — —

Den anden hindring for den udvortes orden og anstalt i den offentlige gudstjeneste på mange steder ligger i sangen. Hvad kan de bedste sange gavne, og Gud ved, vi har mange dyrebare, mange virkelige hymner i vor seneste salmebog (Pontoppidans), når menigheden savner næsten overalt på landet en duelig forsanger. Det er ynkeligt, at der til tvende meget vigtige embeder, som undertiden samles til en person og undertiden separeres, degne- og skoleholderembedet, slet ingen foregående undervisning og præparation gives. Student og sanger — tjæner og sanger er dog ikke synonyme (enstydige) — og er det dog efter den ganske gangbare indretning i denne post. Mine ønsker er: at menighedernes forsangere herefter ikke skal fødes, men dannes til deres for-

retning. — — Altså tror jeg, at enhver god sanger, som tillige besad duelighed til at være skoleholder, kunde være skikket til degn, om han så aldrig vidste et latinsk ord. Nu gives der i det ringeste i hvert stifts hovedstad en kantor, som forstår vokalmusikken (sang) grundig og kan undervise deri efter regler. Også kender jeg proprietærer (godsejere), der, som kændere og dilettanter lade alle deres dertil skikkede domestikker undervise på et eller andet instrument at fornøje deres gæster med en behagelig koncert og meddeler vel endogså deres daglige fornøjelse undertiden til menigheden på høje festdage. Deraf uddrager jeg den følge, at det kunde tillades kirkeeejerne, som havde jus patronatus (kaldsret), at bestemme dem af deres bønderdrænge eller domestikker, som de fandt duelige dertil, til tilkommende degne, imod at de også lade dem hos kantoren undervise i sangen. Sikkerlig tror jeg, at der af denne billige rettighed vilde udkomme meget godt; og mangen en herre vilde vel for at opbygge eller fornøje sig selv og andre tilvejebringe både musik og den yndige sang af kore i sin kirke. Ti når en eller flere på godset havde lært at synge efter rigtige grundregler, så kunde jo en sådan udsøge sig nogle drænge blandt sine lige, som var oplagt dertil og lære dem — — sangen, og da — o, da skulde sjæle stæmmes til andagt, og rene glæder bemægtige sig forsamlinger, der nu må stoppe deres øren for græsselige skrig.“

I sin videre fræmstilling ønsker Steenvinkel, at de *påbudte* evangelier afskaffes, så præsterne frit kunde vælge tekster af biblen; tillige, at messen afskaffedes, og „med messen kunde messeklæderne gærne gå bort.“ Vore kirkebønner trængte også til forbedring, både hvad det gammeldags sprog angik, og fordi „enhver bøn burde være varm, simpel og ligefræm.“

Ved dåben har menigheden „under dette sakramentes administration slet intet at bestille. Jeg ved vel, at enhver tænkende kan give sig de værdigste forretninger ved så vigtig en anledning, men hvor få er de tænkende? Og hvor billigt var det at give de svage fornuftige anledninger dertil. Når man intet har at bestille, skaffer man sig selv noget. Deraf flyder den virkelige uorden, den snakken og støjen, der i mangfol-

dige menigheder hersker under døbeakten. En fræmmed, der i denne tid trådte ind i kirken, skulde ikke kunne tro: at der blev holdt nogen gudstjeneste, når han ikke så dåben. — — Korsets betegnelse er efter mine tanker en passende symbolsk handling ved denne lejlighed.“ — —

Skriftemålet vil St. have ændret i lighed med, som vi nu har det. På de tider skulde man ellers op i skriftestolen, hvor der kun var plads til et par ad gangen, og der blev holdt tale til hvert hold, sagtens kunde han da sige, „at det varer i de talrige menigheder alt for længe.“ Desuden stolede folk på „præsternes indbildte magt til at forlade synden.“

Om alterens sakramente udtaler St., at „aldrig kunde denne højtidelighedsfulde akt for meget omgærdes ved udvortes ærefrygts og andagts handlinger. Den, der kender det sanseliges virkning på sjælen, ønsker vist nok tillige med mig, at der måtte udfindes noget i det ceremonielle ved dette sakramentes administration, der ret kunde føde hellige bevægelser, ej alene hos kommunikanterne (altergæsterne), men og hos den øvrige del af menigheden.“ Tiltalen til altergæsterne bør være kort, og han bemærker rettelig, at „i denne tale har hverken vore systematiske sætninger om sakramentet eller den egenlige lære om pligterne ved denne lejlighed deres rette sted.“

En anden ændring, han foreslår, er, at „man tog det sprinkelværk, som omringer alteret, og hvorved kommunikanterne holder sig, medens de sidder på knæ, bort tillige med de derhos anbragte skamle; derimod blev henbragt et bord med en dug over, midt i koret, hvorpå karrene med brødet og vinen blev hensatte. Kommunikanterne formerede en halvcirkel om dette bord, og midt for det, med ansigtet vændt mod dem og hele menigheden, stod præsten under den hele handling. Jeg finder det hverken uanstændigt eller upassende, om man havde så mange simple stole, som ordenlig kan stå i den første

rad, på hvilken de sadde, som først modtog sakramentet, hvorpå de stod op og gav plads for et andet sæt. Bordet og stolene blev altid stående ved en side i koret, når der var plads, og kirkebetjentene tilholdtes at våge over renligheden og orden deri. — — —

Jeg ved ikke, hvorfor man i det udvortes slet ikke har antaget nogen symbolsk lighed med tiden, da sakramentet blev stiftet, undtagen blot denne, at man på sine steder tænder lysene. Jeg vil i denne hensigt forklare følgende: der blev bekostet så mange rullegardiner, som koret har vinduer. — — Disse blev nu foretrukne eller nedrullede under kommunionen, og til gengæld for det lys, de skilte koret ved, blev foruden alterlysene satte et par på kommuniantbordet. — — Nu skulde kommunionen holdes. — — Degnen eller kantoren nedtræder i kor døren og siger lydelig og langsomt: vi bereder os til det store måltid, den kærlige frælsers har skænket os til erindring om hans død og forsikring om at se ham og samles med ham i hans herlige rige. Kristne! I, som i dag er festens sønner og døtre; nærmer eder og ihukommer ham, som døde for os og lever for os i al evighed!“ — — —

Om de skriftstykker, der oplæses ved brudevielser, finder han, at de er atter afrevne stykker af bibelen, figurer, mysterier og overalt sådanne, som der her anføres uden for deres naturlige sammenhæng, slet ikke skikkede til at føde det indtryk på hjærterne, de skulde.

I købstæderne, hvor kirken ligger alle så nær, ønskede jeg, at intet menneske måtte kopuleres i huset. —

Nu går der en række år, inden han atter møder med et skrift, en bog på 269 sider.

Til kærlighed for kristendommen

hos kristne. Odense 1790. Det har tilegnelsen: Rigernes grønne håb, vort dyrebare par i glad underdanighed helliget på deres indtogsdag i kongestaden den 14. september 1790 af forfatteren.

„Mit skrift — siger han — var imidlertid næppe ud-

kommet, førend efter min død, når ikke den 14 sept. forrige år havde stæmt mig anderledes. Jeg sad om morgenen i min ensomhed og tænkte mig dagens fest og landenes deltagende glædes forskellige ytreiser, da den tanke pludselig fræmskød sig: også du kunde hellige dagen. Jeg hellige den da! sagde jeg, greb mit manuskript, nedskrev tilegnelsen og sukkede om nåde fra det høje over mit forehavende.

Dette bogværk blev aldrig fuldført, i det „der er tvende dele tilbage efter min plan, hvoraf den første skulde forklare grundmidlet til vor frælse med alle deraf flydende anstalter og midler til vor fulde dannelse, samt hvad derunder må forekomme, og den sidste del skulde indeholde det egentlige af den kristelige sædelære.“

Bogen er grundet på den rene rationalisme, og dens 3 første kapitler handler derfor om „det vældædige i religionens forkyndelse,“ og de efterfølges af „det veldædige i religionens fordringer og forskrifter.“ Men den elskes ikke, siger han, og hvorfor: „Vor virkelige indvortes uorden og fordærvelse avler en tredobbelt mægtig hindring hos os selv for kristendommens værdige antagelse. Disse hindringer er: sanselighed, letsindighed og ulyst til religionskundskab. — — O menneske, du som enten nylig har begyndt at betræde lasternes bane og kan endnu, uendelig lettere end længer hen, gå tilbage, eller du er salig nok for endnu ikke at have begyndt derpå, o, blot dig ikke for sanselighedens gyserlige følger. Erindre dig din høje bestæmmelse og tro, til du af heldig erfaring indser, at religionens veldædige råd om mådelighed og fornuftighed er given alene for din lyksalighed.“

Troskyldigt hedder det: „Blev det nu „mode“ at være dydig, vilde de fleste vare sig for tvetydighed, spot og lignende,“ og han anfører da, at „de ophøjede blandt brødre har i eksemplets magt et såre højt kald.“

Men menneskene vandrer nu meget lidt dydens vej, derimod følger de med „så uforståelig en skødesløshed“

deres selvalgte veje. „En af de vigtigste grunde til denne handlemåde er upåtvivlelig uvidenhed om det tilkommende: at man kender ikke de belønningers eller straffes natur, som efter skriftens ufejlbare vidnesbyrd venter menneskene hisset,“ derfor handler de følgende kapitler om saligheden efterfulgt af et om „de usaliges tilstand hisset“. Bogens sidste kapitel handler om „syndens forladelse“, og det hedder bl. a. deri: „en rig havde givet en fattig en ager, at han skulde dyrke den og leve af den. Denne var dårlig og efterladet nok for at forsømme så fornøden en pligt. Han bad årlig sin velgører om forladelse for sin forsømmelse. Bed dig selv om forladelse, svarede denne, det er dig, der hungrer, da du ikke vil arbejde! Denne er sammenhængen i vor hele lyksalighed. Gud har givet os ævner at dyrke; dyrkelsen skulde velsigne os med liv og lykke. Forsømmer vi det dertil fornødne arbejde, eller behandler vi det slet, da fræmspirer ingen frugt af vor beden om forladelse. Den lade dør over sine ønsker (Ordsp. 21,25) — Kan jeg arbejde mig syndsforladelse til? Er det ikke Kristi blod, der rensar mig af al synd? Er jeg ikke anvist at bede Gud om forladelse for mine synder for Kristi skyld og da tro, at jeg har annammet den af nåde? Op-løs begreberne af disse rigtige, men frygtelig mistydede sætninger. Hvorledes rensar forsoningen os af al synd? Opofrede Kristus sit liv for at give rasende overtrædere den fulde tøjle, for at mangfoldiggøre ugudelighed på jorden og befolke salighedens boliger med blinde, vilde og frække overtrædere? Bevare Gud! vil du sige, hvo turde tænke sligt? Nu hvordan da? Når du ikke bliver enten klogere eller bedre, når gamle eller ny opkomne fejlende vaner og tilbøjeligheder behersker dig, når næppe ønsker om at blive anderledes opkommer i din ånd; er du da ren for synd? har Kristi blod da rensat dig? Nej, når Guds kærlighed tvinger dig til at modstå dig selv og opofre dig så ganske til forsonerens lydighed, som han opofrede sig dit vel, da renes du ved ham for synd.

Og hvad er det at tro syndens forladelse for Kristi skyld? Ikke at fortvivle over sine forrige dårligheder og fejle, ikke at kaste sig i modløs dorskhed og uvirksomhed på grund af sin uformuenhed til det gode, men gribe sit forbedringsarbejde

frisk an i tillid, at mennesket kan ved en tro anvendelse af de midler, Gud og forsoneren har givet og anvist, blive alt hvad det skal. Dette er at tro syndernes forladelse for Kristi skyld. — — Vænt så lidet mirakle i det som angår dit evige vel, som du er beføjet til at vænte dem i det timelige.“

Da St. havde begyndt sit „lidet seminar“, blev den såkaldte „Balles lærebog“ grundlaget for hans undervisning. Intet under da, at han snart lader trykke:

FORELÆSNINGER

i overensstemmelse med den anordnede lærebog i den evangelisk-kristelige religion. København 1795.

Det er akavet, mener han, at „man fører ungdommen ind i religionen, førend den har lært at tænke,“ derfor begynder også bogen med „de fornødne af logikens grunde, der optager 14 sider. Når de således gennem tænkelære er bleven sat i stand til at tage mod religionsundervisning, tages fat på lærebogens indhold, og på omtrent halvandet hundrede sider gennemgås så Gud og hans egenskaber. Vi oplyses derunder om: Verdens- og solsystemet, atmosfæren med vejrlæren, barometret, elektricitet og magnetisme, ebbe og flod, lidt geologi med minerallære, plante- og dyrelære, samt læren om det menneskelige legeme.

Imidlertid er det dog ikke så, at Steenvinkel mener, vi kan klare os ene med at lære Gud at kende gennem det skabte eller gennem filosofien. Han skriver derom:

„De, som i vore tider råber så højt om en positiv eller åbenbaret religions ufornødenhed burde dog sige verden, ved hvilket andet middel kundskab om Gud kunde blive almindelig, tydelig og fast til beroligelse. Et redeligt blik ind i forverdenen, førend den enbårne søn kom fra faderen og viste menneskene ham, lærer dog med højeste historisk vished, hvor lidt filosofernes lærebygninger var udbredt blandt det folk, de levede iblandt, hvor lidet de i det hele gavnede verden; og hvilken

ærlig mand turde påstå, at den arbejdende del af folket endnu kan bringes til nyttig gudskundskab ved nyere filosofiske skrifter eller ved noget andet tænkeligt middel end det af Gud givne og anordnede? — — Sammenkædede slutninger og metafysisk spindelvæv, abstraherede ideer og vidtløftige meditationer er vel ikke hver mands sag; uendelig veldædigere behandlede de mange tusende, når det positiv læres dem, hvad de bør at vide, og det under sådan myndighed, at de føler deres forbindtlighed til at antage og lyde det.“

Synd i den almindelige betydning af ordet kender St. ikke. „Der er i verden intet absolut onde; alt det, der er i den, er enten en virkning af et gode eller årsag til et gode eller kunde ikke undværes i det heles tilværelse og forbindelse.“ Og dog er mennesket fordærvet ved synden, ti „vort indvortes menneske er dobbelt. Det består af tvende kilder, principper eller grundvæsener, som efter deres natur er forskellige og efter deres virkninger er hinanden imod. Sjælen, dette åndelige væsen, denne kilde til al kundskab, er stedse den anden dyriske eller blot materielle kilde imod. Sjælen er et rent lys og forenet med sundhed og munterhed en sund kilde, hvorefter kundskab, fornuft og visdom flyder. Det dyriske i mennesket er falsk glans, som glimrer alene i storm og i mørke, en henrivende strøm, som lidenskaber og vildfarelse fører med sig.“ Disse to er i strid med hinanden, derved ufreden i vor tilværelse. Først, når det åndelige er blevet enerådende, er vi blevet fuldkomne.

Om menneskets oprejsning af sin fordærvelse skriver han: Forsoningen bliver altid for støvets borgere en af religionens dybe og tilbedelige hæmmeligheder; i hvilken det viselig havde været bedst for verden aldrig at have forlangt at trænge dybere end skriften foranlediger. — — Endogså for engle, siger en af apostlene, var Guds råd om synderes frelse ved Kristus en sag, hvori de med al flid stræbte efter nøjere indsigt.“ Men kan forsoningen ikke misbruges? Derpå svarer han: „En anstalt, som så øjensynlig har til hensigt at forædle og lykosaliggøre som forsoningen, hvis ganske ånd er kærlighed, kundskab, dyd og glæde, kan aldrig opvække den i de hos

nogen tænkende, at den så lige tvært imod dens væsen og virkninger skulde tillade forværrelse. De, der handler således, som om den ide dunkel foresvævede dem, tænker ikke; og de, som beskylper forsoningen for at foranledige slig forestilling, låner deres beviser af tankeløse dårers inkonsekvente (selvmodsigende) forhold.“

„Mange vil aldeles nægte Kristi forsoning; men da de føle, at de dog burde hensætte en støtte for den sårede samvittighed i steden for den, de borttage, så ophøje de af al magt Guds kærlighed og godhed og byder deres medmennesker at bygge på disse guddommens egenskaber. Dette kunde vi gøre med glæde, når vi dels havde intet at bebrejde os, at vi jo var, hvad vi kunde være, og dels, når Gud ikke havde åbenbaret os sine råd om vor frelses middel og måde. Men i første fald befinder ingen blandt alle mennesker sig på jorden, og da måtte tanken om Guds visdom og retfærdighed nedslå os i lige grad, som den om hans kærlighed trøstede os. Og i sidste fald bliver det dog stedse en mislig sag at forkaste det middel, hvori Guds visdom, retfærdighed og kærlighed forenede stråler og vælge sig egenmægtig et andet, hvorved vi skelnede mellem Guds uadskillelige egenskaber. Gud er god, det vidner naturen; Gud er kærlighed, det lærer forsoningen, men mennesket er en ånd i støv, som skal oplyses og forbedres, om den nogensinde skal blive lykkelig, og dertil sigter forsoningen og alle deraf flydende guddommelige anstalter, hvilke må tros, antages og følges, om det tilsigtede mål skal blive opfyldt.“

Bogen ender med et *tillæg* på 24 sider, hvori der gives en meget god og oplysende beskrivelse af „det lands beskaffenhed, hvor de fleste tildragelser, bibelen fortæller om, er skete, om det folks levemåde, agerdyrkning, sæder og skikke, blandt hvilke disse bøger er opkommen, bevarede og agtede som Guds Ord.“

Steenvinkels sidste skrift, der udkom i Odense 1798, har til tittel:

ET FORSØG

i æmnet om fangnes moralske forbedring helliget selskabet for tabte medborgeres redning. Det indeholder 14 sider

i lille oktav. I Danmark var fængselsvæsnet i en måde-
lig forfatning. Unge mennesker og gamle hærdede for-
brydere husedes i det samme rum, og de fik deres 6 sk.
om dagen til fortæring; så kunde de hos vogteren købe
sig mad — eller brændevin og kaffe. St. foreslår en hel
ændring af forholdene. Ved hvert fængsel skal et fængsels-
selskab ansætte en veluddannet lærer, der så skulde under-
vise og påvirke fangerne til moralsk forbedring. Til brug
herved bør findes en bogsamling ved hvert fængsel. Nu
findes der kun „efter anordningerne en bibel og Johan Arndts
sande kristendom med hans paradises urtegård. Hvilken skade
dette skrift, der så ganske er forfattet i fræmfarne tiders ånd,
kan virke, i det alt eget selvforbedringsarbejde derved hos
enfoldige bliver næsten overflødigt m. m., har jeg af erfa-
renhed lært.“

Den næste forbedring skal bestå i, at der sørges for
ordenlig kost til fangerne. „Velleved og mangel burde,
efter mine følelser, være lige fræmmede for sådanne,“
og selskabet skal ansætte en spisevært, der skal give fan-
gerne kost, medens besøgende ikke må give fan-
gerne hverken mad, drikke eller penge. St. foreslår
som kostreglement: om morgenen gives et stykke brød
og en potte sødmælk om sommeren og smørebrød og
øl om vinteren. Til unne: grød, vælling og grønt om som-
meren, sur mælk og smørebrød med tør fisk eller fersk; om
søndag og onsdag suppe eller kål med kød. Til aften:
smørebrød med mælk eller øl.

Endelig måtte der have opsigt med dem, der fik ad-
gang til fangerne. „efter mine (St.) forestillinger om sagen
burde derfor ingen tillades at komme til delikventen uden be-
hørig opsigt. — — Som embedsmand, der selv har burdet
arbejde på misdæderes mulige forbedring, har jeg haft sørge-
lige erfaringer af, at den liden tilsyneladende stæmning til det
bedre, der kan være tilvejebragt ved mange timers arbejde, er

ved samtaler med letsindige eller uvidende mennesker forsvunden i øjeblikke. Fra den dag af, da misdæderens dødsdag er fastsat, omringes han nat og dag af mestendels rå mennesker, der lejes af dem, det ellers tilkom at holde vagt hos ham. Hvilke samtaler her forefalder, hvor forvirret den ulykkelige må blive ved al den snak, hvortil stumdum vel og kommer brændevin, er ikke at udsige. — — Også for dem, der ikke har forbrudt livet, var denne frihed fra forvirrelse og fordærvelse gavnlige; ti enlighed passer sig bedst på misdæderen, der i sit fængsel har den over alting vigtige gerning at arbejde på sin moralske forbedring. Men — menneskekærlige selskab! hvo redder sådanne fra indflydelsen af de elændige, blandt hvilke de siden i længere eller kortere tid skal leve?“

Dette spørgsmål viser jo fræm mod den side, vore nuværende fængselselskaber særlig tager sig af. Men St. ser endnu længer fræm, i det han skriver:

„Der gives, allerhøjstærede! en klasse medmennesker i staten, hvilke desværre næsten ingen tager sig af, og der som statens lemmer dog havde så megen rettighed til at fordre den ømmeste forsorg og så dyb trang til den. Disse er den ulykkelige stamme, hvoraf omløbere, betlere og såre ofte misdædere fræmvokse. For dem skulde den ønskede opdragelsesanstalt være, (som St. ønsker ved hvert provinsialfængsel). Jeg tænker mig her børnene af bekendt liderlige og ørkesløse forældre, over hvilke disse forældre ikke burde have rådighed. De tilhøre staten, og deres opdragelse til gavnlige statsborgere er dens pligt og fordel tillige.“ — — —

Til slutning en lille krønike, der fortælles om St. og meget vel kan være hændet, da den falder godt i tråd med hans hele tankegang og hans omhyggelighed for at lære folk at tænke.

Der fortælles, at han en gang ved en katekisation i kirken spurgte en pige, hvorledes sjælen havde det i helvede.

„Den brænder“, svarede pigen.

„Det, som brænder, er det noget legemligt eller noget åndeligt?“ spurgte da St.

„Noget legemligt“, lød pigens svar.

„Er sjælen da noget legemligt?“ spurgte præsten.

„Nej, noget åndeligt,“ svarede pigen.

„Men så kan den jo ikke brænde“, indvændte St.

„Hun ligger sådan og futter“, sagde pigen.

Kilder:

1. Biografisk leksikon.
  2. Steenvinkels egne og af ham oversatte skrifter.
  3. De af og under St. førte kirkebøger.
  4. Rigsarkivet: Den st. skolekommissions papirer m. m.
  5. Landsarkivet i Odense: Fyns bisps kopibog m. m. m.
  6. Meddelelser fra pastor John M. Møller, Kærums.
  7. Meddelelser fra landsarkivet i Viborg.
  8. Joakim Larsens skrifter om den danske folkeskole.
  9. L. Kocks skole- og kirkehistoriske Skrifter.
  10. Fr. Nygård: Nordisk månedsskrift 1885 II og Kristenliv i Danmark. Desuden en del af mindre omfang eller vigtighed.
-

Faaborg Latinskole.

Af stud. teol. *Chr. H. Rasmussen.*

Samtidig med Reformationen oprettedes Latinskoler rundt om i Landet. Disse Skolers Ordning fastsattes i Kirkeordinansen af 1537, som bestemte, at der i hver Købstad skulde findes en Latinskole, og at der i disse Skoler særlig skulde læres Latin og Religion.

Hvornaar Faaborg Skole er oprettet, vides ikke nu med Bestemthed. Første Gang nævnes den 1551, da en Fundats af Eiler (i Fundatsen kaldes han Otto) Rønnow til Hvidkilde udstedtes til den.

Skolebygningen laa ifølge Schrøders Efterretninger: „ved den vestlige Side straks inden for Kirkegaardsporten*), altsaa omtrent, hvor Stiftelsen af 2. Jan. nu (c:1866) har opført den nye Bygning“. Den var en meget beskednen Bygning, der ifølge en gammel Rodeinddeling og Grundvurdering af 28. Marts 1682 laa i den nordre Rode og vurderedes til 20 Rd.

Der har sikkert, som ofte i Datidens Latinskoler, været et Lokale, som ved en Murstengang eller sligt i Gulvet deltes i flere Klasser. Dog tør man vel næppe formode, at Faaborg Skole har haft mere end to Klasser: Rektorens,

---

*) Kirkegaardsporten laa i ældre Tid midt i Kirkestræde, tværs over Gaden, hvis nederste Del hørte med til Kirkegården.

almindelig benævnet Mesterlektion, fordi den forbeholdtes Skolemesteren, Rektoren, og Hørerens.

Undervisningen har sikkert heller ikke været den mest ideelle. Prygl skulde der til efter Datidens Mening, mange Prygl, og denne Mening fik de arme Disciple tit nok lært at kende. Slag af Ferlen*) og Uddeling af Nævlinger**) hørte til Dagens Orden, og Peblingene tog det som noget ganske selvfølgeligt. I Viborg havde man endogsaa en hel Lov om Uddeling af Prygl (jus virgarum).

Det er ikke at undres over, at det under disse usle Forhold***) kun var fattige Børn, der besøgte disse Skoler, men for disse Børn kunde Skolerne ogsaa, især naar de havde rigelige Stipendier at uddele, blive en Slags Forsørgelsesanstalter. Foruden Stipendierne havde Peblingene som et Slags Privilegium at tigge for de velhavende Borgeres Døre. Saa drog de rundt i Byen i sluttet Trop, undertiden med en Hører i Spidsen og sang for de Døre, hvor de ventede at faa lidt for deres Sang. Som Kuriosum skal her meddeles første Vers af en saadan Tiggervise fra det 17. Aarh.:

Du Kristen, som ret betænker,
Hvortil dit Embede før,
Du dennem vist noget skænker,
Som kommer for din Dør.
En klattet Fole kan blive Hest,
En fattig Pebling kan blive Præst;
Hvad Gud og Lykken vil,
Det gaar omsider til.

*) Et Strafferedskab i den gamle Latinskole. Den var særlig forbeholdt Rektorerne og bestod af en Træstok med en Klump i Enden, beslaaet med Sømhoveder. Navnets Oprindelse af lat.: ferula, Gysel, tynd Gren eller Kvist til at straffe med.

**) Slag af Ferlen indvendig i den flade Haand.

***) 1715 omtales i Byens Arkiv: „at Skolen nu ichun er i slet Tilstand formedelst Lærernes Skyld, som hidtil iche har taget dem iagt, som de burde, imod som tilforn er skeet.“ (Schröder).

I det hele var navnlig de mindre Skolers økonomiske Forhold yderst slette, og Skolen i Faaborg dannede ingen Undtagelse fra Reglen. Dog betænkte gennem Aarens Løb enkelte godsindede Mennesker ogsaa Faaborg Skole med Penge og Naturalier. Som nævnt gav 1551 Eiler Rønnow tre Ørter Byg af en Gaard i Olmerovre*) til Skolemesteren i Faaborg og en fattig, faderløs „Pøfling“. Gavebrevet udfærdigedes i Odense Torsdagen efter Allehelgens Dag 1551.

Endvidere skænkede Fru Anne Rosenkrantz, Enke efter Frands Rantzau, til Søholm ved Brev, dateret Finstrupgaard 7. Marts 1616, 500 Rd. til Skolen. Af denne Kapitals Renter var 10 Rd. til Skolemesteren, og 20 Rd. skulde fordeles mellem Børnene, saa enhver fik lige meget. Fru Annes Søn, Palle Rosenkrantz til Glimminge, stadfæstede i Odense 10. Juli 1620 sin Moders Gavebrev.

8. Juli 1631 skænkede Jørgen Brahe til Hvedholm, Ejer af ni Herregaarde („den lille Konge i Fyn“), 100 Rd. til Skolen samt et Pund Byg, som skulde leveres af Degnen i Horne. Holder den Discipel, hedder det i Fundatsen, op at studere, der har faaet Renten af de 100 Rd. tildelt, skal han tilbagebetale, hvad han har nydt deraf tidligere.

Endvidere gav Margrethe Boe Jacobsen 6 Rd. 4 Mk. til Skolen. Renten heraf beløb sig aarlig til 2 Mk.

Foruden disse Legater havde Skolen gennem Tiderne faaet tildelt adskillige Indtægter, f. Eks. Degnepensioner fra de omliggende Sogne. Schrøder offentliggør i sine Meddelelser en Opgørelse, funden i Byens Arkiv, over Skolens Indtægter 1732.

I. Rectoris Løn:

1. Rectoris Løn Er 10 Rd. Aarlig af Capital 500 Rd., som Anna Rosen Krantz, Hr. Frantz Rantzous, da

*) I Ulbølle Sogn.

- boende paa Findstrupgaard til Foborg Skole, Gude-
lig haver henlagt Anno 1616. De andre 15 Rd., af
bemeldte Capitals Rente, nyder aarlig Disciplerne,
som neden bliver opført ibland Deris Beneficia.
2. Kostpenge, som af samptlig Byens Borgherskab gives
til Martini ere forfaldne aarligen 21 Rd. 2 Mk.
  3. af den Gaard i Olmeroure gives aarligen 3 Ørte Byg,
hvoraf Halvdelen tilkommer en Discipel, den anden
halve Deel, 2 Tønder 2 Skpr. Byg, tilfalder Rector
efter Fundatzen, som Otto Rønnow, da boende paa
Hvidkilde, haver indrettet Anno 1551.
  4. Pensioner af Hilders Ief Degn til hver Martini 12
Skpr. Byg.
  5. Pensioner af oby Degn til samme Tid 12 Skpr. Byg.
  6. ditto af Nørre Broby Degn 3 Mk.
  7. ditto af Sønder Broby Degn 4 Mk.
  8. af Biørnøe 6 Skpr. Byg og 6 Skpr. Hafre.
  9. Degnepenge til hver Paaske og Michelsdag næsten
2 Rd. hvergang.
  10. Ligpenge for heel Skole er Rectors Rettighed 3 Mk.
og for halv Skole 1 Mk. 8 Sk.
men nu er det kommen saa vit, at Ligene bærish
hen uden Sang og Klang; hvorover hverchen Skolen
eller ieg nyder noget.
  11. Til enhver af de store Høitider faar Rector næsten
4 Rd.
  12. Til Brølluper faar og Rector Offer, som kand være
snart 4 Mk., snart 4 Rd., som Brølluperne ere til.
  13. Med Børn i Kirchen offres ogsaa til Rector; Kirche-
gangs Koner offredes der ogsaa med for hen til
Rector; men som den Skick er nu indført, at Kirche-
gangs Koner offerer intet, saa nyder Rector nu intet;
hvilchet er et merchelig Skaar udi hans Accidentier.

14. Rectoris Deel af Discants-Pengene beløber sig nuværende til præter propter 16 Sletdaler. Summa Summarum nogle og 60 Rd.*)

II. Collegæ Løn:

1. Collegæ Deel af Discants-Pengene aarlige er næsten 8 Slettedaler.
2. af Faaborg nyder Collega næsten intet: Mens Svaninge Sogn er hannem tillagt, og deraf nyder hand.
3. Degne Korn 8 Tønder Byg, 6 Tønder Hafre.
4. Offer til de 3 store Høitider, hvergang næsten 2 Rd.
5. Offer med Brude-Folch, Børne Daab, Kirchgangs Koner; hvilchet er altsammen gandsche slet.
6. Midsommers Tiende og Gaase Tiende, sampt anden Degne Rettighed.

III. Disciplenes Beneficia:

1. Af dend Gaard i Olmeroure 2 Tønder og 2 Skpr. Byg til een Discipel, efter ovenbemelte Fundatz.
2. Af ovenmelte Anna Rosen Krantztes Capital 500 Rd. gaar 15 Rd. aarlige Rente, til Deelig iblant samptlige Discipler.
3. Af Jørgen Brahes, forðum til Hvedholm, Capital 100 Rd., med et Pund Byg, indgivet Anno 1631, nyder en Discipel 5 Rd. Rente tilligemed det annexerede Korn.
4. Dierneese Sogn til 2 Disciple, som opvarter det, og nyder der af Degne Korn 8 Tønder Byg, sampt anden Degne Rettighed.
5. Jordløse Sogn penserer til en Discipel 4 Tønder Byg.
6. Østerhæsinge penserer 2 Tønder Byg.

---

*) Her følger (efter Schrøder) et latinsk Hjertesuk i Heksametre og Pentametre. Medtages ikke her.

7. Er der nogle Degnepenge, som endeel af Degnene penseser til Skolen, nemlig: Jordløse Degn 1 Rd. 2 Mk., Espe Degn 4 Mk., Uldebølle Degn 3 Mk., Hundstrup Degn 2 Mk., Allested Degn 3 Mk. Til sammen 3 Rd. 3 Mk. 8 Sk.
8. Er der en Capital paa 10 Slettedaler Margrethe Boe Jacobsen har testamenteret til Skolen, huoraf Renter er aarlig 2 Mk.
9. Er der Skolens Deel af Liigpengene, hvilche Kirkeværgen annammer, og gjør Regenskab for til Juul.
10. Er der Disciplernes Deel Discants Pengene præter propter 8 Rd.

Ovenstaaende at være i ald Sandhed optegnet, understaar vi underskrevne allerunderdanigst attestere.

Faaborg, 16. August 1732.

Hans Grønnegaard.

Peder Olluf Søn.

Red. Sch. Foburg.

Colleg. Sch. Foburg.

Desuden vedligeholdes Skolehuset og Rektorens Bolig aarlig af Kirkens Renter og de aarlige, uvise Indkomster.

En Tid efter den store Ildebrand 1672, der lagde alle Østergade Huse og Gaarde, i hvilke Skolens Kapitaler stod, i Aske, saa det slemt ud for Skolen, men det lykkes dog at bringe dens Pengevæsen paa Fode igen.

Renterne af Kapitalerne uddeltes hver Jul af Sognepræsten, Magistraten og Kirkeværgen i Rektorens og Byskriverens Nærværelse til Rektor, Hører og Disciple. Dog blev ikke alle Beneficier uddelt ved Juletid. Over de Beneficier, der ikke uddeles ved Juletid, førtes et særligt Regnskab, f. Eks.:

„Anno 1705 hafde Christen Olufsen, dend øverste Discipel, Diernæsse Sogn.

Samme Aar fick Diderich Jacobsen, secundus

ordine (Nr. 2), de 4 Tønder Byg, som Jordløse Degn penseser.

Samme Aar fick Povel Haagerup, ordine tertius (Nr. 3), det som efter Fundatzen ydis af Olmeroure til en fattig faderløs Pebling /: *qualis vere est hic* :/*) nemlig halfanden Ørte Byg.

Samme Aar fick Peder Humble, quartus ordine (Nr. 4), de to Tønder Byg, som Øster Hæsingdegn penseser.

Samme Aar fick Hans Pedersen Rosenkild, septimus ordine (Nr. 7), de 100 Rdls. Rente, samt det Pund Byg af Hornøe Degn, som givis efter Fundatzen.“

Indtægterne har sagtens varieret med Tiderne. Fra 16. September 1624 findes en Forordning, som meddeler, at naar der skal være Begravelse, skal der klemtes Kl. 1 med den lille Klokke, og saa skal Skolemesteren og Børnene gaa fra Skolen til det Hus, hvor Liget findes, saa at de straks kan gaa foran Liget, for at Ringningen ikke skal være længere end et Kvarter. Naar „Skolen gaar for Ligit“, skal der gives en Slettedaler af hver baade i Kirken og paa Kirkegaarden. Disse Penge deles i to Dele, hvoraf Skolemesteren faar den ene og Kirkeværgerne den anden „Skolebørne til Fremtariff“, som skal deles ud til dem til Mortensdag. Har Folk ikke Raad til at lade Skolen gaa foran deres Lig, men vil de gerne have fire Børn til at synge over Graven, skal de give 8 Sk. efter Begravelsen.

Ligeledes findes i en Indberetning om Latinskoler og Degneembeder 1680 adskillige Oplysninger foruden om Skolens pekuniære Stilling ogsaa om andre Forhold. Saaledes meddeles det, at der i den øverste Klasse paa

*) hvad denne i Sandhed er.

nævnte Tidspunkt var 12 Elever og i den anden Klasse (der var kun to) 18 à 20 — undertiden færre, undertiden flere, alt efter som Forældrene „dem i deris Tienniste og Brug behøfuer“. Endvidere findes en lille Bemærkning om, at Hørerer hidtil havde haft Svanninge Sogn, hvoraf Indtægten ialt beløb sig til 15 Rd. 1 Mk.

Rektorer og Hørere.

„I de allermindste Byers Skoler var der kun een Lærer, som dog førte den prangende Titel Rektor, og som i Virkeligheden var, hvad Ordet Rektor angiver, Skolens Styrer eller Ludirector, hvilket Ord vel nærmest kan oversættes ved: den, der styrer hele Komodien*)“. Hvorvidt Faaborg nu maa regnes blandt de allermindste Byer, tør være en Sag for sig, men en Kendsgerning er, at Rektoren i hvert Fald til sine Tider ikke har været eneste Lærer i Skolen, Bevis herfor kan søges saa langt tilbage som i Aaret 1595. Nævnte Aar kaldedes nemlig en tidligere Konrektor**) ved Faaborg Skole Jacob Knudsen, født i Andrup, til Præst i Allesø og Næsbyhoved-Brobj paa Fyn.

Den 2. Januar 1740, umiddelbart før Skolens Ophævelse, nævnes i Faaborg Raadstueprotokol en Peder Hansen Hører; og da der altsaa findes en Liste bevaret over saavel Rektorens som „Collegæ Løn“, ligger det ret nær at antage, at Rektoren har haft en Hjelper.

En Rektorstilling ved en saadan lille Skole har sikkert ikke været attraaværdig. Det betragtedes som en ret almindelig Mellemvej mellem Studierne ved Universitetet og den praktiske Præstegerning nogle Aar at beklæde et Rektorat eller en Hørerpost ved en Skole. Det forklarer

*) V. Bang: Latinskoleliv S. 22.

**) Se dog S. 121 og S. 136.

ogsaa den Kendsgerning, at de fleste Rektorer var unge Mennesker, og tillige forklarer det de hyppige Rektorskifter. Var der nogle Steder ældre Lærerkræfter, kunde man i de fleste Tilfælde være sikker paa, det var forulykkede Subjekter, der efter deres Livs Skibbrud var blevet hængende ved Skolen som den sidste og eneste Redningsplanke. Det maa dog erindres, at der her kun er Tale om de smaa Skoler.

Den Omstændighed, at Lærerne som oftest ikke forblev ret mange Aar ved Skolegerningen, tjener vel ogsaa for en stor Del til at forklare Skolernes rent ud elendige Tilstande. Og ikke underligt, at Lærerne søgte Præstekald snarest gørligt. Lønnen var som Regel yderst slet og Boligforholdene usle. Et Sted klager en Rektor over, at han maa benytte sit Vaskehus til Brænde, da det Loft over hans Lejlighed, der var beregnet til Brænde, vilde falde sammen, om man traadte derpaa.

De gamle Rektorer Magt var meget ringe. Under sig havde de Disciplene, og over for dem kunde de nok til Tider optræde lovlig strengt, men over sig havde de Tilsyn paa Tilsyn, og de kunde ofte være ret ubehagelige.

De øverste Foresatte var Biskopperne, der paa deres Visitatsrejser ogsaa skulde undersøge Forholdene i Skolerne, og ogsaa gjorde det ret grundigt. Ogsaa Provsten og Sognepræsten havde Tilsynsmyndighed og vides at have benyttet den. Saaledes blandede Hans Bloch, Sognepræst i Faaborg fra $19/3$ 1717 til $21/2$ 1730, sig gentagne Gange i Skolens Anliggender — ikke uden Grund, det maa indrømmes, men alligevel maa det have været ret irriterende for en Rektor aldrig at vide sig sikker for Indblanden fra Sognepræstens Side. Denne Hans Bloch hør forøvrigt ikke været videre behagelig at have til Overordnet; han var en meget stridbar Herre, og hans hele Embedstid i Faaborg var en Samling af

Uroligheder og Menighedens Misfornøjelse. Den gav ham dog en priselig Attest, som Folk siden ligefrem sagde, for at komme af med ham.

Naar en Rektor blev kaldet til en Skole, maatte han i Stiftets Bispegaard underskrive en Embedsed, som han maatte holde sig efterrettelig. I en gammel Edsbog i Landsarkivet i Odense findes en saadan Edsformular fra Begyndelsen af det 17. Aarh. Den er aftrykt i Kirkehistoriske Samlinger 3, V, 111, f., men skal for Fuldstændighedens Skyld medtages her:

„EN SCHOLEMESTERS EED.

Jeg, N. N. kiendis, att efftersom jeg er udaff min kiere Superintendent vdvalt og samtyct till en Scholemester udj N. Schole: da loffuer jeg og bepligter mig att vilde samme Kald baade med Lærdom og Leffnit, som det en retsindig Scholemester i alle Maader egner och anstaar, flitteligen og throligen aff Guds Naade forestaa, saa att jeg icke alleniste vill Vngdommen vdj Gudfryctighed, Lærdom og Sæder thilbørligen vnderuise och icke nogen time min tilbetroede Scholetieniste vden høynødige Aarsage forsømme: Men ochsaa will føre et erligt, tuctigt och ædrue Leffnit: beuise min Øffrighed geistlige och werdslige, all plictige Lydighed og Vnderdanighed, och icke med nogen wschickelighed giffue nogen forargelse i nogen maade. Dersom ieg enten aff min Lehnsmand, Sognepræst, Borgemester eller Raadmend worder for min Superintendent eller Prouist angiffuen, att ieg mig imod denne min forplict forholdet haffuer, vill ieg mitt kalld strax haffue forbrut, och det vden all Intercession godvilligen affstaa. Saa sant hielpe mig Gud och hans hellige Euan-gelium.“

I Schrøders Meddelelser om Faaborg S. 222—223 findes en Fortegnelse over Skolens Rektorer siden Reformationen. Den angives at være funden i Byens Arkiv, men er rimeligvis senere gaaet tabt. Denne Liste er baade ufuldstændig og unøjagtig endog i ret høj Grad, men den er dog en Slags Vejledning for andre Undersøgelser. Den indeholder kun Navne, hverken Aarstal eller Omstændigheder. I nedenstaaende Rektorliste har jeg søgt at sammenarbejde Schrøders Liste med mine egne Undersøgelser. Nogen fuldstændig og paalidelig Liste kan ikke fremskaffes, naar undtages de korte Tidsrum, de bevarede Edsbøger omfatter (c. 1620-c. 46, 1670-95, 1718-37), dels fordi Stoffet er saa magert*), dels fordi det ligger saa langt tilbage, at absolut ingen Overleveringer har holdt sig.

1. Andreas Petræus, som var i Live (in hoc munere superstes fuit) 1583, da der efter Thura endnu c. 1738 fandtes et Mindesmærke i Faaborg Kirke med sjældne, latinske Digte, udarbejdet af Andreas Petræus 10. Febr. 1583, hvor han kaldes: Gymnasiets Underviser dersteds (Gymnasii ibidem Informator). Digtene gælder nogle Præster ved Faaborg Kirke.
2. Johannes, var 1588 Rektor.
3. Jacob Knudsen (Olsen), kom 1595 som Sognepræst til Allesø og Næsbyhoved-Broby.
4. Claus Bang kom ved Paasketid 1595 til Faaborg som Rektor. Han var en meget daarlig Lærer, der forsyndede sig slemt mod det sjette Bud.
5. Ved Paasketid 1601, blev den gamle Johannes, der

*) En god Kilde er Thuras Haandskrift: Valvae scholarum danici regni apertae (1738; findes paa Universitetsbibliotheket). Dog tør den næppe følges i alle Enkeltheder.

- tidligere havde været knyttet til Skolen som Rektor, paany ansat som saadan efter skriftlig Anmodning fra Borgmester og Raad. Han virkede nu til 1603, da
6. Laurits Andersen Fuglevig, Søn af Sognepræst til Vissenbjerg, Anders Lauritsen, blev Rektor. Laurits Fuglevig blev Student 1600 og ved Faderens Død Sognepræst i Vissenbjerg c. 1604. Selv døde han c. 1632.
  7. Peder Foburg, skal efter Schrøder være blevet Præst „i Seyr“. (paa Sejro?)
  8. Jørgen Jørgensen Falster*). Han fødtes i Stubbekøbing den 28. Maj 1601 som Søn af jævne Borgerfolk: Jørgen Nielsen og Karen Pedersdatter. Faderen døde 9 Uger før Sønnens Fødsel, og Moderen fulgte ham i Graven et Aarstid efter. Drengen blev da opdraget hos en af sine Bedstefædre, indtil han 1611 „vel fattig, dog efter hans Alders Maade i sine Studeringer vel grundet“ blev sat i Københavns Skole; her forblev han i 7 Aar, indtil han 1619 blev „forsendt til Academiet“ og immatrikuleret 24. Jan. 1620 af Rektor Magn. Rhuman. Senere kom han paa Valkendorfs Kollegium, hvor han studerede til 1622. Nævnte Aar blev han af den fynske Bisp, Dr. Hans Michelsen, kaldet til Rektor i Faaborg. Han drog da til Fyn, hvor han d. 18. Maj**) aflagde sin Embedsed for Bispen. 27. Maj 1622 tog han

---

*) Følgende Oplysninger om Falster er hentede fra Bloch: Den fynske Geistligheds Historie, hvor en mere omstændelig Beretning vil kunne læses.

**) Denne Dato og dette Aarstal har Bloch. I en gammel Edsbog i Fyns Landsarkiv, skriver han selv: — — huic, propria manu, subscripsi juramento 14 Maii Ao. part. virg. 1621, ætatis vero absolutæ 21. (Denne Ed underskrev jeg med egen Haand den 14. Maj 1621, 21 Aar gl.

Baccalaureatgraden*) hos O. Worm. Hans Rektorat i Faaborg blev dog ikke af lang Varighed, idet Biskoppen forflyttede ham til Assens Skole og tog ham i Ed den 17. Sept. 1623**). Da han sad i dette Embede paa tredie Aar rejste han udenlands paa Ellen Marsvins Bekostning. Maaske havde Bispnen anbefalet ham. Turen gik til Wittenberg, hvor han studerede Teologi og Filosofi. 6. Marts 1628 kaldte Fynsbispen ham hjem, hvilken Kaldelse han ogsaa efterfulgte, tog hjem og prækede for Biskoppen om det fortabte Faar. Da derpaa den filosofiske Professor ved Gymnasiet i Odense blev Sognepræst ved Stiftskirken, og Skolens Rektor Professor i Filosofi, og Konrektoren Rektor, blev Falster Konrektor i Odense, i hvilket Embede han blev indsat af Bispnen 18. Juli. Det blev ingen rolig Embedstid for ham; Rektoren (der altsaa nylig havde været Konrektor!) blandede sig i hans Anliggender og fik da ogsaa en Tilrettevisning derfor af Biskoppen.

5. Maj 1630 forsvarede han i København sin Disputats for Magistergraden: De summo hominis bono (om Menneskets højeste Gode). 22. April 1632 kom han hjem fra Sjælland efter en seksugers Tur. Biskoppen skænkede Turen lidt Opmærksomhed; Falster gik resolut om Aftenen til Bispegaarden og sagde sig sit Embede fra, men allerede Dagen efter

---

*) Baccalaureatet var den laveste Grad indenfor det filosofiske Fakultet. Efterhaanden blev Graden en tom og indholdsløs Form, hvorfor den da ogsaa 1775 blev ophævet og erstattet af en særlig filosofisk Prøve.

***) Atter her er et Aars Misvisning. Edsbogen i Landsarkivet har 17. Sept. 1622.

kom Fortrydelsen; han maatte atter til Bispegaarden, men i et andet Ærinde end sidst, idet han nu „afbad sin begangne Formastelse“. Formodentlig tilvebragtes atter et godt Forhold mellem Biskoppen og Falster.

10. Maj s. A. søgte han Vissenbjerg Sognekald, men han fik det ikke.

Paa denne Tid blev Skolens Rektor, Ingvor Mulvad, der sikkert har været et slet og ret daarligt Menneske, afsat af Biskoppen „formedelst adskillige Forseelser“, og Magister Falster rykkede op paa den ledige Rektorplads den 6. Novbr. 1632. Om den nye Rektor var stort bedre end gamle, skal ikke med Sikkerhed kunne siges; i hvert Fald forefaldt der i hans Rektoratstid ret drastiske Optrin. Engang saarede han ved et Bryllupsgilde en Mand med Knivstik — strax gaar han til Bispen, beder om Tilgivelse og faar den og slipper for videre Tiltale. Hans Michelsen skriver i sin Dagbog om Sagen:

„1634 den 24de Jul. kom Rektor Mag. Jørgen til mig, og med Graad tilkiendegav Christen Harboes Skrøbelighed, som han i et Bryllup havde saaret med en Kniv, fik Forladelse, og derpaa reiste om Natten til Falster til sine Venner, og kom igien den 20de Aug., lovede Bedring, blev taget til Naade imod, at han afgav sin Forpligt, som han den 21de Aug. underskrev.“

Imidlertid havde Christen Harboe ikke dermed glemt Rektoren. Den 14. Novbr. 1637 klagede han atter over ham og bad om Bispens Hjælp, men videre derom vides ikke.

1636 fik Falster tildelt et Professorat ved Odense

Gymnasium og fik det som sin Opgave „at læse Logica og Metaphysica“. Til dette Embede blev han indsat 25. Novbr.; dog gav han ikke Slip paa Rektoratet før 7. Marts næste Aar.

4. Novbr. 1637 var de Geistliges Hustruer kommen i Strid om en saa vigtig Sag som Rangen. Mag. Falsters Kone deltog ogsaa i Striden, hvorfor bl. a. Biskoppen raadede ham til ikke at anlægge Proces — „men han var ikke at overtale“.

1639 blev Falster Professor i Filosofi og Matematik, og samme Aar den 19. Oktober forsvarede han i København en ny Disputats.

Til Tider har Falster staaet paa god Fod med Bispen, til Tider ikke. 1644 forefaldt et ret skarpt Oprin mellem dem. Nævnte Aar den 25. April skulde Gymnasiets Stipendier uddeles, og da der var 20 „Gymnasister“, som forlangte Stipendier, mens der derimod kun var 16 Portioner, hver paa 20 Rd., besluttede Biskoppen og samtlige Professorer at fordele Stipendierne saaledes, at alle 20 Disciple fik hver en Portion, men hver kun 16 Rd., hvilket synes at være en meget naturlig Fremgangsmaade. Om Eftermiddagen samledes atter Professorerne af Biskoppen for at overvære Stipendieuddelingen i Skolen, og da mødte Magister Falster med en Del Disciple og krævede paa deres Vegne, at de beholdt deres fulde Stipendier: 20 Rd. hver. Bispen afslog Kravet; der udveksledes et ret kraftigt Skænderi mellem Bispen og Falster; tilsidst blev Bispen vred og udbrød: „I haver intet med Skolens Beneficia at gøre; da jeg formener, at I styrker Disciplerne til Opsætsighed, vil jeg ikke have Eder ind i Skolen“. Falster vilde paa enhver Maade ind, men Biskoppen stillede

sig i Døren med en Ferle i Haanden og nægtede ham Adgang. Saa blev Falster vred, for hen paa Kirkegaarden, tog en stor Sten op og truede Bispen med den. Denne spurgte, om Stenen var tiltænkt ham, og Falster svarede, at „arma armis skulde profligeres“ (man kunde passende oversætte: med ondt skal man ondt fordrive), men dog skiltes de to Modstandere snart, idet Biskoppen ønskede de øvrige tilstedeværende Professorers Vidnesbyrd om, hvad der var forefaldet.

Udfaldet af denne Sag kendes ikke, men Bloch mener, Sagen er bleven forliget. I hvert Fald har dette Oprin ikke hindret, at Falster 11 Aar efter blev Profesor i Teologi og aflagde Embedsedden den 16. Juli 1655 og tillige blev indviet som Præst den 20. Juli af Dr. Laurits Jacobsen.

Dette Embede styrede han til sin Død 26. Novbr. 1662. Han blev begravet i St. Knuds Kirke den 4. Decebr., hvor Biskop Laurits Jacobsen holdt Ligtalen over ham.

12. Marts 1637 havde Biskoppen bejlet for Falster hos Barbara Mule, afdøde Niels Mules Datter, og den 1. Juli fejredes dere Trolovelse og straks efter deres Bryllup. Tidligere maa han dog have haft en „Kiereste“. I sit Ægteskab havde han fire Sønner og en Datter.

Falster efterlod sig ingen Skrifter, naar undtages de nævnte Disputatser. Forskellige Mænd har skrevet om ham: Hane, Luja, Thura, Naur og Bircherod. Blomstrende Ord sparer disse Mænd ikke paa; Naur taler om hans „Himmelske Nidkærhed og lærde Møje“ og fortæller om ham, at han under Svenskekrigen selv betjente sit Sogn, Aasum, paa Trods af,

at alle Veje var besatte med Snaphaner, og drog frem og tilbage blandt disse „Maurer og Apulier“, skønt Kuglerne ofte fløj om hans ærværdige Hoved. Naur skjuler dog ikke, at Falsters Optræden overfor sin Velgører, Biskoppen, paa Kirkegaarden er en Plet i hans Historie, men han tilgiver ham det for hans Dyders Skjuld.

9. Christiernus Nicolai Schalcodorphius (Christian Nielsen, Skaldendrup) underskriver Eden 19. Septbr. 1622. 24 Aar gl. Underskriver 23. Septbr. 1626 Eden som Rektor i Rudkøbing.
10. Petrus Joannis Hafn (Peder Johansen, København), fødtes i Tostrup (Taastrup)-Uggeløse ved København 1606, blev Student 1626 og underskrev sin Ed 14. April 1627.
11. Petrus Christierni Bogonius (Peder Christensen (Christiansen), Bogense) fødtes 1600, underskrev sin Ed som Rektor i Faaborg 1628. Allerede Aaret efter kaldedes han som Sognepræst til Avernakø og ordineredes da den 16. Oktober 1629. Fra Avernakø forflyttedes han vistnok 1630, maaske til Aarslev, som Schrøder har.
12. Laurentius Johannis underskrev sin Ed 16. Okt. 1629 i en Alder af 31 Aar.
13. Georgius Matthiæ underskriver Eden 28. Februar 1630, 28 Aar gammel. En Tilføjelse fortæller: prior abiit inscio et invito magistratu (Den forrige (vel: Laurentius Johannis) gik af uden Øvrighedens Vidende og Vilje). Denne Georgius Matthiæ (Jørgen Madsen) er maaske den samme, som Schrøder i sin Fortegnelse opfører under Navnet Jørgen Tydske, men noget Bevis herfor kan ikke leveres, dog vil Tidsfor-

- holdene stemme saa temmelig overens. Jørgen Tydske blev efter Schrøder Præst paa Alsøe(?).
14. Efter Jørgen Tydske har Schrøder Jesper Pedersen. I Edsbogen følger Casparus Johannis Colshavius, som underskriver Eden 26. Okt. 1634, 26 Aar gammel. Maaske disse to er samme Person. Fornavnene stemmer (Casper - Jesper), og Navnet Colshavius betegner blot, at han var fra Kolshauge, hvor hans Fader paa samme Tid var Præst. Efternavnene stemmer ikke, men er det samme Person, er hans Navn (Jo)hansen, som Edsbogen har. Hvad der senere blev af denne Rektor, vides ikke med Bestemthed. Schrøder angiver, at han blev Præst i Holshavn(?).
  15. Georgius Petri Chartemundanus (Jørgen Pedersen, Kerteminde) underskriver Eden 22. Juli 1635, 25 Aar gl.
  16. Laurentius Christierni (Laurs Christensen) underskriver 20. April 1636, 30 Aar gl. Skal være bleven Præst i Jordløse, men Wiberg, som selv var Præst i Jordløse, nævner ham ikke. Muligvis har han da været personel Kapellan. (eller: ikke Wibergs Jordl?)
  17. Nicolaus Canuti Arøensis (Niels Knudsen Arreboe) fødtes paa Ærø 1614, blev Rektor i Faaborg 1640 (Underskrift 30. Maj), kaldedes som Præst til Vesterhæsinge og Sandholdtslyndelse 1642; døde 1. Feb. 1776.
  18. Jens Pedersen Bredal, blev Rektor i Faaborg 21. Jan. 1641. (Underskriver Eden 31. Jan.). Kaldedes $\frac{6}{1}$ 1653 til Sognepræst for Klovborg, Tjørsting og Grædstrup Menigheder. Gift med Marie Holgersdatter; i hans Embedstid brændte Præstegaarden 1658. Han døde c. 1681.
  19. Severinus Johannis Kartemundensis (Søren (Jo)hansen, Kerteminde) fødtes i Kerteminde 1611, blev Student fra Odense 1638 og Rektor i Faaborg 23. Sept.

1642. — Wiberg siger: 1645. Forøvrigt stemmer Tidsforholdene i de forskellige Beretninger daarligt overens adskillige Steder. Her maa da Edsbogen lægges til Grund. — Senere blev han Sognekapellan til Vigerslev og Veflinge i Odense Amt og ordineredes ^{26/5} 1647.
20. Ericus Joannis Bredalinus, vistnok: Erik *Andersen* Bredal underskriver Eden 12. Jan. 1646. Wiberg fortæller, at den Erik Andersen Bredal, der i 1643 blev Biskop over Trondhjems Stift, maaske en kort Tid har været Rektor i Faaborg, men dette hans Rektorat nævnes ikke i de Levnedbeskrivelser, man har, af ham, saa det er vist ret usandsynligt.
  21. Jørgen Jenssen, skal være bleven Lektor i Odense.
  22. Jørgen Madtzen. 1646 var han i Embedet som Sognekapellan i Faaborg.
  23. Erasmus Juul ell. Juel.
  24. Hans Hansen Loch (Coch) kaldedes til Svanninge som Sognepræst 1664 og døde 1678.
  25. Christen Christensen.
  26. Seyer Hansen, skal være bleven Præst i Jylland.
  27. Janus Bang.*)
  28. Peder Laursen, skal være bleven Kapellan i Faaborg. men Wiberg nævner ham ikke. Maaske P. L. er den samme, som Thura har som: Olaus Laurentii.
  29. Jacob Hansen Køpping (Othinianus) fødtes i Odense og blev Student fra samme By 1662, derefter Rektor i Faaborg. Kaldelse til Svanninge i Marts 1678 og døde c. 1682.
  30. Oluf Jørgensen Lund (Lunde,**) Student fra Odense

---

*) Om Janus Bang se: Rasmussen-Søkilde: Holstenshus og Nakkebølle, S. 435—36.

***) Thura kalder ham Fangel.

1671, kaldedes paa Succession 8. Jan. 1676 til Norup; blev Rektor i Faaborg 1678; 22. Juni samme Aar kaldedes han til Norup (adjunctus et successor). Gift første Gang 3. Decbr. 1679 med Elisabeth Jensdatter Kingo, der døde 8. Juli 1702; i dette Ægteskab var 6 Sønner og 5 Døtre. Anden Gang giftede han sig med sin Formands, Niels Pedersen Assens, Stedsøster(?), som med Kusk og Heste kørte i Stranden og blev der, da hun en Gang i Aaret 1709 vilde tage hjem fra Kerteminde; i dette sidste Ægteskab var en Søn og en Datter. Oluf Lund døde 17. Marts 1714.

31. Joannes Matthiæ Faber (Jens Madsen F.) fødtes i Søllinge 13. Decbr. 1654 som Søn af Smed (= faber) Mads Jensen og Kirsten Henriksdatter. Han blev Student fra Odense 1674 og drog samme Aar til Universitetet. Rektor i Faaborg blev han 1678 og kaldedes 15. Okt. 1681 til Præst i Gislev-Ellested; ordineredes 23. Okt. Han tog Magistergraden 1700; blev 1704 udnævnt til Provst. Gift første Gang 11. Okt. 1682 med Birgitte Brodersdatter Riisbrigh og havde med hende 6 Sønner og 4 Døtre. Anden Gang giftede han sig med Anna Sophie Jacobsdatter. Denne Vielse fandt Sted 22. Novbr. 1699. Hans anden Hustru var Datter af Borgmester og Købmand i Faaborg Jacob Jørgensen og „den bekendte, mandhaftige Dame Karen Henningsdatter Achtonia af Nr. Broby, alm. kaldet Karen Borgmesters“. I dette sidste Ægteskab havde Jens Faber 3 Sønner og 3 Døtre. Han døde 28. Juni 1716 ell. 1719. Han var en meget retsindig og en særdeles opbyggelig Prædikant, saa at mange rejste hen for at høre ham.
32. Ericus Christophori, fødtes i Assens 1649, blev

Student fra Odense 1669 og udnævntes til Rektor i Faaborg 1681. Den 7. Sept. 1687 kaldedes han (adjunctus et successor ell. cum spe successionis) som Præst til Ølstrup og Hover og ordineredes 18. Decbr. Han „kvitterede Kaldet 1688, da han ikke vilde have Præstegaarden men en fri Gaard“. Uagtet man ikke skulde tro, han kunde faa et nyt Kald, naar han forsmaaede det gamle, opnaaede han dog Sejro 18. Decbr. 1688. Han døde 2. Sept. 1704. Han var en nidkær Præst, hvis Levevej imidlertid ikke altid var lige let; af hans Klager ses, at han „havde haarde Halse at handle med.“

33. Georgius Hiort (Jørgen Lauritsen Hjort) var (maaske) Søn af Sognepræst i Skamby Laurits Henriksen Hjort, der døde 1675 og Maren Ludvigsdatter af Odense. J. L. Hjort fødtes c. 1664 og blev Rektor i Faaborg 1687. Han kaldedes 2. Jan. 1697 til Tønning og Træden og ordineredes 26. Marts. Viedes ²⁶/₈ 1697 til Maren Aagaard. Hjort døde 20. Marts 1719.
34. Hermannus Weigner (Herman Danielsen W.), fødtes i Odense og blev 1697 Rektor i Faaborg. Kaldedes til St. Jørgens og Sørup 21. Novbr. 1699. Hans Hustru hed Ane Cathrine Lieme. Anden Pinsedag 1712 brændte Præstegaarden. Han blev Viceprovst 1726 og Aaret efter Provst i Sunds Herred. Døde 9. Juni 1735.
35. Laurentius (Laurs) Christierni Kullerup var (vistnok) Søn af Sognepræsten i Kullerup-Refsvindinge Christen Lauritsen K. og Kirsten Christensdatter. Laurs Kullerup blev Kandidat 16. Juni 1692 og Rektor i Faaborg c. 1699 (efter Wiberg). Sin meget lange, latinske Ed har han imidlertid underskrevet i Odense

- den 9. Sept. 1695. Under sit Rektorat blev han creeret til Baccalaur af Kaspar Bartholin. 6. Aug. 1704 kaldedes han til Flødstrup og Ullerslev. Gift med Maren Hansdatter af Krogsbølle, der døde c. 1734. Selv døde han 1727. Han og hans Hustru gav 100 Rd. til de fattige i Flødstrup og Ullerslev. (Fundats af 5. Maj 1734).
36. Corfits (Cornificius) Henriksen Schurmann, Søn af Sognepræst i Brahetrolleborg — Krarup Henrik Predbjørnsen S. eller Langsted og Martha Friis. Han fødtes i Faderens Pastorat 16. April 1678, blev Student fra Odense 1696 og Rektor i Faaborg 1704. Thuras Haandskrift har 1701, hvilket maa anses for det rigtigste. Schurmann kaldedes til St. Nikolaj Kirke i Kbhvn. 1705 og til Holmens Kirke samt til Flaadens Provst 3. Jan. 1718. Var gift med Johanne Fischer, i hvilket Ægteskab der var en Søn og to Døtre. Han døde 26. April 1728, 50 Aar gl. (kaldes: vir pius, mansvetus et eruditus).
37. Rasmus Pedersen Winther, Søn af Sognepræst til Føns-Ørslev Peder Jensen Winther og Karen Knudsdatter Blanchenborg. Winther fødtes i F.-Ø. 16. Juli 1680, blev Student 1695 og Kandidat 30. Sept. 1697 med haud. Rektor i Faaborg blev han 15. Juni 1705. Under hans Rektorat var det, at Byskriveren Laurids Mikkelsen, der boede paa den nordre Side af Grønne-gade, hvor han havde 13 Fag „Vaaninger“ i fem Værelser, 28. Novbr. 1705 pantsatte disse til Latin-skolen for 100 Rd. Han kaldedes 20. Okt. 1710 til Præst i Ørbæk og blev Provst 1746. Han naaede at blive Jubellærer. Viedes 3. Juni 1711 til sin Formands, Christen Michael Christensen Lujas, Enke Anna Maria Jørgensdatter. De havde tre Sønner og

to Døtre; en Søn Mathias Rasmussen Winther blev Faderens Eftermand i Embedet. R. P. Winther døde 5. Decbr. 1767; han var en dygtig Forretningsmand men stiv og tør. Sagnet melder, at hans Ægteskab i de første Aar ikke var særlig lykkeligt, da hans Hustru altid talte om „sin salig Mand“, der fortæltes at gaa igen. Men saa kom Pastor Winther en Aften kørende hjem med det ene Hjul bag i Vognen og sin værdige Formand under Akselen i Stedet for Hjulet, og fra den Tid af var hans Hustru blid og føjelig og nævnte aldrig „sin salig Mand“.

38. Nicolaus Bartholinus (Niels Bertelsen); fik Løndelse Kald, men „overdrog det til een anden for sine aarsager“. Han har maaske nok været en mindre til talende Mand.
39. Johannes Grønnegaard, fødtes i Odense 28. Juni 1691 og blev Student fra samme By 1713 og Kandidat 22. Febr. 1717 med haud. Blev Rektor i Faaborg (efter Schrøder 1728, Wiberg c. 1721, Thurah 1719, hvilke sidste maa betragtes som det rigtigste). Kaldedes til Præst i Pedersker paa Bornholm 11. Aug. 1741 og ordineredes s. A. 7. ell. 11. November. Han døde 1761.

Om Hørere ved Skolen vides saa godt som intet ud over de allerede nævnte Eksempler. 23. Decbr. 1734 kvitterer Peder Olufsen Schou sidste Gang for den ham „som Collega her ved Stæden“ tillagte Rente af Rosenkrantz's Legat. 23. Decbr. Aaret efter kvitterer den nye Hører J. Krag.

Blandt Hørerne maa ogsaa Peder Hansen Møller nærmest regnes. Han gik i Skolen og fik 1712 Diernisse Kald som Løbedegn, mens han endnu var Discipel. Dette beholdt han til sin Død. Engang i 1720erne blev han tillige ansat som Kantor ved Faaborg Kirke og maatte

i den Anledning forpligte sig til at udføre „Musicen“ i Faaborg Kirke ved alle Højtider baade til Højmesse og Aftensang, saavel som paa alle ordinære Højtidsaftener. Desuden skulde han Mandag, Tirsdag, Torsdag og Lørdag fra 10—11 undervise Disciplene i Musik. Denne Musikundervisning bestod i at lære dem at spille paa Violin og et Par enkelte paa Basun og synes, mærkeligt nok, at have været frivillig for Disciplenes Vedkommende. Havde han paa den Tid Forretninger i Sognet, skulde han undervise en anden Time samme Dag. Desuden skulde han forrette Degnetjeneste og Katekisation i Diernisse. Som Løn herfor skulde han have alt det Korn, Diernisse ydede til Skolen, hvoraf han dog atter skulde aflevere et Par Td. Byg til en Discipel („for sin Opvartning med ham“). Kontrakten underskrev han med en Mængde fromme Løfter. Sin Andel i Skolens Legater beholdt han efter Afslutningen af sin Skolegang trods Sognepræsten, Hans Blochs, stadige Klager til Biskoppen.

Senere giftede Peder Møller sig og fik Børn, og som Familien øgedes, maatte han ogsaa søge at forøge sine Indtægter ved at „opvarte“ (sagtens med Sang, maaske ogsaa Violinspil) ved Brylluper og Barseler i Faaborg, paa Bjørnø og i andre Sogne. Hans Kaar har efter alt at dømme, været meget usle, og med Aarene blev han mere og mere drikkældig. Sit Legat beholdt han til sin Død 1737. Det har sikkert været højst uheldige Forhold, der har gjort sig gældende med hans Tjeneste i Sognene, men Datiden var ikke saa nøjeregnende paa alle Punkter.

Visitatser.

Skolernes øverste Tilsynsførende, Biskopperne, besøgte paa deres hyppige Visitatsrejer disse saavel som Kirkerne, og fra de gamle Bispers Dag- og Visitatsbøger kan hen-

tes mange vægtige Oplysninger om Skolernes daværende Forfatning. For Fyns Vedkommende er Biskop Jakob Madsen Vejles Visitatsbog af stor Vigtighed og giver et godt Indblik i Tilstandene i den Tid, den omfatter.

3. Maj 1588 besøgte Jakob Madsen Faaborg Skole og bemærker desangaaende, at Skolen er lille men paa den Tid rummelig nok for Disciplene (Schola parua, sed tum temporis capax pro discipulis tot). Biskoppen finder, at Rektoren, Johannes, er god og flittig og mere end lærd nok til den Skole(!), men han er ene, har altsaa ingen Hører. Ved Skolebesøget, der varede fra Kl. 2 til Kl. 4 var Provsten og Præsterne med. Borgmester og Raad tilkendte Rektoren det bedste Vidnesbyrd. Videre bemærker Biskoppen, man kan tænke sig med et lille Gran af Misfornøjelse: Er icke uden to Sogner til Skolen. Sognedegne skal giffue en Pension der till. Der icke mange, der kand thene Sogner. Er ingen Renthe til Børnen.“ Det noteres ogsaa, at Skolen er med Tag(!)*.

Allerede 17. Aug. s. A. staar atter Visitatsen for Døren. Denne Gang gav Præsten Rektoren det bedste Vidnesbyrd for Omhu og lovede ham sin Hjælp.

2. Juli 1589 var Biskoppen i Skolen, hvori der dengang var 60 Personer. Raadet (Borgmesteren var død) tildelte Rektoren det bedste Vidnesbyrd.

16. April 1591 visiteredes igen. „Talde J. Anne Norby, at Scholemesteren og Scholebørn hagde slaget hendis Moders Munch i Per Bildis Gestebud. Fandis icke saa.“ — En saadan Bemærkning kaster et vist Lys over adskilligt.

10. Maj 1592 fik Skolen atter Besøg af Biskoppen. Man ønskede, at Skolemesteren skulde tage mindre af

*) d. v. s. antagelig et bedre Tag end vanligt var, maaske Spaan eller delvis Tegl.

Borgerne i Degnepenge, men Biskoppen nægtede det (Negauj).

Under Visitatsen i Faaborg 15. April 1594 lovede Omegnens Degne Korn til Faaborg Skole. En af disse Degne, Per i Hillerslev, lovede ved den Lejlighed Bispen „at vilde staa fra sin Spøgerj, hand bruger“. (kaldtes Magus). Det hjalp imidlertid intet, han dømtes senere fra Kaldet. En Del af dette Degnekorn skulde Skolemesteren have og Resten skulde „ligge til Scholebørn, som fanger Vandmel (Vadmel) der fore.“

26. Maj 1595 var Biskoppen i Skolen fra Kl. 6 til Kl. 9. Dengang var Børneantallet 30 „met de 11, der danske lærer“. „I Scholemesters Lexe componeret nihil grammaticæ. Her Semen (Simon Jørgensen, Sognepræst i Faaborg fra 1594 til 1603) fick scripta.“

Ved Beretningen om denne Visitats hedder det: „Claus Bang did Paaske Ao. 95 effther Jacob Olss. der kom til Allesse oc Brouby.“ Denne Jacob Olsen, der her tales om, maa være identisk med den blandt Rektorerne opførte Jacob Knudsen. Ifølge Visitatsbogen ser det ud, som om han har været Rektor, mens Wiberg har ham som Konrektor, altsaa Rektorens Hjælper. Den Rektor, han skulde have været Hjælper hos, skulde da have været Johannes, om hvem Jakob Madsen meddeler, at han 1588 ingen Hjælper havde. Dog udelukker dette ikke, at han i sine senere Aar kan have haft en saadan. Det sandsynligste er vistnok, at Jacob Olsen har hjulpet Johannes i dennes sidste Aar*) i Skolen og derefter er bleven hans Eftermand. Blot er det da mærkeligt, at Wiberg ikke har ham som Rektor, hvad han jo maa have været sidst. At han har ham som Konrektor, synes at bevise, at han ikke hele Tiden

---

*) af den første Skolemesterperiode.

har staaet i Spidsen for Skolen, men ogsaa, at der til en Tid har været to Lærere derved.

Tredie Paaskedag 1596 var der atter Besøg i Skolen. Herom bemærkes, at Hr. Simon, Sognepræsten, i Biskoppens Fraværelse gav Disciplene et dansk Stykke at oversætte til Latin, mens han var til Stede, og at Resultaterne vistes Biskoppen ved hans Tilbagekomst. Der var fem, der kunde skrive grammatikalsk rigtigt. Borgmesteren gav alle det bedste Vidnesbyrd.

Ved Visitatsen 31. Juli 1598 var der fire Disciple i Mesterlektionen (in classe præceptoris) og udenfor den 12. Stadig var det galt med Lærdommen. „Gloser forsømmis“. Ved denne Lejlighed sammenkaldtes Raadet, Borgmester Mats Holste og to Raadmænd, som alle havde meget at klage paa Skolemesteren. Derefter samledes i Kirken de Borgere, som havde Børn i Skolen. Klagen mod Skolemesteren havde forskellige Punkter:

1. Skolemesteren var forsømmelig.
2. Han drak og sandsede inthet der hos i sin Drukenskaff.“
3. Han lærte ikke Børnene noget — heller ikke gode Sæder.
4. For det fjerde klagede Niels Guldsmed og Jørgen Bjørnø dette samme „met stor Clagemaal.“

Sagen blev ordnet saaledes, at Claus Bang skulde blive „paa Forbedring“ til Mikkelsdag. Forbedrede han sig ikke inden den Tid, skulde en anden træde til. Endvidere maatte han ikke lægge Niels' eller Jørgens Børn for Had.

28. April 1600 besøgte Biskoppen Skolen fra Kl. 7 til 9. Atter klager han over Kundskaberne (Manet eadem male edocta semper). Børnene er forsømmelige, og Forældrene bruger dem til andre Ting. Claus Bang er doven (deses), og han har ingen Lyst til at undervise.

Da den gamle Johannes paany blev knyttet til Skolen, Paaske 1601, havde Claus Bang „slimelig forderffuet den.“

21. Juni 1601 visiterede Biskoppen i Skolen, som dengang havde 30 Elever, hvoraf 3 i Mesterlektien. De var „ganske vlerde“, og Latin kunde de ikke skrive. Øvrigheden lovede Biskoppen, at de vilde bygge paa Skolen og lægge de gamle Tagsten, der toges af Kapellanens Hus, derpaa.

1603 maatte Johannes for anden Gang gaa af, da han ikke længere mægtede at udfylde sin Plads.

Den fynske Biskop Hans Michelsen skriver i sin Dagbog om en Visitats i Faaborg Skole 1633, at han har givet Klokkeren, der tillige var Hører*) ved Skolen, nogle Slag af Ferlen, fordi han var mødt beruset paa Skolen og i sin Drukkenskab havde opført sig uanstændigt**).

De Billeder, der saaledes oprulles for os af Livet i den Tid er ret mørke, men glemmes maa det heller ikke, at det ogsaa netop er de mørkere Minder, der er bevarret i skreven Form i Klager og Retsprotokoller, mens de lysere Minder sjældent naar længere end Slægtledet.

Ophævelse.

Skolen ophævedes (if. „Kgl. Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve“) 4 Marts 1740 sammen med 6 andre (∴ Rudkøbing, Svendborg, Kerteminde, Assens, Middelfart og Bogense), og der toges Bestemmelse om, hvorledes Indkomster og Ejendom skulde fordeles. Selve Skolehuset skulde den danske Skoleholder beholde med samt dets Inventarium; endvidere skulde han have Degne-

*) Atter et Eksempel paa, at Rektoren ikke var eneste Lærer.

**) V. Bang: Latinskoleliv S. 28.

kaldet, med alt hvad dertil hørte, samt Kostpenge af Byen og alt andet, som Rektoren havde haft af Byen eller Kirken. Ordningen med Skolehuset stemmer godt med Jonges Danmarks Beskrivelse, hvor det pag. 329 angives, at det blev henlagt til Kateketens og Kordegnens Brug. Kordegnen maa her være den danske Skoleholder, der dog først ved Skolens Ophævelse blev Degn. Kordegnen forestod saa den danske Skole, hvis Navn var Kristendomsskolen, og som var oprettet 1740, i det gamle, latinske Skolehus indtil 1773 eller 1774, da det efter en Raadstueforsamlings Beslutning blev revet ned. Af dets Levninger opførtes en Bygning til Kristendoms-skolen paa Hjørnet af Kirkestræde og Grønnegade, hvor senere Fattighuset laa.

Til Skolebørnene var der intet at henlægge, undtagen $\frac{1}{3}$ af Ligpengene og hvad de selv kunde samle sig „af godt Folkes Kjerlighed.“

Fra Latinskolen blev da følgende henlagt til en af de latinske Skoler (Odense):

- „1. for Docentes det Rector tillagde Korn af en Bondegaards Landgjelde, og Degnepensioner, saa og den 5te Deel af Korn: Indkomsten af Svaningedegnekald, som forhen har ligget til Hørerer i Faaborg med al sin Rente, men nu skal med Sognedegn forsynes, hvilket Korn ikke skal kunne regnes højere end til 15 Tdr. Byg, eller i Penge 15 Rdl., og de af Frue Rosenkrantzes Legati Renter Rector tillagde aarlige 10 Rdl., tilsammen 25 Rdl.;
2. for Discentes i en af de Latinske Skoler 1) Korn af Landgjelde og Degne-Pensioner 15 à 16 Tdr. Byg, eller Penge 16 Rdl.; 2) Renter af Frue

Rosenkrantz og Jørgen Brahes Legato 20 Rdl.
2 Mk.: tilsammen 36 Rdl. 2 Mk.“

Og hermed er denne gamle Skoles Saga ude.

1798 fik Faaborg paa en Maade en ny Latinskole, idet den daværende, residerende Kapellan Ulrik Christian Boesen oprettede et Institut i den Bygning i Kloster-gade, som senere benyttedes til Synagoge (nu Frimurer-loge), hvori han med to Læreres og en Underlærers Hjælp underviste i de samme Fag, som de lærde Skoler underviste i. Der blev hvert Aar afholdt en offentlig Eksamen, og der var „et ikke ubetydeligt Antal“ Elever. Skolen ophørte imidlertid ved Boesens Forflyttelse. Lærerkraefterne ved denne Skole var følgende:

1. Stifteren, Ulrik Christian Boesen, Søn af Sognepræst i Rynkeby-Revninge, Ludvig Boesen og Ulrikke Eleonore Sechmann, fødtes i R. R. 3. Sept. 1765, blev Student fra Odense 1782, Kandidat 18. Jan. 1792 med laud. Han blev derefter kaldet til residerende Kapellan i Faaborg, hvor han foruden Latinskolen ogsaa oprettede en Søndagsskole for Haandværksdrengene, hvor der gaves Undervisning gratis i Regning og Skrivning. Denne Institution bestod endnu 1804. 18. Jan. 1807 kaldedes han til Præst i Seest og forflyttedes 26. Jan. 1817 til Vordingborg-Kastrup. Kom 29. Novbr. 1833 til Eltang-Vilstrup. Han viedes i København 11. Maj 1795 til Marie Christine Schjødt. Han døde 23. Novbr. 1840
2. Salling, der senere blev Præst i Sønderjylland.
3. Schmidt, der blev Degn og Skolelærer i Diernisse.
4. Underlæreren.

To historiske Bøger.

CHRISTINE REIMER:

Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde.

- I Del: By og Bolig, Folkets Arbejdsliv og Husliv.
- II Del: Føde og Klæder, Husdyr og Husgerning.
- III Del: Aarstider, Fornøjelser og Fester.
- IV Del: Folkets Tro og Digtning, Folkets Maal og Minder.
- V Del: Om Egnens Minder og Egnens Mænd.

Undertegnede vil gerne henlede Medlemmernes Opmærksomhed paa ovennævnte Værk, som er udkommet i Aarene 1910—19.

Det har været mig til Glæde og Udbytte at læse disse Bøger, og jeg vil gerne anbefale dem til enhver, som elsker det gode og kønne i den gamle Bondekultur.

Det er Livet paa Landet fra vore Bedsteforældres Dage til nu, Frøken Reimer skildrer. Meget har vendt sig til det bedre i den Tid; men der er rigtignok ogsaa meget godt og værdifuldt i de gamle Dage, som vi til vor Skade ikke har faaet med ind i den ny Tid. Vi har saa travlt i vore Dage, Blikket er rettet fremad, eller vi er helt optagne af Nutidens Forviklinger; vi bliver let saa fortravlede, saa oprevne; da er det godt en Gang imellem at dvæle ved Minderne, vende Blikket tilbage for at se, om vi har bevaret Forbindelsen med det bedste og det gode i den gamle Tid.

Naar jeg sidder og læser i Chr. R.s Bog for Eks. om det daglige Arbejdsliv i den gamle Bondegaard, saa stiger Billedet af mine Bedsteforældres Gaard og Stuer frem for mit indre Øje; jeg genkalder i Mindet de lange Aftensæder om Vinteren,

hvor alle Husets Folk var samlede om gammeldags Husflid; jeg hører Pigens Karter skratte og Gammelmors Rok snurre; hende ved Bordenden sidder Gammelfar og binder Halmløb, og Karlen snor Simer paa Gulvet. Jeg tænker paa det slidsomme, murflittige Liv, de førte fra tidlig Morgen til sildig Aften, og paa deres festlige Sammenkomster med Venner og Naboer, hvor saa mange Krøniker og gamle overtroiske Fortællinger blev fortalte med vidunderligt dramatisk Liv, og hvor saa mangen munter Vise og drøveligt Elskovskvæde blev sunget, men hvor heller ikke den gamle Bibelbog, Postillen eller de gamle Salmer blev glemte. Det er godt at genopleve saadanne Minder, og det kommer man uvilkaarlig til ved at læse dette udmærkede Værk.

Hvilken overordentlig Samlerflid, hvilken Evne til at se det særegne og værdifulde i de gamle Dages Bondeliv er bleven opbudt, for at dette Værk kunde blive til; men først og fremmest: hvilken levende Kærlighed til den sunde, stærke, jævne, danske Bondekultur fortæller det dog om paa sine 800 Sider. Saadan en Bog fortjener at blive læst, og især burde hver Fynbo, som holder af sin skønne Hjemøs gode, gamle Kultur, købe og læse Frøken Reimers Bog, som nu faas samlet til en saare billig Pris.

Det vilde ogsaa være en velfortjent Opmuntring for Forfatterinden, som selv alene har maattet bekoste Udgivelsen af de første Dele af Værket; medens hun dog til Udgivelse af de sidste Dele har faaet Understøttelse baade fra „Den Hjelmsjerne Rosenkroneske Stiftelse“ og af „Carlsbergfondet.“

Hele Værket er nu overtaget i Kommission af Gyldendalske Boghandel.

Endelig skal jeg meddele, at Baron *H. Berner Schilden Holsten*, Langesø, har vist „Svendborg Amts historiske Samfund“ den Velvilie at overlade det en Del Eksemplarer af et nylig udkommet, meget rigt billedprydet Værk i stort Format om det gamle Herresæde, *Nakkebølle*, i *Austrup* Sogn.

Samfundets Medlemmer kan ved Henvendelse til undertegnede faa dette interessante og smukke Billedhefte for den særdeles billige Pris af 3 Kr. + Porto og Emballage.

Thøger Dissing.

Medlemsliste.

Ved Afslutningen af Medlemslisten til sidste Hefte af „Svendborg Amt“ havde „Sv. A. h. S.“ 647 Medlemmer.

Senere tilgaaet:

Espersen, Erik Kristian, Landmand, Kilen, Oure.
Gemahl, Hans Jørgen, Gaardejer, Høje Dong, Stenstrup.
Hansen, Rasmus, Boelsmand, Fjellerup.
Heering, Elisabeth, Fru, Hans Tavsensgade, Odense.
Ingemann, Bernh., Arkitekt, Bolbrohøj, Rungsted.
Jensen, Chr., Gaardbestyrer, Bobjerg, Stenstrup.
Jørgensen, Anders, Gaardejer, „Hjerriksminde“, Oure.
Jørgensen, Chr., Gaardejer, „Egelykkegaard“, Stenstrup.
Jørgensen, Peder, Gaardejer, „Ærenlund“, Ryslinge.
Knudsen, M., Dyrlæge, Leby, Ærøskøbing.
Møller, H. L., Dr. phil., Grundtvigsvej 18, København.
Nielsen, Kristian, Friskolelærer, Egebjerg, Stenstrup.
Pedersen, Rasmus, Gaardejer, „Hegnsgaard“, Stenstrup.
Sawyer, Ellen, Fru, Kerteminde.
Schleimann, Th., Fotograf, Møllergade, Svendborg.
Stærmosse, R. C., Købmand, Lunde, Stenstrup.
Aadal, V., Stationsbestyrer, Ellested.

Siden 1. Januar 1920 er der afgaaet 33 Medlemmer; af dem har 7 udmeldt sig, 5 er døde, og 21 har ikke indløst Medlemskriftet.

„Svendborg Amts historiske Samfund“ tæller nu (1. Marts 1921) 631 Medlemmer.

INDHOLD.

— — —

	Side
<i>Årets arbejder i mit barndomshjem.</i> Af Povl Hansen, Vallekilde.....	3
<i>Om Stormfloden paa Langeland.</i> Ved I. T. Rohde.....	45
<i>Peter Christian Steenvinkel.</i> Af Martin P. Rudum, Sødunge	56
<i>Faaborg Latinskole.</i> Af stud. teol. Chr. H. Rasmussen...	111
<i>To historiske Bøger.</i> Anmeldt ved Th. Dissing.....	141
Medlemsliste	143

„Samfundet“ har indtil 1920 udgivet 15 Bind lokalhistoriske Afhandlinger; af disse ældre Aargange af „Svendborg Amt“ har vi endnu liggende ca. 2700 Bind ialt. Der findes i dem en Mængde baade interessante og værdifulde Afhandlinger, som det vilde være i høj Grad ønskeligt at faa ud til Læsning i Hjemmene. Medlemmerne bør hjælpe os med denne Opgave. Indtil videre kan Medlemmerne faa disse Bøger til halv Pris; det vil sige til 1 Kr. pr. Bind; dog skal Bogen om *Friderich Bagger* koste 2 Kr.

Alle Henvendelser vedrørende Køb af Bøger eller angaaende „Samfundets“ Virksomhed kan sendes til undertegnede.

Vejstrup Højskole, Marts 1921.

P. B. V.

Thøger Dissing.

Svendborg Amts Museum

er stiftet den 17de Oktober 1908 med det Formaal gennem erhvervede Samlinger at bevare og ophjælpe Kundskab om vore Fortidsminder.

Museet opfordrer særligt Landboerne til at værne om og bevare alle saadanne Genstande; som have det mindste at betyde i Henseende til det daglige Liv paa Landet i gamle Dage, før Damp og Elektricitet afløste Haandarbejdet; Museet modtager og opbevarer med Glæde disse Ting.

Endvidere opfordrer Museet til at indsende alle ved Tørvegravning fremkomne Knogler, Tænder, Gevire, Kranier eller lignende til Museets Inspektør *Johannes Olsen*, Lundevej 21, 1. Sal, Svendborg, fordi disse Ting have Betydning for den videnskabelige Undersøgelse af Danmarks Dyrverden i Fortiden. Findested og Dybden i Jorden bedes opgivet.

Medlemmerne kunne optages ved Henvendelse til Selskabets Kasserer, Hr. Købmand *Ludvig Riber*, Svendborg.

Det aarlige Kontingent er 2 Kr.

Langelands Museum

er en selvejende Institution, som har til Opgave at samle og fremstille i Museets Bygning i Rudkøbing, alt hvad der kan tjene til Oplysning om Langelands Fortid.

Museet er aabent for Besøgende hver Lørdag og Søndag Eftermiddag Kl. 2—4. Gratis Adgang.

Udenfor disse Tider vil Museet som Regel kunne beses ved Henvendelse til Opsynet.

Nyborg Museumsforening

stiftet ¹⁰/₁₀ 1912

har til Formaal at samle forskellige Genstande, Billeder, Møbler m. m., for at de, samlede i Nyborg Museum, kan bidrage til at oplyse Nyborgs og nærmeste Omegns historiske Udvikling.

Medlemsbidraget er 1 Kr. aarlig. Indmeldelser og Gaver til Museet modtages med Tak af Bestyrelsens Formand.